

Πορευθέντες

μαδητεύσατε πάντα τα' ἔδυν (Ματθ. κκ. 19)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ "ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ"

ΤΕΥΧΟΣ 33-34

ΙΑΝ. - ΙΟΥΝ. 1967

ΕΤΟΣ Θ' (I-II)

Περιεχόμενα

· Αρχιμ. Αναστασίου Γιαννουλάτου : Σκοπός και κίνητρον τῆς Ιεραποστολῆς ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς σ.	2
· Αρχιμ. Εύσεβίου Βίττη : Οι φωτισταὶ τῶν Σλάβων ἄγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος »	10
· Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Θεοφυλάκτου : Βίος και πολιτεία Κλήμεντος »	20
Μήνυμα "Συνδέσμου,, και Council of Eastern Orthodox Youth Leaders of the Americas (CEOYLA) »	32

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

('Εξ ἐπόψεως θεολογικῆς)

ΥΠΟ ΑΡΧΙΜ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ

I

Ορθόδοξος θεολογικὸς στοχασμὸς σχετικῶς μὲ τὰ θέματα τῆς Ἱεραποστολῆς, δὲν ἔχει συστηματικῶς ἀναπτυχθῆ. Διὰ τοῦτο, δταν πρόκειται νὰ ὁμιλήσῃ τις διὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὰ κίνητρα τῆς Ἱεραποστολῆς (πρόθλημα, τὸ ὅποῖον ἐπὶ τειρὰν ἐτῶν ἐπεξεργάζεται ἡ δυτικὴ σκέψις) ἀπὸ πλευρᾶς ὁρθοδόξου, ἀντιμετωπίζει δύο κινδύνους: ἡ νὰ ἀφεθῇ εἰς μίαν παθητικὴν ἐπανάληψιν τῆς σκέψεως τῶν ἄλλων, ἡ, ἀφοῦ μελετήσῃ τὰς καθολικὰς καὶ προτεσταντικὰς ἀπόψεις, νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ συνθέσῃ καὶ μίαν ὁρθοδόξην, σαφῶς διακρινομένην τῶν ἄλλων, ἀπλῶς πρὸς ταυτότηταν τῆς γνωστῆς τριτολογίας. Σοιερώτερον ὅμως καὶ σεμνότερον — συνεπῶς ὁρθοδόξωτερον — εἶναι νὰ ἀποφύγῃ τις ώς ἀφετηρίαν τὴν ἀντιρρητικήν τακτικήν, νὰ ἐκκινήσῃ μὲ δάσιν τὰς γενικωτέρας προϋποθέσεις καὶ ἀρχὰς τῆς ὁρθοδόξου θεολογίας καὶ νὰ στοχασθῇ τὰ συναφῆ κεφάλαια τῆς ὁρθοδόξου σωτηριολογίας, ἐκκλησιολογίας, ἐσχατολογίας, μὲ προοπτικὴν ιεραποστολικήν. Τὸ τελευταῖνον ὅμως τοῦτο ἀπαιτεῖ ἔρευναν καὶ ἐπεξεργασίαν μακροχρόνιον. Ἡ παροῦσα ἐργασία προσφέρεται ως εἰσαγωγικὴ ἀπλῶς μελέτη τοῦ θέματος.

I. Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΦΕΤΗΡΙΑ

Πρὸς καλυτέραν παρακολούθησιν τῶν ἀναπτυσσομένων ἀπόψεων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπενθυμίσωμεν, δτι ὁ θεολογικὸς στοχασμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κινεῖται εἰς ἐν γενικώτερον θεολογικόν, κοσμολογικὸν πλαίσιον, μὲ κυριαρχοῦσαν ἀτμόσφαιραν τὴν ἰωάννειον περὶ ἀγάπης τοῦ τριάδικον Θεοῦ ἀντίληψιν, ἐν ἐσχατολογικῇ προοπτικῇ καὶ διοξολογικῇ ἐνατενίσει τοῦ μαστηρίου τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δόξα τοῦ Τρισαγίου Θεοῦ, θεωμένη ἐντὸς τῆς προοπτικῆς τῆς ἀπείρου ἀγάπης, ἀποτελεῖ, νομίζω, έκσικὴν κλεῖδα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ὅλης πορείας τῆς ἱστορίας κατὰ τὴν ὁρθοδόξον σκέψιν. «Τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος» ('Αποκ. α', 6), «ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἐσχατος» ('Αποκ. α', 17), παραμένει ὁ Θεός. Αὐτὸς εἶναι «ὁ ὁν καὶ ὁ ἥν καὶ ὁ ἐρχόμενος» ('Αποκ. δ', 8), ὁ ἀξιος λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν, δτι αὐτὸς ἔκτισε τὰ πάντα καὶ διὰ τὸ θέλημά του ἦσαν καὶ ἐκτίσθησαν ('Αποκ. δ', 11). Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, περὶ τῆς ὅποιας μᾶς ὅμιλει ἡ 'Αγία Γραφή, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ καταλήγει εἰς αὐτήν. "Οταν δὲ ὁ Κύριος λέγη «καὶ νῦν δόξασόν με σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἥ εἰχον προτοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοὶ» ('Ιω. ι', 5), δεικνύει δτι ἡ δόξα παρὰ τῷ Θεῷ ἡτο μία ἴδιαιτέρα κατάστασις, ἡ ὅποια ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας. "Οσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας, εἶναι χαρακτηριστικόν, δτι τὸ τελευταῖον εἰδέλιον τῆς 'Αγίας Γραφῆς ὁμιλεῖ συνεχῶς διὰ τὴν δόξαν, τὴν ὅποιαν λαμβάνει ὁ Θεὸς καὶ περιγράφει τὴν οὐράνιον λειτουργίαν, εἰς τὴν ὅποιαν μετέχουν οἱ λειτουργοῦντοι. Ὅπο τοῦ Χριστοῦ «ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους» ('Αποκ. ε', 9) καὶ τῆς ὅποιας βασικὸν θέμα εἶναι ἡ διοξολογία τοῦ Τρισαγίου Θεοῦ ('Αποκ. δ', 5).

'Αλλ' ἀς παρακολουθήσωμεν ἀναλυτικώτερον τὰ θεολογικὰ δεδομένα. Ἡ δημιουργία ὑπῆρξε μία ἀκόμη ἐκφρασίς τῆς προαιωνίου δόξης τοῦ Θεοῦ. 'Ο ἀνθρωπός ὅμως ἀργεῖται τὴν ἀπόλυτον δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ ζητῶν νὰ στήσῃ τὴν ἴδιαν του, λατρεύων ἔκυρον, ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸν ζῶντα Θεὸν καὶ

προκαλεῖ μίαν κοσμικὴν καταστροφήν· τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς νέας καταστάσεως, τοῦ θανάτου, εἰς τὴν δόποιαν σκιάζεται ἡ δόξα τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Ἡ ἀμαρτία τῶν ἀνθρώπων προξενεῖ ἀδιάκοπον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἔκχυσιν καὶ φανέρωσιν τῆς δόξης. Ἐντὸς τοῦ θορύβου, τῆς δυστροφούσας, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς διασπάσεως, τὰς ὄποιας δημιουργεῖ ἡ ἀνθρωπίνη ἀμαρτία, ὁ αἶνος τοῦ Θεοῦ ἀτονεῖ.

Ο Θεὸς ἐν τούτοις δὲν παύει νὰ φανερώνῃ τὴν δόξαν του εἰς τοὺς ἀνθρώπους (Ἐξάδ. γ', 2. 6, Ἡσ. στ'). Τέλος, δὲν ἔλθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀποτελέσῃ τὸν Γίον του, ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὄποιου εἰχε πλάσει τὰ πάντα, «ἴνα ἀναπλάσῃ τὰ πάντα καὶ δοξάσῃ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» (Ιω. ιγ' 32, πρθλ. ιε' 1-10). Τὸ ἔργον, τὸ ὄποιον ὁ Γίος καλεῖται νὰ τελειώσῃ, εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (Ιω. ιε' 4). Ἡ Σάρκωσίς του χαιρετίζεται μὲ δοξολογίαν καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους ὡς «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη» (Λουκ. β' 24). Μὲ τὴν δύνην τοῦ, μὲ τὰ θαύματά του, «ἔφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ» (Ιω. β' 11, πρθλ. ια' 4). Εἰς τὸ Θαῦμὸν μεταχροφωθεὶς ἔδειξεν εἰς τοὺς μαθητάς του «τὴν δόξαν του καθὼς ἡδύναντο», δύως φάλλομεν εἰς τὸ ἀπολυτέκιον τῆς ἑορτῆς, «προοίμιον τῆς ἐν δόξῃ μελλούσης ὁρατῆς Θεοῦ θεοφανείας», ὡς παρατηρεῖ ὁ «Ἄγιος Γρηγόριος ὁ Παλαιᾶς¹, ὡς προμήνυμα τῆς μεταχροφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὀλοκλήρου τῆς κτίσεως². Κατ' ἔξοχὴν δύναμις ὁ Σταυρὸς καὶ ἡ Ἀνάστασίς του εἶναι ἡ φανέρωσις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν δρόδιον λατρείαν ὁ Σταυρὸς παρουσιάζεται κυρίως ὡς τὸ σύμβολον νίκης καὶ δόξης, πάντοτε ὡς ἡ ἀληθὴ ὄψις τῆς Ἀναστάσεως³. Ἡ διάκρισις μεταξὺ τῆς ἀγωνίας τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς δόξης τῆς Ἀναστάσεως, τόσον κοινὴ εἰς τὴν Δύσιν, εἶναι ἀσυνήθης ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἀμ-

φότερα εἶναι ἀποκάλυψις καὶ φανέρωσις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Γενικώτερον ἡ ὅλη κίνησις τῆς θείας φιλαγνθρωπίας, ἐν κενώσει, ἡ Σάρκωσίς, τὸ Πάθος, ἡ Ἀνάστασις δὲν εἶναι μόνον ἐνφράσεις τῆς θείας ἀγάπης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νέαι ἐκδηλώσεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Θὰ ἡτο δυνατὸν νὰ λεχθῇ δὲν ἀγάπη καὶ δόξα εἶναι δύο ὅψεις τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν προσέγγισιν τῶν Παθῶν, ὁ Κύριος λέγει: «πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· ἥλθεν σύν φωνῇ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω» (Ιω. ιβ' 28). Όμοίως κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μυστικοῦ Δείπνου, ἀρχίζει τὴν ὑστάτην φανέρωσιν τοῦ γοήματος τῆς ἀποστολῆς του μὲ τοὺς λόγους τούτους: «νῦν ἡ ἐδόξασθη ὁ οὐρανὸς τὸν ἀνθρώπου καὶ ὁ Θεὸς ἐδόξασθη ἐν αὐτῷ· εἰ ὁ Θεὸς ἐδόξασθη ἐν αὐτῷ καὶ ὁ Θεὸς δοξάσει αὐτὸν» (Ιω. ιγ' 31). Τὴν ιδίαν δὲ νύκτα ἀρχίζει τὴν ἀρχιερατικὴν του προσευχὴν: «πάτερ, ἐλέγλαυθεν ἡ ὥρα δοξασόν σου τὸν οὐρανόν, ἵνα καὶ ὁ οὐρανός σου δοξάσει σε» (Ιω. ιε' 1). Εἶναι χαρακτηριστικὸν δὲν εἰς τὴν τελευταίαν ὄμιλίαν τοῦ Κυρίου, δύο ἐκ τῶν κεντρικωτέρων θεμάτων, τὰ ὄποια μὲ ποικίλας ἐνγοιολογικὰς ἀπογράψεις ἐπανέργονται, εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ ἀγάπη — οἱ δύο πόλοι τῆς λυτρωτικῆς κινήσεως. Εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν προσευχὴν ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ συνδέεται μὲ τὴν τελείαν ἐνότητα τῶν πιστῶν ἐν τῷ Θεῷ. «Καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκας μοι, δέδωκας αὐτοῖς, ἵνα ὅσιν ἐν καθὼς καὶ ἡμεῖς ἐν ἐσμεν» (Ιω. ιε' 22). Επίηγις ἡ θεωρία τῆς δόξης τοῦ Γίου παρουσιάζεται ὡς ὁ ὑστατος σκοπὸς τοῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ εἶναι. «Πάτερ οὓς δέδωκας μοι θέλω, ἵνα δύου εἰμὶ ἐγὼ κακεῖοι· ὅσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρώσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν, ἣν δέδωκας μοι, δὲν ἡγάπησάς με πρὸς ακταίολης κόσμου» (Ιω. ιε', 24).

Ἡ φανέρωσις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀποκάλυψις, ἐν κενώσει τῆς ἀπείρου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κληρικὸς καὶ ἔλξις πρὸς ἐνότητα συμπορεύονται: εἰς τὸ μυστήριον τῆς λυτρώσεως. Ἀποτελοῦν μίαν ἐνιακὴν κίνησιν, τῆς ὄποιας στίος εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἀλλάζει ὁριστικῶς τὴν παρείαν τῆς ἀνθρωπίνης ιστορίας, ἡ ὄποια εἰχε παρεκκλίνει: εἰς τὴν διάσπασιν, τὸν ἐγκαντρισμόν. τὴν παραγγώρισιν, καὶ ἀπόκρυψιν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τῆς Σάρκωσεως, Σταυρώσεως, Ἀναστάσεως, Ἀναλήψεως ὅγι μόνον ἐλυτρώθη τὸ «ἀνθρώπινον», ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκ τῆς «δουλείας, τῆς φθορᾶς». Ὅγι μόνον ἀποκατεστάθη ἡ παγκόσμιος τάξις, ἡ ὄποια εἰχε διαταραχθῆ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, καὶ τὸ σύμπαν ἔγινε πάλιν «κόσμος» καὶ ὁ παράδεισος ἡγέωνται, ἀλλ᾽ ἐπραγματοποιήθη τὸ θέλημα τοῦ οὐρανού πατρός. Δηλαδή, ὁ ἀνθρωπός, ὁ βασιλεὺς τοῦ σύμπαντος, ὁ νοῦς τῆς πλάσεως, ἡ σύνοψις τῆς δη-

1. Γρηγορίου Παλαιᾶς, Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ἡσυχαζόντων 1,3. "Εξδ. Jean Meyendorff, Désence de saints hésychastes, Louvain 1959, σελ. 193.

2. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως εἰς τὴν ὀρθόδοξην πνευματικότητα καὶ θεολογίαν, ίδε 'Ανδρέου Θεοδώρου, Ἡ οὐσία τῆς Ὁρθοδοξίας, Αθῆναι 1961, σ. 148 ἐξ. Χαρακτηριστικῶς ψύλλομεν εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως: «Τὴν ἀμαρτιαθεῖσαν τοῦ Ἀδάμ φύσιν μεταμορφωθεὶς ἀπαστράψαι πάλιν πεποίκας, μεταστοιχεώσας αὐτὴν εἰς τὴν σὴν τῆς θεότητος δόξαν καὶ λαμπρότητα».

3. Ιδὲ εἰς Παρακλητικὴν, τοὺς Σταυροαναστάσιμους κανόνας, οἱ ὄποιοι ψάλλονται εἰς τὸν Ὁρθρον τῶν Κυριακῶν, δύποιοι οἱ ὅμοιοι τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως συνυφαίνονται, καθὼς ἐπίστης καὶ ἐκφράσεις τῆς ὑμνολογίας δύποις: «ὁ ὑπερένδοξος σταυρός», «ζωηφόρος», «ζωωδόρητος», «Χριστοῦ θεία δόξα», «ἀγήτητον τρόπαιον», «σταυρὸς ὁ τρισμακάριστος», «οὐ σταυρός σου, Κύριε, ζωὴ καὶ ἀνάστασις ὑπάρχει· τῷ λαῷ σου» αλπ.

μιουργίας, ήρχισε νὰ μετέχῃ κατὰ γάριν εἰς τὴν ἔνδοξον ζωὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος, «εἰσῆλθεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ».

Μὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἡ ἱστορία φθάνει εἰς τὸ «τέλος» της.⁴ Η «ἐσχάτη ἡμέρᾳ», χάριν τῆς δόπιας ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσε τὸν κόσμον, ἀνέτειλε. Τὸ ἄνοιγμα δύμας τῆς ἐσχατολογικῆς ταύτης περιόδου, ἡ δόπια ὁδηγεῖ εἰς τὴν τελικὴν ἀποπεράτωσιν, δὲν σημαίνει τὸ τέρμα τῆς ἱστορίας. Η ἱεραποστολὴ τοῦ Θεοῦ δὲν τερματίζεται, ἀλλὰ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν κατεύθυνσιν καὶ ἔννοιάν της. Η κίνησις τῆς ἱστορίας προσχνατολίζεται πλέον πρὸς ἔνα συγκεκριμένον σκοπόν. Τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα ἔρχεται νὰ συνεχίσῃ καὶ ὀλοκληρώσῃ τὸ θεῖον σχέδιον μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, τοὺς δόπιους Ἐκείνος ἔξουσιοδέτησε, διὰ τὴν ἀναγγελίαν τῆς λυτρώσεως εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν μέχρι τῆς δευτέρας Αὐτοῦ παρουσίας, διὰ τὸν θὰ ἀποκαλυφθῇ πλήρως ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Τοιουτοτρόπως συγχρόνως πρὸς τὴν κίνησιν ἐν τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, ἡ ἱεραποστολὴ τοῦ Θεοῦ προσλαμβάνει τῷρα καὶ μίαν δριζόντιον κατεύθυνσιν ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἐκκλησίας.

2. Ο ΓΣΤΑΤΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Ἐντὸς τῆς ἀνωτέρω διαγραφείσης προοπτικῆς δύναται κανεὶς νὰ διακρίνῃ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἰδικῆς μας ἀποστολῆς, τόσον τὸν τελικὸν δόσον καὶ τὸν ἀμεσώτερον. Ἀπὸ τὴν Πεντηκοστήν, διὰ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Θεοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν τριαδικήν της πλέον διάστασιν, δῆλοι δῆσοι διὰ τῆς πτίστεως καὶ τῶν μυστηρίων ἔθεασαντο «τὴν δόξαν αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ), δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς» (Ιω. α' 14) συνεσωματώθησαν ἐν συντῷ, ἔλαχον τὴν σφραγίδα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, συμμετέχουν, θείᾳ συγκαταβάσει, εἰς αὐτὴν τὴν «ἀποστολήν». «Καθὼς ἀπέσταλκε με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς» (Ιω. κ' 21, πρβλ. Ιω. ιζ' 18). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ θελα τὸν παρατηρήσω, διὰ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκριβὲς νὰ ὑπερτονίζεται διὰ «ἡ ἱεραποστολὴ δὲν εἶναι ἰδική μας, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ»⁴. Εἶναι καὶ ἰδική μας κατὰ τὸ μέτρον, τὸ ὅποιον ἡμεῖς ἔχομεν συσσωματωθῆν τῷ Χριστῷ. «Πάντα ὑμῶν ἐστί», θὰ μᾶς ἔλεγε καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ ἀπόστολος Παύλος, «ὢμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ» (Α' Κορ. γ' 22-23).

Ἐφ' ὅσον ἡ ἱεραποστολὴ τῶν χριστιανῶν εἶναι ἐνσωματωμένη ἐν τῇ ἱεραποστολῇ τοῦ Θεοῦ, ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἰδικῆς των ἀποστολῆς δὲν

4. Lesslie Newbigin, One Body, One Gospel, One World, London 1958, σ. 28.

δύναται ἀσφαλῶς νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸν ἰδικόν του. Καὶ ὁ σκοπὸς αὐτός, δημος ἀποστολῆς εἰς τὰς πρὸς Ἐφεσίους καὶ Κολασσαῖς ἐπιστολάς, εἶναι ἡ «ἀνακεφαλαῖς ἀλαῖς ὡς οἱ τῶν πάντων τοιούτων» (Ἐφεσ. α' 10) ἐν τῷ Χριστῷ, ἡ συμμετοχὴ μας εἰς τὴν θείαν δόξαν, ἡ αἰώνιος δόξα τοῦ Θεοῦ.

Μετὰ τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν Ἀνάληψίν του ὁ Χριστὸς γίνεται ὁ ἄξων τῆς ἱστορίας, «ὁ πόλος τῆς ἀποκατασταθείσης ἐνότητος, τὸ κέντρον συσπειρώσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σύμπαντος»⁵. «Εἰς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ — ὅχι πλέον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἡ εἰς τὸ ὄρος Γαριζὲν — πραγματοποιεῖται ἡ συνάντησις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Πατέρα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ»⁶. Η κεντρομόλος τάσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διὰ τὴν ὅποιαν δύμιλει ὁ καθηγητὴς Blauw⁷, διὰ τῆς δόπιας καλοῦνται τὰ ἔθνη νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, θὰ ἥδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, διὰ δὲν ἀντικαθίσταται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην τόσον ἀπὸ τὴν φυγόκεντρον κίνησιν τῆς ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν πρὸς τὰ ἔθνη, δύον ἀπὸ μίαν νέαν κεντρομόλον κίνησιν καὶ πρόσκλησιν, τῶν δόπιων κέντρων εἶναι ὁ Χριστός.

"Ετι περισσότερον: Οἱ ἀνθρώποι δὲν καλοῦνται μόνον νὰ γνωρίσουν τὸν Χριστόν, νὰ συναχθῶνται περὶ Αὐτόν, ἡ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸ θέλημά Του. Καὶ λοῦνται ν ταὶ νὰ συμμετέσχει τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὁ ὑστατός σκοπὸς τῆς ἐσχατολογικῆς περιόδου εἶναι ἡ θέα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ('Ησ. ἔστ' 18: «ὅψονται τὴν δόξαν μου», καὶ λε' 2: «ὅψεται τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου»). Η Καινὴ Διαθήκη δύμας μᾶς ἀποκαλύπτει διὰ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ ἀποβλέπει εἰς κάτιούσιαστικώτερον: εἰς τὸ «συνδοξασθῆναι» (Ρωμ. η' 17, πρβλ. Α' Πέτρ. ε' 10: «οὐ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν». Ρωμ. θ' 23, Α' Κορ. β' 7). Η συμμετοχὴ μας εἰς τὴν δόξαν ταύτην ἡδη ἔχει ἀρχίσει μὲ τὴν συσσωμάτωσιν μας ἐν τῷ Χριστῷ. «Τὴν δόξαν ἦν δέδωκας μοι δέδωκα αὐτοῖς» ('Ιω. ιζ' 22) — δηλαδὴ τὴν δόξαν τῆς υἱοθεσίας ('Ιω. α' 14) — καὶ «οὐδὲ ἐδικαίωσε τούτους καὶ ἐδόξασε» (Ρωμ. η' 30, πρβλ. Β' Κορ. δ' 6)⁸. Τὴν πλήρωσιν τῆς δύμας ἡ δόξα αὕτη θὰ τὴν εῦρῃ κατὰ τὴν ἔνδοξον Παρουσίαν

5. E. d. Roels, God's mission; The Epistee to the Ephesians in Mission Perspective, Franeker 1962, σ. 67.

6. G. Khodre, Ἐκκλησία καὶ Ἱεραποστολή, ἐν «Πορευθέντες» 3 (1961), σ. 40.

7. Blauw, The missionary nature of the Church, London 1962, σ. 40.

8. Ο ἀγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ δόποιος κάμνει ἰδιαιτέρως λόγον διὰ τὴν προσοικείωσιν τῆς δόξης τοῦ

τοῦ Χριστοῦ: «ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ' 4, πρβλ. Κολ. α' 27, Φιλ. γ' 21, Ρωμ. η' 17, Ματθ. ιγ' 43, Β' Τιμ. β' 10). Εἰς τὸ μεταξὺ διάστημα, παρ' ὅλας τὰς δοκιμασίας, τὰς ὀποίας ἀντιμετωπίζομεν, ἀπόλαυσθάνομεν τὸν ἀρραβώνα τῆς δόξης — «τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται» (Α' Πέτρ. δ' 14) — καὶ βαδίζομεν «ἐν τῷ φωτὶ τῆς δόξης του»: «τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξην» (Β' Κορ. γ' 18). Αὐτὸς τὸ «ἀπὸ δόξης εἰς δόξην» καὶ θορίζει τὴν ἔξελικτικὴν ἀγιαστικὴν παρούσην τοῦ Θεοῦ. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ «ἀνακεφαλαιώσασθαι» (Ἐφ. α' 10) «πληρουμένου» (Ἐφ. α' 23) «ἀποκαταλάβαινον» (Κολ. α' 20) εἶναι τὰ πάντα ταῦτα. Ἐκφραστικὰ τονίζεται τοῦτο εἰς τὴν δόρθιόδοξον ὑμνολογίαν: «ὁ σταυρὸς ἀγίαζει τὰ σύμπαντα»¹⁰, «πεφώτισται τὰ σύμπαντα τῇ ἀναστάσει σου, Κύριε, καὶ ὁ παράδεισος πάλιν ἡγέωνται, πάντα δὲ ἡ καὶ τὸ σταύρον τοῦ φημοῦσά σε ὑμνον σοι καθ' ἐκάστην προσφέρει»¹¹ καὶ ἀλλοῦ «νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός,

Θεοῦ, διακρίνει σαφῶς μεταξὺ θείας δόξης καὶ οὐσίας. Χαρακτηριστικῶς σχολιάζων τὰ χωρία Ἰω. ιε' 24, ιε' 5 γράφει: «Ὦστε καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν δόξαν ἔδωκε τῆς θεότητος, τὴν φύσιν δέ οὐδὲ ἄλλο ἄρα φύσις Θεοῦ καὶ ἡ δόξα ταύτης ἔτερον, εἰ καὶ ἀχώριστά ἐστιν ἀλλήλων· ἀλλ' εἰ καὶ τῆς θείας φύσεως ἔτερόν ἐστι, τοῖς ὑπὸ χρόνον οὖσιν οὐκ ἀν εἴη ἐναρθρίμιος, «οὐκ οὖσα» καθ' ὑπεροχήν, αὐτῇ δὲ τῇ θείᾳ φύσει τὸν ἀφραστὸν ἐνοῦσαν τρόπον. Οὐ μέντοι μόνῳ τῷ καθ' ὑπόστασιν ἡ νομιμῶν ἔαυτῷ φυράματι ταύτην ἔδωκε τὴν ὑπὲρ τὰ δύντα πάντα δόξαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς· «Ἐγὼ» γάρ φησι «τὴν δόξαν ἣν ἔδωκάς μοι, Πάτερ, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα δισυν ἐν καθώς ἡμεῖς ἐν ἐσμέν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα δισυν τετελειωμένοι εἰς ἕνν. Ἀλλὰ καὶ δρᾶν αὐτούς αὐτὴν ἡθέλησεν. Αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ δόξα δι' ἡς κτώμεθα ἐν ἔαυτοῖς καὶ δρῶμεν κυρίως τὸν Θεόν». (Μν. ἔργ. ΙΙ, 3,15, σηνθ' ἀν. σ. 419, πρβλ. σ. 417, 645, 667, 705).

9. Εἰς τὴν παράθεσιν ταύτην τῶν προθέσεων «ἀπό... εἰς» τὴν τόσον συχνάκις εἰς τὴν φρασεολογίαν τοῦ Παύλου συναντούμενην (πρβλ. «ἐκ πίστεως εἰς πίστιν») εὑρίσκεται ὅλος ἔκεινος ὁ συγχρονισμὸς τοῦ ἔχειν καὶ τοῦ «μὴ ἔχειν», ὁ ὄποιος διαμορφώνει τὴν βάσιν τῆς νεοδιαθηκικῆς πνευματικότητος» (Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, "Εκδ. Gerhard Kittel, Stuttgart 1950, Τόμ. ΙΙ, σ. 255).

10. Μηναῖον, "Ορθρος 14ης Σεπτεμβρίου.

11. Παρακλητική, 'Εσπερινὸς Σαββάτου γ' ἥχου.

οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια· ἔօρταξέτω γοῦν πᾶσα κτίσις τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ ἐν ἡ ἐστερέωται»¹². «Ἡ κατάστασις τοῦ κόσμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν καὶ τοὺς ἀδελφούς του ἐν Χριστῷ, τῷ τελείῳ ἀνθρώπῳ καὶ ἐντὸς τῆς μυστικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὀποίας ὁ Χριστὸς δὲν παίει. νὰ είναι μεθ' ὑμῶν ἔως τὸ τέλος τοῦ κόσμου, τὸ σύμπαν ἐπανευρίσκει τὴν φύσιν του, γίνεται ἐκ νέου θαῦμα καὶ αἰνος», σημειώνει ὁ Olivier Clément¹³. Καὶ πάλιν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμνωμεν τὴν διάκρισιν: Μολονότι τὰ πάντα ἔχουν ἥδη ἀποκαταλλαγὴν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (Κολ. α' 20, πρβλ. Β' Κορ. β' 19) ὁ κόσμος ἀκόμη προσδοκᾷ καὶ ἀναμένει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν «ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 19). «Ἄν καὶ ἡ ἀνακεφαλαίωσις καὶ ἡ ἀποκαταλλαγὴ ἔχουν ἥδη λάβει χώραν, ἡ πλήρης φανέρωσις αὐτοῦ τοῦ γεγονότος συνεπάγεται μίαν ίστορικὴν ἔξελιξιν καὶ ἀναμένει τὴν ὑστάτην ἐσχατολογικὴν πλήρωσίν της»¹⁴. 'Ὑπάρχει εἰς ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ θείου σχεδίου καὶ εὐρίσκομεν τὴν ἐσχατολογικὴν ταύτην διάστασιν εἰς τὰ περισσότερα χωρία, τὰ ὄποια ὅμιλοιν διὰ τὴν λύτρωσιν.

'Η τελικὴ πάντως κίνησις τῆς ίστορίας προχωρεῖ πέραν καὶ αὐτῆς τῆς συσσωματώσεως μας καὶ ἀνακεφαλαίωσεως τῶν πάντων ἐν Χριστῷ. «Οταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα τόπες καὶ αὐτὸς ὁ Γίδης ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ταῦτα εἰν πᾶσι» (Α' Κορ. ει' 28). 'Η ὑποταγὴ τῶν πάντων εἰς τὸν Χριστὸν δὲν εἶναι τὸ τέλος. Συνδέεται καὶ προσανατολίζεται πρὸς τὴν τελικὴν καὶ αἰώνιον δόξαν τοῦ Θεοῦ πατρός. «Καὶ πᾶσα γλωσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς» (Φιλ. β' 11). Τέλος εἰς τὸ τελευταῖον βιθλίον της ἡ Ἀγία Γραφὴ ὅμιλει σαφῶς διὰ τὴν οὐράνιον Ιερουσαλήμ, τὴν ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ (Ἀποκ. κα' 11), εἰς τὴν ὄποιαν κατατίθεται ἡ δόξα τῶν βασιλέων καὶ «ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ τῶν ἐθνῶν» (κα' 24-26), ἡ ὄποιος φωτίζεται ἀντὶ τὸν λίου ὑπὸ τῆς «δόξης τοῦ Θεοῦ» (κα' 23). 'Η ἀπόλυτος δόξα τοῦ Θεοῦ πληροῖ τὴν αἰώνιότητα καὶ παραμένει ὁ ὑστάτος σκοπὸς τοῦ σύμπαντος. Καὶ εἰς τὴν «αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ» (Α' Πέτρ. ε' 10) καλεῖ, διὰ τῆς ιεραποστολῆς, ὁ Θεός τοὺς ἀνθρώπους.

12. Πεντηκοστάριον, Κανὼν τῆς Ἀναστάσεως, γ' ὕδη.

13. Olivier Clément, L' Eglise Orthodoxe, Paris 1961, σ. 44.

14. E. Roels, μν. ἔργ. σ. 247.

3. ΟΙ ΑΜΕΣΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Οι ἄμεσοι σκοποί τῆς ἱεραποστολῆς θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν ἴδιαν γραμμὴν καὶ κατεύθυνσιν μὲ τὸν τελικόν νὰ εἶναι ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ προπαρασκευή του. Ἡ διαρκής δὲ ἐναπένισις τοῦ ἀπωτέρου σκοποῦ καὶ «τέλους» πρέπει νὰ ἔμπνευτῃ καὶ καθοδηγῇ τὴν ἐπὶ μέρους πορείαν τῆς χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς, διὰ νὰ ἀποφεύγωνται αἱ παρεκκλίσεις. Εἶναι σημαντικὸν ὅτι ἡ ὅλη πνευματικότης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἐπιμόνως προσανατολισμένη πρὸς τὴν ἑσχατολογικὴν πλήρωσιν καὶ ἀτενίζει συνεχῶς τὸ «καθ' ὅλου» τοῦ μυστηρίου τῆς λυτρώσεως. Ὁ χαρακτὴρ τῆς λατρείας εἶναι κατ' ἔξοχὴν διοξολογικός. Τὸ «πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου» εἶναι τὸ ἔμβλημά της¹⁵. Ἡ πρόγευσις τοῦ τέλους, ἡ ὑπέρβασις τοῦ χρόνου, ἡ βίωσις ἐν τῇ αἰώνιότητι, ἡ ὅποια συντελεῖται διὰ τῶν μυστηρίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, βοηθεῖ τὸν ὄρθοδόξου θεολόγον νὰ ἔχῃ μίαν νέαν αἰσθητικήν. Βλέπει τὴν «ἀνακεφαλαιώσιν» ὅχι ως κάτι τὸ ὅποιον θὰ λάβῃ χώραν εἰς μίαν δεδουλένην στιγμὴν τοῦ μέλλοντος. Γνωρίζει, αἰσθάνεται ὅτι ἥδη συντελεῖται. Ἡ ἱεραποστολὴ εἶναι ἡ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν εἰς αὐτὴν τὴν πορείαν, τὴν ἔξελιξιν τῆς ἐκπληρώσεως τῆς «ἀνακεφαλαιώσεως». Ἡ περίοδος μετὰ τὴν Ἀνάληψιν καὶ τὴν Πεντηκοστὴν δὲν εἶναι ἀπλῶς μία χρονικὴ περίοδος, δὲν εἶναι τόσον χρόνος, δοσον «καιρὸς Κυρίου» κατὰ τὸν ὅποιον τὸ θεῖον σχέδιον πληροῦται.

(α) Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι βασικὸς ὅρος διὰ τὴν πλήρωσιν ταύτην καὶ ἄρα ἀμεσος σκοπὸς καὶ ἀγτικείμενον τοῦ ἀρχίζεις ἡ συσσωμάτωσις καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ. «Εἶναι τὰ ἔθνη συγκλητοριόμα καὶ σύσταμα καὶ συμμετοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου», τοῦ ὅποιου κάθε ἱεραπόστολος γίνεται «διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ» (Ἐφ. γ' 6-7). Ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν «ὅς ἐστιν Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης» (Κολ. α' 27) πρέπει νὰ

15. Ἔκαστη δύναμις τροπαρίων καταλήγει εἰς τὸ «Δόξα Πατρὶ καὶ Γέρῳ καὶ Ἄγιῳ Πνεύματι καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», τὸ ὅποιον εἶναι ἡ συχνότερον ἐπαναλαμβανομένη φράσις τῆς ὅλης λατρείας. Ἡ θεία Λειτουργία ἔξελισσεται καὶ εἶναι μία διδάκτωσις σειρὰ διοξολογικῶν ἀναφωνήσεων πρὸς τὴν Ἀγίαν Τριάδα: «ὅτι πρέπει σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις», «ὅτι σὸν τὸ κράτος καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα», «ὅτι ἡδύγηται καὶ δεδόξασται τὸ πάντυμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου», «καὶ σὸν τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν» ἐπαναλαμβάνεται ως κατακλεις τῶν εὐχῶν ὅλων σχεδὸν τῶν ἀκολουθῶν.

γνωστοποιηθῆ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ (Μάρκ. ιστ' 15). Ἰδιαίτερως πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ «διακονία» αὕτη τοῦ «εὐαγγελίου τῆς δόξης», ἀποτελεῖ ἥδη μετοχὴν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀναλύεται εἰς τὸ γ' κεφάλαιον τῆς Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς, ὅπου παραλληλίζεται μὲ τὴν διακονίαν τοῦ Μωϋσέως (ἰδὲ γ' 7-11).

Δέν εἶναι λοιπὸν ἡ ἱεραποστολὴ ἀπλῶς ἀναγγελίχωρισμένων ἡθικῶν ἀληθειῶν ἡ ἀρχῶν, ἀλλὰ ἡ ἔναρξις μᾶς μεταμορφώσεως, ἡ ὅποια ἐγκαινιάζεται διὰ τοῦ «φωτισμοῦ τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ» (Β' Κορ. δ' 4, πρβλ. καὶ δ' 6), διὰ τοῦ ὅποιου ακλούμεθα «εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β' Θεσ. β' 14), μᾶς μεταμορφώσεως, ἡ ὅποια συντελεῖται ἡ πόλη δόξης εἰς δόξαν, ὅπως προηγουμένως διευκρινίσκεται, διὰ τοῦ ὅποιου ακλούμεθα «εἰς περιορίζεται εἰς τὴν συνάθροισιν τῆς κοινότητος πρὸς ἀναμονὴν τοῦ ἐνδόξως ἀναμενομένου Κυρίου»¹⁶, ἀλλὰ εἶναι ἥδη μία κίνησις δοξιολογίας αὐτοῦ δόξη. Ὁ σκοπὸς εἰς τοῦ κατὰ ταῦτα τοῦ ὅρου τοῦ ἀρχῆς ἡ πόλη δόξης δὲν περιορίζεται εἰς τὴν συνάθροισιν τῆς κοινότητος πρὸς ἀναμονὴν τοῦ εὐδόξως ἀναμενομένου Κυρίου, μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, μυστική μετατοιχία καὶ κοινωνία τῆς μελλούσης ἡπιότερης περιοχῆς αὐτοῦ. (Ρωμ. η' 29) ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτοῦ δόξη. Ὁ σκοπὸς εἰς τοῦ κατὰ ταῦτα τοῦ ὅρου τοῦ ἀρχῆς δόξης δὲν περιορίζεται εἰς τὴν συνάθροισιν τῆς κοινότητος πρὸς ἀναμονὴν τοῦ εὐδόξως ἀναμενομένου Κυρίου, μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, μυστική μετατοιχία καὶ κοινωνία τῆς μελλούσης ἡπιότερης περιοχῆς αὐτοῦ. (Ρωμ. η' 18, Α' Πέτρ. ε' 1).

(β) Ἡ μεταμόρφωσις δύμως αὕτη δὲν συντελεῖται ἀπλῶς διὰ τῆς ἀκοῆς τοῦ εὐαγγελίου. Εἴτε τὸ Α' κεφάλαιον τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς ἀναγγιγνώσκομεν: «Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ» (Ἐφ. α' 13). Τὰ διαδοχικὰ στάδια εἶναι: «ἀκούσαντες», «πιστεύσαντες», «ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι». Χωρὶς τὴν σφραγίδα τοῦ Πνεύματος ἡ σωτηρία δὲν γίνεται προσωπική. Αὐτὸς εἶναι «ὁ ἀρραβών τῆς κληρονομίας ὑμῶν εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποίησεως, εἰς ἐπαγγελίαν τῆς δόξης αὐτοῦ» (Ἐφ. α' 14). Ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἀπολύτρωτικοῦ τοῦ ἔργου ἐλύτρωσε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἡ προσωπικὴ δύμως συμμετοχὴ εἰς αὐτὴν τὴν λύτρωσιν, ὁ ἀγίασμός τῶν ἀνθρωπίων πρωτότοπων ἐπιτελεῖται ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος ἐν Χριστῷ διὰ τῆς «κοινωνίας» μετὰ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς σφραγίδος τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Εἶναι συνεπῶς ἀπαραίτητον μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ δύμας τῶν ἀποδεχθέντων τὸ εὐαγγέ-

16. Ἰδὲ Walter Freytag, Reden und Aufsätze, "Exd. J. Hermelink καὶ H. J. Margul, München 1961, Τόμ. II, σελ. 217.

λιον νὰ γίνῃ «κοινωνίχ πιστῶν», «ἐκκλησία». Τὸ βασικὸν εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς νέας ὄντότητος, ἡ ὅποια ἔρχεται εἰς τὴν ὑπαρξίαν διὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος¹⁷. Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ὁρθόδοξον θεολογίαν, πραγματοποιεῖται διὰ τῶν μυστηρίων. «Τὰ μυστήρια, τονίζει ὁ π. Florovsky, συνιστοῦν τὴν ἐκκλησίαν. Μόνον αὐτὰ συντελοῦν εἰς τὸ νὰ ἔξερχηται ἡ χριστιανικὴ κοινότητος ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνας διαστάσεις καὶ δημιουργοῦν ἐξ αὐτῆς τὴν Ἐκκλησίαν»¹⁸.

Ο Κύριος ἀπεταχήγισεν ὅτι «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται» (Μάρκ. ισ' 16) καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος, προτοῦ βεβαιώσῃ τοὺς Κορινθίους ὅτι ὥμεις ἔστε σῶμα Χριστοῦ» (Α' Κορ. ιβ' 27), εἶχε τονίσει ὅτι «καὶ γάρ ἐν ἐνὶ πνεύματι ἥμεις πάντες εἰς ἐν σῶμα ἔβαπτίσθημεν, εἴτε Ιουδαῖοι, εἴτε Ἐλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἐν πνεύμα ἐποτίσθημεν» (Α' Κορ. ιβ' 13. Πρὸς Ρωμ. στ' 3, Εφ. δ' 5), «συνταχέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι» (Κολ. β' 12). Ἐπίσης ὁ Κύριος σαφῶς ἐτόνισεν ὅτι μόνον ὅσοι θὰ φάγουν τὴν σάρκα Του καὶ θὰ πίουν τὸ αἷμά Του θὰ ἔχουν «ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς», «ζωὴν αἰώνιον», θὰ μένουν ἐν αὐτῷ καὶ ἐκεῖνος ἐν αὐτοῖς (Ιω. στ' 53-58). Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας παραμένει τὸ κέντρον, ὁ ἄξων τῆς ἐνότητος τῶν χριστιανῶν «ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ» (Α' Κορ. ια' 26). Τοῦτο δημιουργεῖ τὴν ὁρατὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας «ὅτι εἰς ἀρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμὲν» (Α' Κορ. ι' 17). Μὲ τὴν ὅλην ζωὴν τῆς ἡ Ἐκκλησίας καθιστᾶ πραγματικὸν — κατὰ τρόπον συγκεκαλυμμένον ἀλλὰ πραγματικὸν — τὸ ἔνδοξον σῶμα τοῦ Σωτῆρος. Ως παρακτηρεῖ ὁ Olivier Clément, «Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ ὅποιου δὲν παύει νὰ ἀναπαύεται τὸ πλήρωμα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἡ Ἐκκλησία φέρεται κατὰ μίαν νόμιμον προέκτασιν τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνος, ὡς μία πραγματικότης θεανθρική, ὅχι τόσον κυριολεκτικῶς συνεχιζομένη ἐνσάρκωσις, ἀλλὰ τόπος μιᾶς συνεχοῦς «κινήσεως», Ἀναλήψεως, Πεντηκοστῆς, ἡ ὅποια ἐνώνει τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν διὰ μέσου τοῦ «πέπλου» τῶν μυστηρίων, τόπος ὅπου τὸ «Ἀγίον Πνεύμα ἀποκαλύπτει, φανερώνει τὴν παρουσίαν καὶ τὴν σάρκα τοῦ δοξασθέντος Κυρίου»¹⁹.

Η σύστασις «τοπικῆς Ἐκκλησίας», ἡ ὅποια διὰ τῶν μυστηρίων καὶ τῆς ὅλης ζωῆς τῆς θὰ μετέχῃ εἰς τὸν αἰνον καὶ τὴν ζωὴν τῆς «μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας»,

17. Lesslie Newbigin, μν. ἔργ. σ. 20.

18. Georges Florovsky, L' Eglise, sa nature et sa tâche, én L' Eglise universelle dans le dessein de Dieu, Neuchâtel, Paris 1949, Τόμ. I, σ. 65.

19. Olivier Clément, μν. ἔργ. σ. 65.

τῆς ὅποιας κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστὸς ('Εφ. α' 22, δ' 5, ε' 23, Κολ. α' 18), εἰ γαὶ ἀσφαλῶς ὁ βασικὸς σκοπὸς τῆς εἰραποστολῆς διὰ τὴν ὁρθόδοξον παραρτηματικὸν προσαρμοσμένη προφανῶς πνευματικὴν ἀποικίαν, παράρτημα ἀλλων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰς κάθε χώραν ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν καλεῖται νὰ δοξάσῃ μὲ τὴν ίδιαν τὴν φωνὴν τὸν Χριστόν. Αὐτὸς σημαίνει διὰ τὴν ιεραποστολικὴν ἐργασίαν εἰλικρινῆ σεβασμὸν τῆς προσωπικότητος κάθε ἔθνους, ἀναζήτησιν τοῦ πῶς ὁ Θεὸς μέχρι τότε «οὐκ ἀμάρτυρον ἀφῆκεν ἑαυτὸν (Πράξ. ιδ' 16-17) εἰς τὸ παρελθόν τοῦ συγκεκριμένου λαοῦ, προσπάθειαν ὅχι ἀπλῶς «προσαρμογῆς», ἀλλὰ «ἐνσαρκώσεως» τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γλώσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας καὶ ἀγιοποίησιν τῶν χρεακτηριστικῶν τοῦ λαοῦ, νῦντες νὰ εὕρῃ πραγματικῶς τὸν ἑαυτόν του, νὰ καλλιεργήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν φωνὴν του καὶ νὰ προσθέσῃ τὴν ίδιαν τὴν χροιὰν εἰς τὸν κοινὸν διοικολογικὸν θμον, ἐν ἀρμονίᾳ πάντοτε μὲ τὸ σίνον τῆς δόης Ἐκκλησίας. Ἐν ἀντιέσει πρὸς οἰκουδήποτε μονολιθικὴν διοικητικὴν ἀντίληψιν περὶ Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ δρθοδόξους ιεραποστόλους βασικὸς παράγων ἐνότητος τῆς συνεχῶς ἐξαπλουμένης Ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ἡ κοινὴ διοικολογία, πολυφωνικὴ εἰς τὴν μορφήν της, ἀλλὰ μία ἐν πνεύματι, τοῦ ζῶντος Θεοῦ²⁰. Ἐν τῇ ἐνότητι τῆς Ἐκκλησίας ὑφίσταται πάντοτε καὶ ἡ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ποικιλία. Τοῦτο εἶναι βασικὸν ἐκκλησιολογικὸν νόημα τῆς Ηεντηκοστῆς. Ἐγῆροι μάθηται «ἡσαν ἀπαντες ὄμοιουμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸν» (Πράξ. β' 1) «ἀφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμενας γλῶσσαι ωσεὶ πυρός, ἐκάθησέ τε ἐφ' ἔνα ἐκκαστον αὐτῶν» (β' 4)²¹.

Ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας πραγματοποιεῖται διὰ

20. Ιδε 'Αναστασίου Γιαννουλάτου, Βυζάντιον — Εὐαγγελιστικὸν ἔργον, ἐν Θρησκευτικῇ καὶ Ἡθικῇ Ἐγκυλοπαιδείᾳ, 'Αθῆναι 1964, Τόμ. 4ος, σ. 19 - 59. Τοῦ ίδιου, The Missionary Activity of the Orthodox Church ἐν «Syndesmos» VI Assembly Finland 1964, 'Αθῆναι, σ. 36- 62. F. D'oroni k, Les Slaves, Byzance et Rome, au IX siècle, Paris 1929. J. Glazik, Die russisch-orthodoxe Heidemission seit Peter dem Grossen, Münster 1954. N. Struve, Orthodox Missions past and present, ἐν «St. Vladimir's Seminary» N. York 1963, No 1.

21. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὴν συζήτησιν περὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Ιεραποστολῆς, ἐὰν δηλαδὴ ἡ Ιεραποστολὴ εἶναι ἀπλῶς μέσον τῆς Ἐκκλησίας ἢ σκοπός, καὶ ἀντιστρόφως. Θὰ ἡθέλαμεν μόνον νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ὅλοι οἱ προσδιορισμοὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολήν: «σῶμα», «νύμφη», «οῖκος», «ναὸς ἄγιος» ἀναφέρονται πάντοτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ως ἀντικείμενον ἢ σκοπὸν καὶ ποτὲ ως μέσον ἀπλῶς ιεραποστολῆς

τῶν μυστηρίων ἡ συσταμάτωσις τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ Χριστῷ, θεᾶται ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δοξολογία ἀντηχεῖ κατ' ἐπίγνωσιν. «Μία λατρεύουσα λειτουργικὴ κοινότης εἶναι δχ: μόνον ἡ εἰκὼν τῆς προταγματοποιηθείσης κοινωνίας μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ τῆς ἑνόσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν ἑνὶ σώματι κατ' ἑνόπιον τοῦ Θεοῦ, ἃνευ ἔξαιρέσεως ἢ διακρίσεως ἀτόμων, δὲν εἶναι μόνον τὸ προπύργιον ὃπου αἱ ἀρχαὶ καὶ ἔξουσίαι τοῦ κόσμου τούτου ἐξασθενοῦν καὶ δὲν εὐρίσκουν καμμίαν διάθεσιν. Εἶναι βασικῶς ἡ Ἱεραποστολικὴ κραυγὴ τῆς θριαμβευούσης Ἐκκλησίας εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἡ δοξολογικὴ ἀναγγελία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὄποια εἶναι παροῦσα καὶ ἡ ὄποια ἔρχεται»²². «Αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰώνος τῶν αἰώνων» ('Ἐφ. γ' 21).

(γ) Ἡ συσταμάτωσις ἐν τῷ Χριστῷ, περὶ τῆς ὄποιας ἔως τώρα ώμιλήσαμεν, δὲν νοεῖται προφανῶς ὡς μία ἐσωστρεψής μυστικιστικὴ φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμον, ἐκφράζομένη εἰς τὴν δημιουργίαν κλειστῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, ἀλλὰ ὡς ἀφετηρία διὰ ἑνεργὸν συμμετοχὴν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὄποιον προσανατολίζεται σαφῶς πρὸς τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν πάντων ἐν τῷ Χριστῷ» «εἰς δόξαν Θεοῦ πατέρος». Ἡ δοξολογία τῶν λειτουργῶν τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὄρθρον τῆς δόξης αὐτοῦ» (A' Πέτρ. δ' 13), εἰς τὴν ὄποιαν γνωρίζομεν, ὅτι οἱ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ θὰ ἀπολαύσουν τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως (A' Πέτρ. δ' 13) καὶ θὰ λάβουν «τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον» (A' Πέτρ. ε' 4). Ἡ ἀναμονὴ δημοσίης της δόξης τοῦ Χριστοῦ στην πατητικότητα διαφόρων εὐσεβιστικῶν τάσεων, ἡ ὄποια ἀντιμετωπίζει μὲν φοβίαν τὸν κόσμον καὶ ἀποσύρεται εἰς τὸ καταφύγιον τοῦ δράματος τῶν ἑσχάτων. Εἶναι μία δυναμικὴ προσμονὴ χαρακτηριζομένη ἀπὸ θεικὴν ἐνέργειαν, ἡ ὄποια ἀπορρέει ἀπὸ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ αὐτὴ πλήρωσις, θείᾳ συγκαταθέσει, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ίδιαν μας συμμετοχήν. «Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος» (Ματθ. κδ' 14). Ἡ ἀναμονὴ αὗτη εἶναι ἀκόμη πλήρης θάρρους καὶ ἡρέμου βεβαιότητος ἔγαντι τοῦ παρόντος, «ὅτι πᾶν τὸ γεγενημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ γινᾶται τὸν κόσμον» (A' Ιω. ε' 4). Γνωρίζομεν ὅτι μολονότι ζῶμεν ἀκόμη εἰς τὴν περίοδον τοῦ «οὖπω», ἥδη «οὗν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν» (A' Ιω. γ' 2). Κινούμεθα λοιπὸν ἐντὸς τοῦ κόσμου μὲ τὴν γάριν καὶ τὴν «έλευθερίχν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ», δημοσίης οἱ υἱοὶ συμπεριφέρονται καὶ κινοῦνται ἐντὸς τῆς πατρικῆς ίδιοκτησίας: «εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος εἴτε ἐνεστῶτα εἴτε μέλλοντα, πάντα δημοσίης δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ» (A' Κορ. γ' 22-23).

22. Νικ. Νησιώτη, 'Ἡ Ἐκκλησιολογικὴ θεμελίωσις τῆς Ἱεραποστολῆς, ἐν «Πορευθέντες» 1963, σ. 7. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ἡ ρωσικὴ δρθόδοξος Ἱεραποστολὴ ἥρχισε πρὸς τὰ βάθη τῆς βορείου 'Ασίας ὡς μία ίδιοτυπος λατρευτικὴ δοξολογικὴ πορεία τῶν Ρώσων μοναχῶν. 'Απειροντο εἰς τὰ δάση διὰ νὰ ἀναζητήσουν τὴν μοναχικὴν δικαιοσιν, τὴν μαστικὴν θέαν καὶ δοξολογίαν τοῦ Τρισαγίου Θεοῦ, καὶ ἐγκαθιστάμενοι μεταξὺ διαφόρων ἀγρίων φυλῶν, ἐφώτιζον τοὺς πέριξ εἰδωλολάτρας. 'Αλλὰ καὶ ἀργότερον ἀπὸ τοῦ 'Αγίου Στεφάνου Πέρμης (1340 - 1396) ἔως τοῦ 'Ιεραποστόλου τῆς Ιαπωνίας ἀρχιεπισκόπου Νικολάου Καζάτκιν (1836 - 1912) ὁ ναὸς καὶ ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν ὑπῆρξεν δὲ πνεύμων τῆς δρθοδόξου Ἱεραποστολῆς, δὲ ὄποιος ἔδιδε μίαν ίδιαιτέραν δύναμιν εἰς τὴν φωνὴν της. 'Ιδε E. Smirnoff, A short account of the historical development and present position of the Russian Orthodox Mission, London 1903 καὶ ὑποσ. παρόντος 20.

ἐν συναρτήσει μὲν ἔνα γενικώτερον σύνολον, τὸ ὄποιον ὑπηρετοῦν. 'Η ζύμη ἡ ὄποια θὰ περιωρίζεται εἰς τὸν ἀντοκατεστρέψετο, θὰ «ἐξέγνιται». 'Η ἐσωτερικὴ ἔνωσις μὲ τὸν Χριστὸν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ εἰμεθα παρόντες εἰς τὴν ἴστορίαν καὶ ἔξελιξιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας μὲ ἐνεργητικὴν στάσιν, δημοσίας μας, δὲ ὄποιος ἐργάζεται ἐν τῇ ἴστορίᾳ καὶ παραμένει Κύριος αὐτῆς. "Ογι μὲ ἐπιπολαίους ἐνθουσιασμούς δι' ἔνα εἰδος πολιτικούνωνικῆς ἐπιβολῆς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, οὔτε δημοσίη πάλιν μὲ ἀνυπομονησίαν ἡ ἀπαιτούμενη εἰναὶ διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἀπίστας. 'Η λύτρωσις ἐν Χριστῷ ἔχει συντελεσθῆ, σὶ δυνάμεις τοῦ σκότους ἔχουν ὀριστικῶς κυκλωθῆ ἡ καὶ δὲ ἔχθρὸς ἔχει ἀσφαλῶς κατὰ κράτος νικηθῆ. 'Αλλ' δημοσίη, ἀπελπισμένος. φίτει τὰ τελευταῖα του βέλη. 'Υπάρχουν ἀκόμη πραματίκι, νεκροὶ καὶ ζόφος²³.

Ἐλύτριανόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον τοῦ οὖπω. «Οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσθμεθα» (A' Ιω. γ' 2). Ζῶμεν μὲ τὴν προσμονὴν τῆς «ἀποκαλύψεως τῆς δόξης αὐτοῦ» (A' Πέτρ. δ' 13), εἰς τὴν ὄποιαν γνωρίζομεν, ὅτι οἱ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων αὐτοῦ θὰ ἀπολαύσουν τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως (A' Πέτρ. δ' 13) καὶ θὰ λάβουν «τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον» (A' Πέτρ. ε' 4). 'Η ἀναμονὴ δημοσίης της δόξης τοῦ Χριστοῦ στην πατητικότητα διαφόρων εὐσεβιστικῶν τάσεων, ἡ ὄποια ἀντιμετωπίζει μὲ φοβίαν τὸν κόσμον καὶ ἀποσύρεται εἰς τὸ καταφύγιον τοῦ δράματος τῶν ἑσχάτων. Εἶναι μία δυναμικὴ προσμονὴ χαρακτηριζομένη ἀπὸ θεικὴν ἐνέργειαν, ἡ ὄποια ἀπορρέει ἀπὸ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ αὐτὴ πλήρωσις, θείᾳ συγκαταθέσει, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ίδιαν μας συμμετοχήν. «Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος» (Ματθ. κδ' 14). 'Η ἀναμονὴ αὗτη εἶναι ἀκόμη πλήρης θάρρους καὶ ἡρέμου βεβαιότητος ἔγαντι τοῦ παρόντος, «ὅτι πᾶν τὸ γεγενημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ γινᾶται τὸν κόσμον» (A' Ιω. ε' 4). Γνωρίζομεν ὅτι μολονότι ζῶμεν ἀκόμη εἰς τὴν περίοδον τοῦ «οὖπω», ἥδη «οὗν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν» (A' Ιω. γ' 2). Κινούμεθα λοιπὸν ἐντὸς τοῦ κόσμου μὲ τὴν γάριν καὶ τὴν «έλευθερίχν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ», δημοσίης οἱ υἱοὶ συμπεριφέρονται καὶ κινοῦνται ἐντὸς τῆς πατρικῆς ίδιοκτησίας: «εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος εἴτε ἐνεστῶτα εἴτε μέλλοντα, πάντα δημοσίης δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ» (A' Κορ. γ' 22-23).

'Ιεραποστολὴ εἶναι νὰ συνεργασθῶμεν ἐν 'Αγίῳ Πνεύματι διὰ τὸν ἀγιασμὸν τῶν πάντων,

23. Idem Ed. Roels, μν. ἐφρ. σ. 152). 'Η Ἐκκλησία εἶναι δὲ δέκτης δόλων τῶν εὐλογιῶν τοῦ Χριστοῦ. 'Η Ἐκκλησία, «ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» ('Ἐφεσ. α' 23) πληροῦ, συμπληρώνει τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ. 'Αὐτὸς δὲ δέσποτος δόγματος τοῦ σῶματος, γράφει δὲ γιας 'Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος, «μηδ δύναται μέσον εἶναι κεφαλῆς καὶ σώματος διάστημα κενόν»; ('Ομιλία η' εἰς τὴν Α' Κορ. Migne Ε.Π. 61, 72). Τὸ ἐλάχιστον ἐνδιάμεσον θὰ προεκάλει θάνατον.

τὴν ἀνακεφαλαίωσίν των ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν «προσαγωγὴν» των τῷ Πατρὶ ('Ἐφ. β' 18). Γινόμενα δὲ «συνεργοὶ Θεοῦ» ὑπὸ μίαν εὑριστέραν ἔποφιν: συμμετέχοντες εἰς τὴν ἐξέλιξιν πρὸς ἐνδητα, εἰρήνην, ἀγάπην, πρὸς τὴν ὄποιαν κατευθύνεται τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ. «Ως τέκνα Θεοῦ κατὰ γάριν» συσταματώμενοι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, «δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὐ τὰ πάντα» ('Ἐφρ. β' 10), ἡγωμένοι μὲν Αὐτόν, ὁ ὄποιος ὅχι μόνον ἀνέπλαστον, ἀλλὰ καὶ «ἐπλαστο» «τὰ πάντα», οἱ χριστιανοὶ μελετοῦν καὶ συμμετέχουν εἰς τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς των καὶ τοῦ πρωτοτόκου Ἀδελφοῦ των ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι. Καὶ αὐτὰ ἔργα δὲν εἶναι μόνον ἡ σωτηρία, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία. Μὲ διάθεσιν δοξολογικὴν ἀναπτύσσουν ὅλας τὰς δυνάμεις, τὰς ὄποιας ἔλασθον, λογικήν, φαντασίαν, καλολογικὴν αἰσθησιν, μὲ τὴν βεβαιότητα διε «ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τὸν αἰώνας» (Ρωμ. ια' 36).

Ἐντὸς τῆς προοπτικῆς ταύτης θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ὡς ἔνα ἔμμεσον σκοπὸν τῆς χριστιανικῆς ιεραποστολῆς καὶ κάθε τι τὸ ὄποιον βοηθεῖ ἔνα λαόν, τὸν ἀνθρωπὸν γενικῶς, νὰ ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς δυνατότητας, τὰς ὄποιας ἔλασθε παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνη ἀληθῶς αὐτός, ὁ ὄποιος δυνάμει εἶναι, π.χ. ἐκπαίδευσις, ἔργα πολιτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς προόδου. Ταῦτα ἀσφαλῶς ἔπονται τῶν προηγουμένων, θσον ἀφορᾶ εἰς τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀμεσον ἀνάγκην. Ἐν τούτοις ἔχουν ἀσφαλῶς τὴν ιδεικήν των ἀξίαν ὡς ἴδιατεροι τόνοι εἰς τὴν δοξολογικὴν συμφωνίαν, τὴν ὄποιαν τὸ σύμπαν καλεῖται νὰ ἀναπέμψῃ εἰς τὸν Θεόν²⁴.

24. Ή στενὴ σχέσις ἀνθρώπου καὶ φύσεως εἶναι πολὺ αἰσθητὴ εἰς τὴν δρθόδοξον λατρείαν, μαρτυρουμένη ἀπὸ τὴν χρῆσιν πολλῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ τὸ πλήθος τῶν εὐχῶν διὰ δύνατα πράγματα π.χ. «εἰς χωράφια», «ἀμτελῶνας», «ἀγιασμὸν τῶν ὑδάτων», «εἰς νόσον βιῶν», εἰς «σηρικοὺς σκώληκας», «εἰς τὸ εὐλογῆσαι ποίμνην». Ή αἰσθησις τῆς δημιουργικῆς καὶ ἀναδημιουργικῆς κινήσεως τοῦ Θεοῦ διέπει ὅλας αὗτὰς τὰς εὐχάς. Ἀφετηρίαν των κατὰ κανόνα ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι «οὐ κτίστες καὶ δημιουργός τῶν ἀπάντων» («Εὐχὴ ἐπὶ θεμελίου λίθου»), «οὐ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ κοσμήσας ἔμφω ἀρρήτῳ κόσμῳ, εἰς δοξολογίαν τοῦ δεδοξασμένου αὐτοῦ ὄντος» (Εὐχὴ εἰς τοὺς σηρικούς σκώληκας). Κατάληξις των δὲ ὅτι αὐτὸς εἶναι «οὐ κυβερνῶν», «οὐ συντηρῶν», «οὐ εὐλογῶν, δὲ ἀγιάζων τὰ σύμπαντα», εἰς τὸν ὄποιον μὲ δλους τοὺς τρόπους «τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν». Συγχάκις ἡ αἴτησις διὰ τὸν ἀγιασμὸν τῆς φύσεως συνυφαίνεται μὲ ἀναγωγὴν εἰς τὰς πνευματικὰς ἀληθείας τῆς Ἀγίας Γραφῆς. π.χ. «ἰς τὴν εὐχὴν ἐπὶ τρυπῆς ἀμπέλου» λέγεται: «οὐ εὔδοκήσας ἔμπελον κληθῆναι τὸν μονογενῆ σου Γίόν» «τὸν συγκαλέσαντα ἡμᾶς τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου μέτοχον ποίησον».

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ προσέφερον τὰ προϊόντα των — τὰ ὅποια ἦσαν ὅπ' εὐθείας ἐκ τῆς φύσεως — ὅχι μόνον πρὸς ἀγιασμόν, ἀλλὰ καὶ ὡς προσφορὰν θυσίας καὶ λατρείας πρὸς τὸν Θεόν. Σήμερον καλούμεθα ἐπίσης νὰ προσφέρωμεν τὰ προϊόντα μας — ἀπὸ τὴν φύσιν, τὸ λογικὸν καὶ τὸν μόχθον μας — ὡς προσφορὰν αἵνου εἰς Αὐτὸν, ὁ ὄποιος εἶναι τὸ Α καὶ τὸ Ω τῶν πάντων, διὰ τὸ θέλημα τοῦ ὄποιου τὰ πάντα «ῆσαν καὶ ἐκτίσθησαν» ('Αποκ. δ' 11).

Πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ, τέλος, ὅτι βάσις τῆς ἀξίας ἐνὸς ἔργου, κατὰ τὴν δρθόδοξον ἀντίληψιν, εἶναι τὸ κατὰ πόσον γίνεται «πρὸς δόξαν Θεοῦ»: τὸ κριτήριον εἶναι ἡ διάθεσις. «Ἐνα ἔργον, ὃς εἶναι πολλὰ χαμηλόν», ἔλεγεν ὁ ἄγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης «Ἄς εἶναι πλέον ἐλάχιστον, — πλέον ἀδιάφορον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀμεσον ἰεραποστολικὴν σκοπιμότητα, ἃς προσθέσωμεν — ὅμως, ὅταν γίνεται μὲ τέλος, διὰ νὰ ὀρέσῃ εἰς μόνον τὸν Θεὸν καὶ εἰς δόξαν του, ἀξίεις ἀπείρως περισσότερον διὰ νὰ εἴπω ἔστι, παρὰ πολλὰ ἔργα ὑψηλά, ἔνδοξα καὶ μεγαλότατα — «πνευματικά», «θρησκευτικά», θὰ προσέθετεν ὁ ἄγιος — ὅπου νὰ γίνωνται χωρὶς αὐτὸν τὸ τέλος».

Ἐν συμπεράσματι, οἱ χριστιανοί, ἐπὶ τὸν δόποιον τὸ «τῆς δόξας καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἀναπαύεται» (Α' Πέτρ. δ' 14), οἱ «καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξην κοινωνοί» (ε' 1), καλοῦνται νὰ διακηρύξουν τὴν ἐν Χριστῷ λύτρωσιν δοξάζοντες τὸν Θεόν μὲ ἔκαστον ἔργον τῶν καὶ κίνησιν (Ματθ. ε' 16, Α' Κορ. στ' 20, Α' Πέτρ. δ' 11). «Ἐτι περισσότερον, ἀτενίζοντες τὸ πρόσωπον τοῦ ἀναστάντος Κυρίου καὶ τὴν ἀναμενομένην ἔνδοξον "Ελευσίν Του, μεταμορφούμενοι «ἄπὸ δόξης εἰς δόξαν», καλοῦνται νὰ ζοῦν, νὰ «είναι» οἱ ίδιοι — ὄντολογικῶς — «εἰς ἔπαινον δόξης Θεοῦ» ('Εφεσ. α' 6, 12).

(Συνεχίζεται)

Αναδημοσίευσις ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «ΘΕΟΛΟΓΙΑ», 37 (1966) σ. 434—452.

Τὸ κάθε τι γίνεται «σημεῖον» καὶ συνδέεται μὲ τὴν καθολικὴν προοπτικὴν τοῦ μυστηρίου τῆς Λυτρώσεως. Εἰς δλητη τὴν λατρείαν ἀναπνέει τις τὴν βεβαιότητα διε «δοξολογία τῶν λελυτρωμένων δὲν εἶναι τίποτε δλλο παρὰ συμμετοχὴ εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ σύμπαντος: «Πρόσδεξαι ἡμῶν μετὰ τῶν κτισμάτων πάντων τὴν κατὰ δύναμιν δοξολογίαν», ἐπαναλαμβάνομεν ἐκάστην πρωΐαν (ΙΑ' εὐχὴ τοῦ Ορθροῦ), «ὅτι σοὶ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα πνοή καὶ κτίσις ὑμνεῖ τὴν ἀκατάληπτόν σου δόξαν».

Χίλια έκατο χρόνια από τη μεγάλη
ιεραποστολική έξορμηση στη Μοραβία

ΟΙ ΦΩΤΙΣΤΑΙ ΤΩΝ ΣΛΑΒΩΝ ΑΓΙΟΙ ΚΥΡΙΛΛΟΣ (ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ) ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΣ

ΑΡΧΙΜ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΒΙΤΤΗ

I

Ήταν διμολογουμένως θαυμάσια ή ίδεα νὰ γίνουν έπισημες έκδηλώσεις στὴ γενέτειρά τους τὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ ἔξαρθῃ ἐπάξια ἡ μνήμη καὶ τὸ ἀνεκτίμητο ἔργο τῶν μεγάλων ἀποστόλων καὶ φωτιστῶν τῶν Σλάβων, τῶν ἀγίων Κυρύλλου (Κωνσταντίνου) καὶ Μεθοδίου. Ἀποτελοῦσε — καὶ ἀποτελεῖ καὶ θὰ ἀποτελῇ — ἔνα χρέος τιμῆς τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας καὶ ίδιαίτερα τῆς γενέτειρά τους πρὸς τὶς ἔξοχες αὐτὲς μορφές τῆς Ἐκκλησίας μας, πὸν πρόπει νὰ διμολογηθῇ πῶς εἶναι ἄγνωστες στοὺς πιὸ πολλοὺς μας δυστυχῶς.

Αφοροῦ γιὰ τὶς πανηγυρικὲς αὐτὲς έκδηλώσεις τὴν περασμένη χρονιὰ στάθηκε ἡ συμπλήρωση ἔνδεκα ἑκατονταετιῶν ἀπὸ τότε πὸν ἀρχισαν οἱ δύο ἄγιοι ἀδελφοὶ τὴν ἰστορικὴ δράση τους στὴ Μοραβία. Τὴ σχετικὴ πρωτοβουλία ἀνέλαβαν μὲ ἐπιτυχίᾳ ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στὶς έκδηλώσεις αὐτὲς ἔλαβαν μέρος καὶ πολλὰ ἄλλα πνευματικὰ δικά μας καὶ ἔνα.

Ἀνάμεσα στὶς ὅλες δύμορφες έκδηλώσεις τοῦ ξοδτασμοῦ αὐτοῦ ἔχουμε καὶ δύο πλούσιες προσφορές: Ἡ μία εἶναι ἔνας πλούσιος τόμος μὲ πολὺ ἐνδιαφέροντες μελέτες καθηγητῶν Πανεπιστημίων καὶ ἄλλων λογίων δικῶν μας καὶ ἔνων γύρω ἀπὸ τὴν προσωπικότητα, τὸ ἔργο καὶ τὴν ἐποχὴ τῶν δύο γιγάντων τῆς Ὁρθόδοξης Ἱεραποστολῆς: ΚΤΡΙΑΛΩΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΩΙ ΤΟΜΟΣ ΕΟΡΤΙΟΣ ΕΠΙ ΤΗΙ ΧΙΛΙΟΣΤΗΙ ΚΑΙ ΕΚΑΤΟΣΤΗΙ ΕΤΗΡΙΔΙ. (ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ) Ἐπιμέλεια: Ἰω. Ε. Ἀναστασίου. Ἐκδοσις Ἰ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης — Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστη-

μίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη, 1966.

Ἡ ἄλλη εἶναι ἔνα πανηγυρικὸ τεῦχος τοῦ Ἐπισήμου Δελτίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «ἘΚΚΛΗΣΙΑ» (15 Αὐγούστου — 1 Σεπτεμβρίου 1966, ἀριθ. 16—17) ἀφιερωμένο στοὺς δύο τιμημένους ἴσαποστόλους.

Ἔσως δύως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνῶστες μας δὲν εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἰδοῦν ἢ νὰ μελετήσουν τὰ ἀξιόλογα κείμενα τῶν δύο αὐτῶν συμποσίων. Γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουμε νὰ πάρουν μὰ ίδεα τοῦ πολύτιμου περιεχομένου τους δεδομένουν ὅτι ἡδη ἔχουν ἔξαντληθῆ, θὰ προσπαθήσουμε στὴ συνέχεια νὰ παρουσιάσουμε μὲ κάθε δυνατὴ συντομία στὶς κύριες γραμμές τους τὰ κείμενα αὐτά. Φυσικὰ αὐτὸ ἔχει πολλὰ μειονεκτήματα, ἀλλὰ εἶναι διόνος τρόπος γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ πολλοὶ νὰ γευθοῦν, ἔστω καὶ ὅπωφ δακτύλῳ μερικὰ ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν νεωτέρων ἔρευνῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐλληνικὴ πλευρὰ σχετικὰ μὲ τὶς δύο μορφές τῶν δύο ἐλλήνων ἀποστόλων τοῦ σλαβικοῦ κόσμου. Θὰ ἀρχίσεμε ἀπὸ τὸ πανηγυρικὸ τεῦχος τῆς «Ἐκκλησίας» καὶ θὰ συνεχίσουμε μὲ τὴν παρουσίαση τοῦ ἁροτίου τόμου. Θὰ πρόπει νὰ σημειωθῇ ἀκόμα, πῶς θὰ παραλειφθοῦν ἀπὸ τὴν παρουσίαση οἱ ἔργασίες ἐκεῖνες πὸν δὲν ἔχουν ἀμεση ἀναφορὰ στὸ πρόσωπο τῶν δύο ἀγίων ἀδελφῶν καὶ τοῦτο γιατὶ δυστυχῶς δικός εἶναι τόσον περιωδισμένος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπέκταση καὶ στὶς μελέτες αὐτές.

Τὸ «Προευθέντες», ταγμένο στὴ διακονία τῆς Ὁρθόδοξης Ἱεραποστολῆς στὶς ἡμέρες μας, θεωρεῖ ὑψιστο καθῆκον του νὰ ἐκδηλώσῃ, κάνοντας τὴν προσφορὰ αὐτὴ στὸ ἀναγνωστικὸ του του κοινό, τὸ ἱερὸ χρέος τοῦ βαθύτατου σεβα-

σμοῦ καὶ τῆς τιμῆς πρὸς τοὺς μεγάλους καὶ ἴσαποστόλους ἀγίους ἀδελφούς. Φυσικὰ αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἔξοφληση τοῦ χρέους. Μιὰ ταπεινὴ πλὴν εὐλαβικὴ ἀπαρχὴ ἀποτελεῖ στὴν ἵερη τους μνήμη.

Α'

Τὸ πανηγυρικὸ τεῦχος ἀρχίζει μὲν ἐνα χαιρετισμὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου πρώην Ἀθηνῶν κ. κ. Χρυσοστόμου. Ο Μακαριώτατος ὑπογραμμίζει τὴ σημασία τοῦ ἔργου τῶν δύο ἀδελφῶν, τῶν δποίων ἔξαίρει τὶς ἴαντητες καὶ τὴν ἀγιότητα βίου καὶ τονίζει πῶς «τὸ μεγαλειῶδες ἔργον τῶν δύο ἀγίων ἀδελφῶν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον εὐτυχοῦς συνδρομῆς τῶν ἴστορικῶν περιστάσεων, ἀλλὰ εἶναι καρπὸς πρὸ πάντων τῆς μεγαλοφύΐας των καὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Τὸ ἴστορικὸν αὐτὸ ἔργον φέρει τὴν σφραγῖδα τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡθικοῦ μεγαλείου τῶν ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, οἱ δποῖοι κατέχουν ἐπαξίως προνομούχον θέσιν μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων διδασκάλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὀναδειχθέντες οἱ μεγαλύτεροι ἱεραπόστολοι τοῦ Χριστιανισμοῦ μετά τὸν ἀπόστολον τῶν ἔθνων ἀγιον Παῦλον.» Γι' αὐτὸ τὸ λόγο «ἡ ὑπὲ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας προσθολὴ τῶν μεγάλων τούτων ἐκπροσώπων τοῦ βυζαντινοῦ Ἐλληνισμοῦ καὶ σκαπανέων τῆς Ἐλληνικῆς Ὁρθοδόξιας εἶναι σήμερον διὰ τὴν χριστιανικὴν Οἰκουμένην λίαν διδακτικὴ καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀποκαλυπτική.

Στὸ κέριο ἀρθρὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Περιοδικοῦ κ. Θ. ΣΠΕΡΑΝΤΖΑ ποὺ ἔχει τὸν τίτλο: Οἱ ἵσαπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, τονίζεται, δτι ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθοδοξίας Ἐκκλησία ποτὲ δὲν ἐπεδίωξε συστηματικὰ τὴν κραταίωση καὶ τὴν αὐξῆση τοῦ Ἐλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀφομοίωση τῶν λαῶν, ποὺ εἶχε ἀναλάβει νὰ χειραγωγήσῃ πνευματικὰ κατεβάζοντας ἔτσι τὴν πνευματικὴ τῆς ἀποστολὴ στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἀπλῆς ἔθνικῆς προπαγάνδας. Ο Ἐλληνισμὸς ἀκτινοβολοῦσε μόνος του καὶ μποροῦσε μὲ τὴν πνευματικὴ του ἀλκὴ νὰ φωταγωγῇ τοὺς λαοὺς καὶ νὰ διαλύῃ καὶ τὰ πὐδοφερὰ σκοτάδια τῆς ἀμάθειας χωρὶς νὰ χρειάζεται ἴδιαίτερη προπαγάνδα γι' αὐτό.

Τὸ ἔργο τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἥταν ἄλλο. «Τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐπίρρωσις τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἡθικῇ διατήρησις πάντων ἐκείνων, τοὺς δποίους ἀπὸ Θεοῦ παρέλαβον ὑπὸ τὴν πνευματικὴν των ἐπιστασίαν καὶ μέριμναν, ἡ λόγοις καὶ ἔργοις ἔξαγγελία τῆς ἀποκαλυψθείσης θείας ἀληθείας καὶ ἡ σιωτηρία τῶν εἰς αὐτὸὺς πεπιστευμένων λαῶν

ἥτο δ σκοπὸς καὶ δ στόχος τοῦ ὑψηλοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς θαυμαστῆς δράσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων. Οὐδέποτε ἐπεδόθησαν ταῦτα εἰς ἀχαρίστους ἔθνοφιλετικοὺς ἀγῶνας ὃς ἐνστιγματικῶς καὶ πρωτογόνως τοῦτο ἔπραξαν ἄλλοι λαοί». Η Ἐκκλησία κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἶχε ἐγκολπωθῆ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὴν ἔνοιωσε σὰν τὴν πιὸ εὐγενικὴ ἔκφραση τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ θείου θελήματος. Γι' αὐτὸ «ἡ στερεόωσίς της (τῆς Ὁρθοδοξίας) ἐπὶ γῆς ἀπέβη διαρκής διπτασιασμὸς καὶ ἡ πραγματικὴ τοῦ μέλλοντος Βυζαντίου.

Κήρυκες αὐτῆς τῆς Ὁρθοδοξίας κοὶ ἀκούραστοι διδάσκαλοι τῆς ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος «Πάπαι καὶ ἱεραπόστολοι τῶν Σλαύων», ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦν οἱ βιογράφοι τους. Οἱ δυὸ ἀδελφοὶ ἀγαπήθηκαν μέχρι λατρείας ἀπὸ τοὺς σλαβικοὺς λαούς ποὺ τοὺς θέλησαν δικούς τους, αἷμα τους. Γι' αὐτὸ καὶ «ἔπλασαν περὶ αὐτῶν, αὐτομάτως καὶ ἀνιδιοτελῶς, διηγήματα διάφορα καὶ χρονογραφίας, αἱ δποῖαι ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν ὑπὸ μορφὴν θρύλων καὶ παροδόσεων. Καὶ τοῦτο, διότι πλὴν τῆς παγκοσμίου σημασίας τοῦ ἔργου των εἶχε τοῦτο καὶ ἐθνικὴν καὶ φυλετικὴν τοιούτην. Καὶ ὡς τοιοῦτον ἐπόμενον ἥτο νὰ θύγη τὰς πλέον εὐαίσθήτους χορδὰς τοῦ ἔθνικοτοπού πνεύματος καὶ τῆς καρδίας τῶν Σλαύων». Φυσικὰ δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ ἀποδείξουν δτι ὁ πόθος πους ὑπαγόρευε. Οἱ ἀγιοί ἥταν καὶ παρέμειναν Ἐλληνες στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιὰ ὡς τὴν τελευταία τους Ἰνα, ὃς τὰ κατάβαθμα τῆς ὑπάρχεως του. «Ἐδρασαν δμως κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ οἰκουμενισμοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἔγιναν δργανα φωτισμοῦ τῶν σλαβοφώνων λαῶν ποὺ ἥταν βυθισμένοι ὃς τότε στὸ ζόφῳ τῆς εἰδωλολατρείας.

Μετὰ τὰ γενικὰ καὶ εἰσαγωγικὰ αὐτὰ ἀρθρὰ ἐπακολουθοῦν εἰδικὰ ἀρθρα, ποὺ εἶναι καιρὸς νὰ τὰ ἰδοῦμε.

A) Καθηγητοῦ Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ: Π ερὶ τῶν πηγῶν τοῦ βίου Κωνσταντίνου (Κυρίλλου) καὶ Μεθοδίου τῶν ιεραπόστολων παρὰ τοῖς Σλάβοις (κατὰ τὸν Fr. Grivec). Ιστορικὸν σημείωμα.

Τὸ ἀρθρὸν αὐτὸ ἀποτελεῖ μὰ παρουσίαση τοῦ ἔργου Fr. Grivec: Konstantin und Method, Lehrer der Slaven, 1960 καὶ ἴδιαίτερα τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ ἔργου, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἴστορια τῆς ἔρευνης τῶν πηγῶν γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους. Επειδὴ ὅσα ἐκτίθενται στὸ ἀρθρὸ αὐτό, εἶναι ἥδη συστυκωμένη παρουσίαση μέρους τοῦ βιβλίου τοῦ

Grivec θὰ τὸ ἀδικούσαμε, ἂν κάναμε μιὰ νέα περίληψή του, γιατὶ κατ’ ἀνάγκην θὰ παραλείψουμε σημαντικές λεπτομέρειες καὶ πλῆθος σημαντικῶν ὀνομάτων συγγραφέων καὶ τίτλων ἔργων, περιοριζόμαστε ἐδῶ μονάχα στὴν μεταφράτικῶν ιδεῶν του.

Ο Grivec ἀσχολήθηκε πολὺ μὲ τὴν ἔρευνα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν δύο Θεοσαλονικέων Ἱεραποστόλων. Αὐτὴ ἡ ἔρευνα τὸν ὠδήγησε στὴν ἔκδοση τῶν πηγῶν γιὰ τὸ ἔργο τους καὶ ἔκαμε σχετικές ἔργασίες ποὺ ἔγιναν δεκτὲς μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Τέτοιες ἔργασίες εἶναι ἀνάμεσα στὶς ἄλλες καὶ οἱ παρακάτω: *Vitae Constantini et Methodii*, ἐν *Acta Academiae Velehradensis*, 1941; *Zitija Konstantini i Methodija*, Ljubljana 1961; *Constantinus et Methodius Thessalonicensis*, 1960 κ.ἄ.

Ἐξετάζοντας τὴν ἔκδοση κριτικῶν βιογραφῶν τῶν ἀγίων καταλήγει ὁ σ. στὶς ἔξι διαπιστώσεις: «Αἱ σλαβικαὶ, λατινικαὶ καὶ ἔλληνικαὶ συγγραφαὶ αἱ περιέχουσαι πηγὰς ἀνατολικὰς καὶ δυτικὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἴστορίαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων συμπληροῦσιν ἀλλήλας, ὅπως συναντῶνται στοιχεῖα ἀνατολικὰ καὶ δυτικά, ἔλληνικά, σλαβικά καὶ λατινικά καὶ διεισδύονται εἰς ἀλληλα διμοίως εἰς τὴν παλαιοσλαβικὴν Γραμματείαν καὶ εἰς τὴν σλαβικὴν ἱεραποστολὴν τῶν δύο ἀδελφῶν».

Ἀπὸ τὶς σλαβικὲς πηγὲς οἱ σπουδαιότερες εἶναι αὐτὲς ποὺ γράφτηκαν κυρίως ἀπὸ τοὺς ἄμεσους μαθητὰς τῶν δύο Θεοσαλονικέων ἀδελφῶν τὰ τέλη τοῦ Θ’ αἰώνος. Οἱ κυριώτερες ἀνάμεσα σ’ αὐτὲς εἶναι: *Zitije Konstantina filosofa — Vita Constantini Philosophi* καὶ *Zitije Methodija — Vita Methodii*. Οἱ πολλὲς ἀπὸ τὶς ἄλλες σλαβικὲς πηγὲς (ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι, λειτουργικὰ κ.ἄ.) ἔχαρτωνται ἀπὸ τὶς βιογραφίες τῶν δύο ἀδελφῶν. Ἐκτὸς δύμως ἀπὸ τὶς ἐκτεταμένες αὐτὲς σλαβικὲς βιογραφίες ἔχουμε καὶ συντομώτερες πηγές. Τέτοιες εἶναι μεταξὺ τῶν ἄλλων: ‘Ἐγ κώμιον εἰς τὸν Ἀγιον Κύριον Λλον. Σύντομοι βιογραφίαι (πρόλογοι)’. ‘Ιεραὶ ἀκολουθίαι, χωριστὰ γιὰ κάθε ἄγιο καὶ κοινὲς καὶ γιὰ τοὺς δύο’. Τὸ συναξάριον τῆς Χερσόνησου (ἔξιστορη τῆς ἀνευρέσεως καὶ μετακομίδης τῶν λειψάνων τοῦ Ἀγίου Κλήμεντος γραμμένη ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο τὸν βιβλιοθηκάριο καὶ μεταφρασμένη στὴ λατινική). Διασώθηκε μόνο ἡ σλαβικὴ τῆς μετάφρασης.

Στὶς ἔλληνικὲς πηγὲς συγκαταλέγονται βιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ βρίσκονται στὸ ἔλληνικὸ βιβλίο: Οὐρανοῦ κρίσις (Λειψία 1805). Πηγή του εἶναι τὸ βιβλίο: Χιλαν-

ταρινή διήγησις, ὅπου ἔχουμε μαρτυρίες ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ βιογραφία τῶν ἀγίων ποὺ ἔχει στοιχεῖα ἀπὸ νεώτερες βουλγαρικές παραδόσεις. Ἡ βιογραφία τοῦ Κλήμεντος Βουλγαρίας, ποὺ μᾶς ἀφησε ὁ Θεοφύλακτος Ἀχρίδος, περιλαμβάνει στὰ πρῶτα τῆς κεφάλαια μερικές συμπληρώσεις τῶν παλαιοσλαβικῶν βιογραφιῶν τῶν δύο ἀδελφῶν. Μία σύντομη βιογραφία τοῦ Κλήμεντος συνέγραψε καὶ ὁ Ἀχρίδος Δημήτριος Χωματιανός (1216—1234).

Στὶς λατινικὲς πηγὲς ἀναφέρονται: ‘Ἐπιστολὴ τοῦ ρωμαίου Ἀναστατίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Gauderich τοῦ Velletri, ὅπου ἰστοροῦνται λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῶν λειψάνων τοῦ Κλήμεντος στὴ Χερσόνησα. Τὰ Ἰταλικὰ συναξάρια μὲ τὸν τίτλο: *Acta Sanctorum, Vita cum translatione s. Clementis*. Στὰ συναξάρια αὐτὰ ἔχουμε καὶ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται καὶ στοὺς Ἰδιους τοὺς ἀγίους. Παπικὲς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀδριανοῦ Β’, Ἰωάννου τοῦ Η’, Στεφάνου τοῦ Ε’ πρὸς τοὺς σλάβους ἡγεμόνες. *Conversio Bagoriorum et Carantanorum*. Λατινικὲς πηγὲς τοῦ πρότιτου στόχου Μιχαήλ. Βοηθοὶ μὲ τὰ συναξάρια.

Καὶ δ Γροίθετς τελειώνει τὴν ἔρευνά του μὲ μερικὲς ἀξιολογικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ ἔργο τῶν δύο ἀγίων ἀδελφῶν: «Μοναδικοί, σημειώνει ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ ἀποστολικὴν τῶν δρᾶσιν, πρωτότυποι, ὑπεροχοὶ ἀναπότιτοι, ἐπικλητιστικῶν ἐρίδων καὶ κομματισμῶν τῆς πατορίδος των». Ο Κωνσταντίνος - Κύριλλος καὶ ο Μεθόδιος ἀνέδειξαν τὸ πνεῦμα των διὰ τῶν μεγάλων πράξεων καὶ τῆς πείρας των καὶ διὰ τούτων διηγύρουνταν τὸν δρᾶσοντά των. Ως ἀπόστολοι τῆς πίστεως διεπορεύθησαν τὴν ἐσχατίαν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Χερσόνησος μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας Θαλάσσης καὶ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινούπολεως πρὸς τὴν δύσιν μέχρι τῆς Μοραβίας, Παννονίας - Ρώμης, μεταξὺ τῶν Χαζάρων, τῶν Ιουδαίων, τῶν Αράβων καὶ τῶν Σλάβων.

Γεννηθέντες εἰς τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν πόλιν, τὴν Θεοσαλονίκην, ἐν Κωνσταντινουπόλει μορφωθέντες, δοκιμασθέντες εἰς τὴν ὑψηλὴν βυζαντινὴν πολιτειακὴν ὑπηρεσίαν, ἐμβούθναντες εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν καὶ ἀσκησιν εἰς τὰς μονὰς τοῦ μικρασιατικοῦ δρους τῶν Μοναχῶν Ολύμπου καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐθυσιάσθησαν ἡρωϊκῶς ἐν τῇ Δύσει μεταξὺ τῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Παννονίας, εἰς ἐπίμοχθον ἵεραποστολικὴν δρᾶσιν διὰ ἀπόστολοι τῆς πίστεως καὶ ἀληθεῖς φρορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ.

‘Ο Κωνσταντίνος - Κύριλλος, ό μοναδικός, ό ίστάμενος ώς μεγαλοφυής κήρυξ της γενικῆς (καθόλικης) χριστιανικῆς ένότητος και της άνθρωπίνης ἀδελφοσύνης, ενδρεν εἰς τὸν κέντρον τῆς δυτικῆς Χριστιανούσύνης τὸν τελευταῖον τόπον ἀναπαύσεως, ἀλλ’ ό μεγαλύτερος ἀδελφός του Μεθόδιος, ό πρώτος τῶν Σλάβων ἀρχιεπίσκοπος τῆς Παννονίας και τῆς ἐν Μοραβίᾳ πλησίον τῶν συνόρων μεταξὺ Μοραβίας, τῆς Ἀνατολικῆς και Δυτικῆς Ἐκκλησίας».

Τὸ σημείωμα αὐτὸν τὸ κλείνει ὁ Καθηγητής Γ. Κονιδάρης μὲ τὶς ἔξης παρατηρήσεις:

α) Πραγματικά, ὅπως ἥδη παρετέρησε και ὁ Γκρίβετς, οἱ ἄγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος κατώρθωσαν νὰ ὑψωθοῦν πάνω ἀπὸ τὶς μικρότητες τῆς ἐποχῆς τους, πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὶς ἐκκλησιαστικὲς και πολιτικὲς διαμάχες τῆς ἐποχῆς τους.

β) Οἱ ἄγιοι κατώρθωσαν νὰ ἔπερασσον τὶς βεωθίες περὶ ιερῶν γλωσσῶν γιατὶ καθιέρωσαν τὶς γλῶσσες τῶν λαῶν ποὺ εὐαγγελίσθηκαν σὰν γλῶσσες ἴκανες νὰ γίνουν φορεῖς τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Γι’ αὐτὸν και ἔχουν ἰδιαίτερη βαρύτητα οἱ λόγοι τοῦ Κυρίλλου λίγο πρὸν ἀπὸ τὸν θάνατό του: «Λύτρωσον ἐκ τῆς ἀσθεοῦς και εἰδωλολατρικῆς κακίας τοὺς βλασφημοῦντας σε. Ἀφάνισον τὴν αἰρεσιν τῶν τριῶν γλωσσῶν, αὐξῆσον τὴν Ἐκκλησίαν σου διὰ τοῦ πλήθους και ἀθροισον τοὺς πάντας ἐν τῇ ἐνότητι. Ποίησον τούτους λαὸν ἔξαιρετον, ἡνωμένον ἐν τῇ ἀληθεῖ πίστει...». Εἶχαν δηλαδὴ ἴσχυρότατη συνείδηση τῆς παγκοσμιότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ και τέτοιον ἀγωνίσθηκαν νὰ τὸν μεταδώσουν. Και καταλήγει ὁ Καθηγητής Γ. Κονιδάρης: «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία δύναται νὰ είναι ὑπερῷφανος... διότι διὰ τῶν δύο ιεραποστόλων ἔδρασεν ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν ἔπτα Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Δύναται δὲ προσέτι νὰ είναι ὑπερῷφανος, διότι οἱ δύο Ἑλληνες Θεοσαλονικεῖς Ιεραπόστολοι ἐφευρόντες τὴν σλαβικὴν γραφὴν ἐγένοντο οἱ θεμελιώταὶ τοῦ ἱστορικοῦ και πολιτιστικοῦ βίου τῶν Σλάβων. Τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔγκειται εἰς τὸ πνεῦμα ἵντὸ τὸ δόπιον ἔδρασαν, τὸ φιλελεύθερον και Ἑλληνικὸν ἄμα και χριστιανικόν. Εἰς τὸ ἔργον τῶν διεφίλεται κυρίως διτι εἰσῆλθον οἱ Σλάβοι εἰς τὴν ἴστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως».

Β) Καθηγητοῦ ΕΤΑΓΓΕΛΟΤ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΤ: ‘Η δε οντολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ιεραπόστολῆς κατὰ τὸν ἄγιον Κύριλλον και Μεθόδιον.

Οἱ ἄγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος δημιουργοῦν μὲ τὴ δράση τους σπουδαῖον σταθμὸ στὴν ἴστορία τῆς δροθόδοξης ἔξωτερικῆς ιεραποστολῆς. Τὸ ἔργο τους ἀποτελεῖ ἔναν ἀρμονικὸν συνδυασμὸ ἀξιολογικῶν και ὀντολογικῶν στοιχείων

γιατὶ μὲ τὴ δράση τους πραγματώθηκαν οἱ δροθόδοξες ιεραποστολικὲς ἀξίες καθὼς και τὸ ἴδε-ῶδες και οἱ θεμελιώδεις δεοντολογικὲς ἀρχὲς τοῦ δροθόδοξου ιεραποστολικοῦ ἔργου. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀρχὲς αὐτὲς είναι και οἱ ἀκόλουθες:

α) ‘Ο πνευματικὸς ἔξοπλισμός, ἀνεφοδιασμὸς και ἡ πνευματικὴ ἀναζωπύρωση και ἀνανέωση. Οἱ δυὸ ἄγιοι ἀδελφοὶ εἶχαν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα πλουσιώτατα. Ἰδιαίτερα ὁ Κωνσταντίνος. Λόγῳ τῆς μορφώσεώς του ἔγινε χαρτοφύλαξ, ὑπεύθυνος τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀρχείου και τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης και Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανήμο τῆς Κωνσταντίνου πόλεως. Χαρακτηριστικὰ λέγεται γι’ αὐτόν, διτι ἦταν «πολὺς μὲν τὴν ἔξω φιλοσοφίαν και τῆς πῶν ὄντων φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐνὸς Ὅντος, παρ’ οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινομένων τὸ εἶναι ἔλαθον». Ὁ Κωνσταντίνος μποροῦσε νὰ κινηται ἀνετα ὅχι μόνο στὴ θεολογικὴ περιοχὴ και τὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ και σὲ ζητήματα μαθηματικά, γεωμετρικά, ἀστρονομικὰ και ἄλλων ἐπιστημῶν, πρᾶγμα ποὺ εἶχε καταπλήξει τοὺς Ἀραβες σοφους. Ὁ Μεθόδιος πάλι ἦταν προικισμένος μὲ ἔξαιρετα πρακτικὰ χαρίσματα και εἶχε θαυμάσια γλωσσομάθεια, γνώση βαθειὰ τῆς Γραφῆς, τῆς κανονικῆς και πατερικῆς φιλολογίας. Και οἱ δύο κατείχαν περίφημα τὴ σλαβικὴ γλῶσσα.

Στὸν πνευματικὸν τους ἔξοπλισμὸ πρέπει νὰ προστεθοῦν και η προσευχὴ, η μὲ πνεῦμα μαθητείας και ταπεινούσυνης μελέτη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, η ἀκατάπαυστη ἴερη ἀσκηση και ζωὴ τῆς κατὰ Θεὸν θεωρίας. Ἔτσι μποροῦσαν νὰ ἀκτινοβολοῦν πνευματικὰ και νὰ συνδυάζουν λαμπρὴ θεωρητικὴ μόρφωση μὲ ἔξαιρετο βάθος ἀγιασμοῦ και ἐνάρετης ζωῆς σὲ σπάνιο βαθὺο.

β) Αὐτὸν σία και αὐταπάρνηση. Οἱ δυὸ ιεραπόστολοι θυσίασαν ἀξιώματα, τιμές, πλοῦτο και κάθε κοσμικὴ ἀνάδειξη, γιὰ τὴν δποία εἶχαν δλες τὶς δυνατότητες, και προτίμησαν νὰ τραβήξουν τὸ δρόμο ποὺ εἶχε διωγμούς, πικρίες, ἀπογοητεύσεις, περιφρονήσεις και κάθε λογῆς μαρτύρια ἐκ μέρους ὅχι τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πρᾶγμα ποὺ καθιστοῦσε τὶς δοκιμασίες τους περισσότερο δδυνηρές.

γ) Τὸ δρόδοξο ιεραπόστολον και αὐτό: “Ολιοι οἱ ἀνθρωποι χωρὶς καμιαὶ ἔξαιρεση καλοῦνται νὰ ἀποκτήσουν ξανὰ τὴ δόξα τοῦ Παραδείσου, ποὺ εἶχασαν μὲ τὴν πτώση, διὰ μέσου τοῦ Χριστοῦ, Ἐπειδὴ τὸ ἴδεῶδες αὐτὸν διακατεῖχε τὴν ψυχὴν τῶν δύο ἀδελφῶν, τὸ ἔργο τους ἦταν ἀπαλλα-

γμένο ἀπὸ κοσμικὸ πολιτικὸ πνεῦμα καὶ κάθε λογῆς σωβινισμό. Ἡταν διαποτισμένοι πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ καθαρὰ ἐκκλησιαστικὸ πνεῦμα, γεμάτοι σεβασμὸ πρὸς τὴν ἐλευθερία τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος καὶ τὴν πολιτιστικὴν γλωσσικὴν ἰδιομορφία τῶν λαῶν. Ἐτοι κατανοεῖται καὶ ἡ ἀντίδρασή τους ἐναντίον τῶν «Πιλατιανῶν» ἢ «Τριγλωσσιῶν», ποὺ θεωροῦσαν σὰν Ἱερὸς γλῶσσες μονάχα τὴν ἑβραϊκήν, τὴν Ἑλληνικήν καὶ τὴν λατινικήν, στὴν οὐσία μονάχα τὴν τελευταίαν. Αὐτὸς φυσικὰ δὲν σημαίνει πώς ἔχασαν τὸ εὐγενικὸ αἰσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους. Τὴν πατρίδα τους τὴν ἀγαποῦσαν μὲ δῆλη τὴν θέρμη τῆς ψυχῆς τους, καὶ πάντα τὴν νοσταλγοῦσαν. Ἀλλὰ σὰν γνήσιοι δρθόδοξοι ἱεραπόστολοι εἶχαν ἀναχθῆ στὸν ἀληθινὸν χριστιανικὸν οἰκουμενισμό.

δ) Αφοσίωση στὸ δρόθοδοξο πεντέμα. Ἡ δρθόδοξη ἱεραπόστολὴ βρέθηκε ἀνάμεσα σὲ ἐκδηλώσεις καὶ ἀντιλήψεις ἀντίθετες πρὸς τὸ δρθόδοξο πνεῦμα εἴτε γιατὶ ὑπῆρχαν κατάλοιπα εἰδωλολατρικὰ εἴτε γιατὶ ἡταν συνεχεῖς οἱ ἐπιδράσεις τῶν ἐτεροδόξων, ποὺ ἔδειχναν πνεῦμα ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἔχθροτητος. Οἱ ἄγιοι παρέμειναν πιστοὶ στὶς δρθόδοξες ἀρχές τους χωρὶς νὰ κάνουν συμβιβασμοὺς καὶ ὑποχωρήσεις ποὺ θὰ νόθευαν τὴν γνησιότητα τῆς δρθῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ζωῆς.

ε) Καλλιέργεια λειτουργικῆς καὶ θείου για τὴς ζωῆς καὶ θείου καὶ γύμναστος. Ἡταν εὔκολο νὰ ἐκφυλισθῇ ἡ ἱεραπόστολικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία τῶν δύο ἀδελφῶν σὲ μιὰ ἀναυμικὴ καὶ χωρὶς βάθος ζωῆς ἀλτρουστικὴ δραστηριότητα μὲ ἐνδοκοσμικοὺς μόνο σκοποὺς καὶ διασπάσεις, ἀν δὲν ἀπέβλεπε καὶ στὴν ἐν Χριστῷ ἀναγέννηση καὶ ἀνακαίνιση τῶν ἀνθρώπων, ποὺ πραγματοποιεῖται μὲ τὴν μυστικὴν καὶ μυστηριακὴν ἔνωση μὲ τὸν Κύριον. Γι' αὐτὸς καὶ οἱ ἄγιοι ἔδειξαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς λατρευτικῆς ζωῆς. Γι' αὐτὸς καὶ καλλιέργησαν λειτουργικὸ ἀσμα, τὴν λειτουργικὴν ποίησην καὶ διὰ τοῦ θὰ συντελοῦσε στὴν ἐνεργό καὶ συνειδητὴν συμμετοχὴν τῶν σλάβων στὴ λατρεία. Γι' αὐτὸς καὶ τὸ ἔργο τους καρποφοροῦσε. Μὲ τὸν ἴδιο ξῆλο καλλιέργησαν καὶ τὸ λειτουργικὸ κήρυγμα, ποὺ ἀπέβλεπε τόσο στὴν ἐξύψωση καὶ διαμόρφωση τῆς λατρευτικῆς συνειδήσεως τῶν σλάβων, δοσοὶ καὶ στὴν ἀξιοπόίηση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ θησαυρῶν τῆς λατρείας.

στ) Μεταφραστικὴ καὶ συγγραφικὴ δραστηριότης. Ἰεραπόστολὴ χωρὶς χριστιανικὴ φιλολογία δὲν μπορεῖ νὰ ἀφήσῃ μόνιμες ἐπιδράσεις. Αὐτὸς τὸ εἶχαν κατανοήσει οἱ δυὸς ἀδελφοὶ καὶ φρόντισαν μὲ κάθε τρόπο νὰ μεταφέρουν στὴ γλῶσσα τῶν σλάβων τοὺς

θησαυροὺς τῆς ἀγιογραφικῆς καὶ πατερικῆς σοφίας. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἐπινόησαν τὴν σλαβικὴ γραφήν. Ἐτοι μονάχα θὰ μποροῦσαν νὰ μεταφέρουν τὸν πνευματικὸ πλοῦτο τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ στὴ γλῶσσα τους πλουτίζοντάς την συγχρόνως καὶ κάνοντάς την ἴκανην νὰ δεγχθῇ ἐννοιες καὶ νοήματα ποὺ δὲν ὑπῆρχαν ποῦτα σ' αὐτήν, γιατὶ ἡταν μιὰ φτωχὴ γλῶσσα ποιμένων καὶ γεωργῶν.

ζ) Δημιουργία πνεύμων συνεργατικής. Ἡ δημιουργία τοῦ ἱεραπόστολικοῦ προσπάθεια, γιὰ νὰ φέρῃ παρτοὺς καὶ μόνιμα ἀποτελέσματα, δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται στὴν ἐργασία μόνο ὠρισμένων ἀτόμων, ἀλλὰ νὰ είναι συνισταμένη ἐργασίας πολλῶν συνεργατῶν, ποὺ ἔμπνεονται καὶ κατευθύνονται σὲ ἓνα κοινὸ σκοπὸ καὶ διεξάγουν τὸν ἴδιο ἀγῶνα. Αὐτὸς ὅχι μόνο τὸ κατάλαβαν πέρα γιὰ πέρα οἱ δύο ἀδελφοί, ἀλλὰ ἀνεδείχθηκαν καὶ μεγαλοφυεῖς ἀριστοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ καταρτισμοῦ καὶ τοῦ συντονισμοῦ ὀλοκλήρου ἐπιτελείου ἐκλεκτῶν συνεργατῶν, Ἐλλήνων καὶ Σλάβων, ποὺ ἐφήρμοσαν πιστὰ τὶς ἱεραπόστολικές τους μεθόδους καὶ ἔγιναν φορεῖς τοῦ πνεύματός τους. Ἐτοι ἔξηγενται ή ἐπιτυχία καὶ διατήρηση τοῦ ἔργου τους παρὰ τὴ φαινομενικὴ διάλυση του στὴ Μοραβία μετὰ τὸ θάνατό τους.

η) Κοινωνικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ δραστηριότητα. Οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι τῶν Σλάβων δὲν περιωρίστηκαν μόνον σὲ ἀπλῆ διδακτικὴ δράση. Συνδύασαν τὴν ἱεραπόστολή μὲ πολυποίκιλη κοινωνικὴ δράση. Ἐκδηλώσεις τῆς δράσεως αὐτῆς ἀποτελοῦν ἀνάμεσα στὶς ἀλλες καὶ ἡ ἐπιρρακτὴ ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία, ἡ ἀνέγερση ὁραίων ναῶν, ἡ καθοδήγηση στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ μάλιστα στὴν δενδροκομία, ἡ ωρίμωση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἡ συμβολὴ στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ κανονικοῦ, ποινικοῦ, οἰκογενειακοῦ, κληρονομικοῦ καὶ ἀστικοῦ δικαιού. Βοήθησαν δηλαδὴ τοὺς βαρδάρους τότε ἐκείνους λαοὺς στὶς σωστὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ δίκαιο καὶ τὴν κοινωνικὴν συμβίωση, στὴ γραφή καὶ τὴν ἀνάγνωση καὶ γενικώτερα τὴν ἐκπαίδευση καὶ ἔδωσαν τὴν πρώτη ὥθηση στὴ σλαβικὴ φιλολογία δημιουργώντας ἔτσι τὶς βάσεις γιὰ τὰ κατοπινὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα τῶν λαῶν ἐκείνων ποὺ ἄμεσα ἦταν μέρη της καθωδήγησαν.

Μὲ δοσα ἀναφέρθηκαν γίνεται φανερὴ ἡ σημασία ποὺ ἔχει τὸ παράδειγμα τῶν ἀγίων Κυρῆλλου καὶ Μεθοδίου γιὰ μιὰ ἀναγέννηση τοῦ ἱεραπόστολικοῦ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐλληνικὴ ἐκκλησία γιὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἱεραπόστολήν, ποὺ διὸ καὶ ὅχισε νὰ ἀφυπνίζεται πώρα τελευταῖα, δύμως πάντα παραμένει ἀτροφικό.

Γ) Καθηγητοῦ Σ. ΤΡΟΓΣΚΤ: Διὰ

ποῖον, πότε καὶ ποῦ συνέταξεν, ὁ Ἀγιος Μεθόδιος τὸν «Νόμον διὰ τὴν δίκασιν τῶν ἀνθρώπων»;

Τὰ νεώτερα δεδομένα μαρτυροῦν πᾶς ἡ πατρότητα τοῦ νόμου αὐτοῦ ἄνηκει στὸν ἄγιο Μεθόδιο. Τὸ περιεχόμενο τοῦ νόμου δείχνει πώς ἦταν προωρισμένος γιὰ στρατὸ καὶ μάλιστα ὅχι τακτικὸν, ἀλλὰ ἐθελοντικὴ φρουρὰ ποὺ συναζόταν γιὰ νὰ ὑπερασπισθῇ ὁρισμένο τόπο ἀπὸ ἔχθροὺς ἐπιτιθέμενος ἥ καὶ γιὰ νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τους. Τὸν νόμον αὐτὸν τὸν κατάρτισε ὁ ἀγιος Μεθόδιος τὸν καιρὸ ποὺ ἦταν Κλεισουράρχης, στρατιωτικὸς διοικητής, τῆς κλεισουράς τοῦ Στρυμόνα στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου (829—842) καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν τέταρτη δεκαετία τοῦ Θ' αἰῶνα. Μὲ τὸν ποινικὸν αὐτὸν κώδικα διαθέτει ἐπιδιώκει νὰ ἔχυψωσῃ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ τοὺς ἀπολίτιστους βούλγαρους στρατιῶτες ποὺ ὑπηρετοῦσαν ὑπὸ τὸν διαταγές του καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐπειδὴ φαίνεται πώς εἶχαν ἀσπασθῇ τὸν Χριστιανισμό, νὰ τοὺς ἔμπνευσῃ τὴν ἀφορίσωση πρὸς τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν ἔμπιστοσύνη στὸν αὐτοκράτορα αὐξάνοντας παράλληλα τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐχοντας ὑπὸ δψει τον διαθέτει τὴν εὐαισθησία τῶν σλάβων στὸν πρόπο τῆς ζωῆς τους καὶ τὸ ἐθιμικό τους δίκαιο περιώρισε τὴν ἴσχὺ τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας σὲ διτὶ ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους (συμπεριφορὰ στρατοῦ, δικαστήρια, ποινικὸ δίκαιο κλπ.) καὶ ἄφησε τὰ ὑπόλοιπα στὴ δικαιοδοσία τῶν Ζουπάνων — ἀρχηγῶν — τῶν σλαβικῶν φυλῶν. Ετοι ἦταν δυνατὸ νὰ νοιώθουν οἱ Βούλγαροι πιὸ ἀνεξάρτητοι καὶ ταυτόχρονα νὰ βελτιώνουν τὴ θέση τους καὶ τὶς σχέσεις τους μὲ βάση τὸν ποινικὸ νόμο καὶ δχι τὴν αὐθαιρεσία τοῦ κάθε ἀρχηγοῦ τους ἔξυψωντάς τους ἔτοι σὲ ὑψηλότερα ἐπίπεδα ὠργανωμένης καὶ πολιτισμένης κοινωνικῆς συμβιώσεως.

Ο νόμος αὐτὸς τοῦ Μεθοδίου εἶναι ἀναμφισθήτητα τὸ πρῶτο μνημεῖο ὃλης τῆς σλαβικῆς γραμματείας.

Δ) Πρωθιερέως - Καθηγητοῦ ΑΝΔΡΕΟΥ ΜΙΧΑΛΩΦ: Ἡ δοθιοξία τῶν φωτιστῶν τῶν σλάβων εἰς τὴν Μεγάλην Μοραβίαν διατάχτα πὼς οἱ δύο ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἦταν καὶ παρέμειναν δρθόδοξοι στὸ φρόνημα καὶ στὴ δράση τους μέχρι τέλους τῆς ζωῆς τους.

Ο Κύριλλος καὶ δι Μεθόδιος εἰσῆγαγαν π.χ. τὴ χρήση τῆς σλαβικῆς γλώσσας στὴ λατρεία. Αὐτὸ δείχνει τὸν ἀνατολικὸ χαρακτῆρα

τῆς Μοραβικῆς Ἐκκλησίας. Ὁπως εἶναι γνωστὸ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπέτρεπε πρακτικὰ μόνο τὴν λατινικὴ γλώσσα. Ὁ ἀνατολικὸς αὐτὸς χαρακτῆρας τῆς μοραβικῆς λατρείας ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ διτὶ οἱ μεταφράσεις τῶν Ιειτουργικῶν κειμένων γινόταν ἀπὸ τὰ ἐλληνικά, δπως δείχνουν οἱ νεώτερες ἔρευνες καὶ δχι ἀπὸ τὰ λατινικά. Τὸ ὕδιο μαρτυρεῖ καὶ τὸ διτὶ δι Κύριλλος μετέφρασε πρῶτα τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο καὶ ἔπειτα τὰ ἄλλα σύμφωνα μὲ τὴ λειτουργικὴ τους χρήση καὶ σειρὰ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Στὴ βιογραφία τοῦ Κυρίλλου (Κωνσταντίνου) ἀναφέρεται ἡ μετάφραση ἰερῶν ἀκολουθιῶν ποὺ ἄνηκουν στὸ ἀνατολικὸ τυπικό, ἀποτελεῖ γι' αὐτὸ λάθος τοῦ Μπέρσιτς ἡ ἐκδοχή, διτὶ μετέφρασαν οἱ ἄγιοι καθολικὲς ἀκολουθίες. Ἡ σλαβικὴ λειτουργία τοῦ ἄγιου Πέτρου, ποὺ θεωρήθηκε σὰν λειτουργία δυτικοῦ τύπου ἀποτελεῖ συγκερασμὸ τῶν λειτουργιῶν Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου καὶ Ἀγ. Ἰακώβου. Ἐχει δὲ χαρακτῆρα ἀνατολικόν. Ἀγνοοῦμε μέχρι σήμερα τὸν συντάκτη της. Δὲν φαίνεται νὰ τὴν συνέταξαν οἱ δύο ἀδελφοί. Ἐπὶ πλέον εἶναι ἀποδειγμένο πὼς δι άγιος Κύριλλος μετέφρασε τὶς λειτουργίες τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου. Γιατί θὰ τὶς μετέφραζε, ἀν δὲν ἦταν ἀπαραίτητη ἡ χρήση τους; Σοβαρὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀποψή, διτὶ οἱ Κύριλλος - Μεθόδιος εἰσῆγαγαν τὸν βυζαντινὸ τύπο λειτουργίας, εἶναι καὶ δι σχετικὴ μαρτυρία τοῦ τσέχου καθηγητοῦ Α. Ντόσταλ. Ἀλλη ἀπόδειξη γιὰ τὴν τέλεση τῶν ἰερῶν ἀκολουθιῶν κατὰ τὸ ἀνατολικὸ τυπικὸ ἀποτελοῦν τὰ «Ἀποσπάσματα τῆς Πράγας» (ΙΑ' αἰώνας), ποὺ περιέχουν κείμενα ὕμνων τῆς Μ. Παρασκευῆς, ποὺ εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ τυπικὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Τὸ σιναϊτικὸ εὐχολόγιο, ποὺ ἀνακάλυψε δι καθηγητῆς τοῦ Ζάγκρεμπ Γκέϊτλερ, ἔχει ἀποσπάσματα τελετῶν ποὺ γίνονται μόνον στὴν ἀνατολικὴ Ἐκκλησία (βάπτισμα, κουρά στὸ βάπτισμα, ἔξοικολόγηση κλπ.). ,Ἐπίσης οἱ ἄγιοι ἔθεσαν σὲ χρήση στὴ Μοραβία τὴ νηστεία κατὰ τὸν τύπο τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ καὶ δχι Σάββατο), δπως καὶ τὴν ψαλμωδία τοῦ «ἄλληλονία» κατὰ τὴν διάρκεια τῆς νηστείας.

Μερικὰ ἀξιόλογα ἐπιχειρήματα γίνεται τὸ θέμα μας δίνει στὸ σχετικὸ ἔργο του δ ρωμαιοκαθολικὸς τσέχος θεολόγος Hugo Richet:

α) Οι Κύριλλος - Μεθόδιος σὰν κληρικοὶ τῆς Ἐλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μετέφρασαν τὴν παράδοσή της, στὴν διοία ἦταν προστιθομένοι καὶ μὲ τὴν διοία εἶχαν ἀνατραφῆ.

β) Μετέφρασαν τὰ λειτουργικὰ βιβλία, ποὺ τοὺς ἦταν ἀπαραίτητα, ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ πρωτότυπο.

γ) Ἀφοῦ εἶχαν σταλῆ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία

Κωνσταντινουπόλεως πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ ἀλλάξουν λειτουργικὸ τύπο ἀφίνοντας τὸν τύπο τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἀνήκαν, καὶ χρησιμοποιώντας τὸν λατινικὸ ποὺ τοὺς ἤταν ἐντελῶς ἔνενος;

δ) 'Ο δρος τῶν Παπῶν Ἀδριανοῦ Β' καὶ 'Ιωάννου Η' ποὺ ἐπέβαλαν στὸν Μεθόδιο νὰ διαβάζεται τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ὁ ἀπόστολος στὴ Θ. Λειτουργία πρῶτα λατινικὰ καὶ ἔπειτα σλαβικὰ δείχνει ἀκριβῶς πὼς δὲν γινόταν λατινικὰ ἡ Θ. Λειτουργία, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ δυτικὸ τυπικό. 'Αν γινόταν ὅλα λατινικά, τότε πῶς δικαιολογεῖται μιὰ τέτοια ἐντολή;

ε) 'Ωρισμένα συναξάρια μαρτυροῦν ἔμμεσα πὼς ὁ λειτουργικὸς τύπος τῆς Σλαβικῆς Ἐκκλησίας ἤταν ἐλληνικὸς καὶ ὅχι λατινικός.

στ) Στὴ Μοραβία - Πολωνία διατηρήθηκαν μέχρι τελευταῖα ἔθιμα τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως (ἀγιασμὸς Θεοφανείων, νηστεία σύμφωνα μὲ τὴν ἐλληνικὴ συνήθεια κλπ.).

'Ολα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μαρτυροῦν πὼς ὁ λατρευτικὸς τύπος ποὺ εἰσήγαγαν καὶ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἄγιοι ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος ἤταν ὁ ἀνατολικὸς καὶ ὅχι ὁ δυτικός. 'Αν οἱ γερμανοὶ καθολικοὶ μετέδιδαν τὸν Χριστιανισμὸς στὴν γλώσσα ποὺ καταλάβαινε δὲν λαός, τὴν σλαβική, δὲν θὰ χρειαζόταν νὰ ἀπευθυνθῇ ὁ Πατισλάβος κατ' ἀρχὴν στὸν Πάπα καὶ κατόπιν στὸν Μιχαὴλ τὸν Γ' ζητώντας ιεροκήρυκες ποὺ νὰ κηρύγτουν τὸν Χριστιανισμὸς καὶ νὰ τελοῦν τὶς ιερὲς ἀκολουθίες στὴ μητρικὴ γλώσσα τῶν Μοραβῶν. Παρ' ὅλο ὅτι ἡ Μοραβικὴ Ἐκκλησία ὑπαγόταν στὴ δικαιοδοσία τοῦ Πάπα, ἤταν δροθόδοξη. Οἱ φωτιστὲς τῆς Μοραβίας παρὰ τὶς ὥρισμένες ἐπαφές τους μὲ τὴν Ρώμην ἔμειναν δροθόδοξοι καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἀκριβῶς καταδιώχθηκαν ἀπὸ τοὺς γερμανολατίνους κληρικούς. Οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ μέτρα ποὺ ἔλαβε ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία εἰς βάρος τῆς σλαβικῆς γλώσσας — καὶ τῶν ἴδιων τῶν ἀγίων καὶ τῶν μαθητῶν τους μετὰ τὸ θάνατό τους — δὲν κατώρθωσαν νὰ σβήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθόδιου, ποὺ διατηρήθηκε ζωντανό. Χάρη σ' αὐτοὺς τοὺς δύο ἀγίους οἱ Χριστιανοὶ τῆς Μοραβικῆς - Σλαβικῆς Ἐκκλησίας δοξάζουν τὸν ἔν τριάδι Θεὸν σὲ γλῶσσα ποὺ καταλαβαίνουν, στὴ δική τους, τὴν μητρική τους γλώσσα.

Ε) Καθηγητοῦ ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: 'Η ἀποστολὴ τοῦ Κωνσταντίνου - Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθόδιου εἰς τὴν χώραν τῶν Χαζάρων.

Εἶναι ἐλάχιστα γνωστὴ ἡ δράση καὶ τῶν δυὸς ἀδελφῶν ἀνάμεσα στοὺς Χαζάρους, ποὺ ἔξαφανίστηκαν σὰν λαὸς ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς ιστορίας.

Οἱ Χάζαροι ἤταν λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς ἐγκαταστημένος ἀρχικὰ νοτίως τῶν Οὐραλίων. 'Αργότερα κατέβηκαν στὰ βορειοδυτικὰ τῆς Καστίας. 'Εκεῖ ὑποδουλώθηκαν στοὺς Ούννους καὶ Ἀβάρους. 'Αργότερα ὅμως ἀπελευθερώθηκαν καὶ ἀρχισαν νὰ ἐπεκτείνωνται. Μὲ τοὺς βυζαντινοὺς ἥρθαν σὲ φιλικὲς σχέσεις, συναλλαγές καὶ συμμαχίες κατὰ καιρούς. 'Ωρισμένες ὅμως φορὲς συγκρούστηκαν καὶ μ' αὐτούς. 'Ο κίνδυνος ὅμως τῶν Ρώσων τοὺς ὀδήγησε καὶ πάλι σὲ φιλία καὶ συνεργασία μὲ τοὺς βυζαντινοὺς γιὰ τὴν ἔξουδετέρωσή του.

Οἱ Χάζαροι εἶχαν δεχτὴ ἐπιδράσεις χριστιανικές, μωαμεθανικές καὶ ίουδαιϊστικές. Τελικὰ ἐπικράτησαν τὰ ίουδαιϊκὰ στοιχεῖα γιὰ λόγους πολιτικούς περισσότερο.

'Η ἐπιδρομὴ τῶν Ρώσων ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 860 ἀντηγήσει τοὺς βυζαντινοὺς καὶ θέλησαν νὰ ἐπανασυνδεθοῦν μὲ τοὺς Χαζάρους ποὺ βρίσκονταν ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ τοὺς Ρώσους. 'Η Ἐκκλησία διεῖδε, διτὶ δὲν ἐκχριστιανισμὸς τοῦ νέου ἐκείνου καὶ ζωτικοῦ λαοῦ τοῦ βρορᾶ θὰ ἔσωζε τὸ κράτος ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη ἀπειλή του. 'Η ἀποστολὴ στοὺς Χαζάρους θὰ ἤταν ἔνα πολὺ καλὸ προγεφρύωμα γιὰ τὴν πνευματικὴ κατάκτηση τῶν Ρώσων. Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ γι' αὐτὸ πὼς οἱ πρεσβεῖες ποὺ ἔστελνε τότε τὸ βυζαντινὸ κράτος στοὺς διαφόρους λαοὺς εἶχαν σκοπὸ νὰ διευθετοῦν πολιτικές ὑποθέσεις ἢ στρατιωτικὰ ζητήματα, προσπαθοῦσαν ὅμως νὰ προβάλλουν συγχρόνως καὶ τὸν βυζαντινὸ πολιτισμό, πιὼ πολὺ τὴν χριστιανικὴ θρησκεία. Γι' αὐτὸ καὶ δοσοὶ τὴν ἀποτελούσαν ἐπερπετεῖ νὰ εἶναι καὶ θεολογικὰ καταρτισμένοι καὶ μάλιστα πολὺ καλά.

'Αφοροῦμὲν γιὰ τὴν ἀποστολὴ πρεσβείας ἐκ μέρους τοῦ Βυζαντίου στοὺς Χαζάρους ἤταν μιὰ σχετικὴ πρόσκληση τοῦ ἀρχηγοῦ τους Χαγάνου. 'Ο Χαγάνος ζήτησε νὰ σταλοῦν ἄνδρες ἵπανοὶ νὰ τοὺς ἀποδείξουν τὴν δροθότητα τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὴν πλάνη τῶν Ιουδαίων καὶ τῶν Μωαμεθανῶν, ποὺ ζητοῦσαν νὰ τοὺς τραβήξουν ἡ κάθε μερίδα στὸ μέρος τους. Τὸ Βυζάντιο ἔστειλε τὴν ἀποστολὴ ποὺ ζητήθηκε καὶ ἐπὶ κεφαλῆς της τοποθετήθηκε δὲν Κωνσταντίνος (Κύριλλος). Στὴν πρεσβεία αὐτὴ μετεῖχε καὶ δὲν ἀδελφός του Μεθόδιος. Στὴ Χερσόνησα, δέπου στάθμευσε γιὰ ἔνα διάστημα, δὲν Κωνσταντίνος ἔμαθε καλλίτερα τὴν ἑβραϊκὴ γλώσσα καὶ τὴν γλώσσα τῶν Χαζάρων γιὰ νὰ μπορῇ νὰ συζητήσῃ μὲ τοὺς ἑβραίους σοφοὺς ποὺ θὰ ἀντιμετώπιζε στὴν αὐλὴ τοῦ Χαγάνου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς Χαζάρους ἄμεσα. Σημαντικὸ γεγονός στὴ Χερσόνησα ἤταν ἡ ἀνακάλυψη τοῦ, διποτανού τοῦ Αγίου Κλήμεντος Ρώμης (88—97), γιατὶ

νπῆροχε ἡ πληροφορία δτι εἶχε ἔξορισθη καὶ μαρτύρησε ἐκεῖ. Τὰ λείφανα αὐτὰ βοήθησαν πολὺ ἀργότερα τοὺς δυὸς ἀδελφοὺς στὸ ταξεῖδι ποὺ ἔκαναν στὴ Ρώμη σὲ δύσκολη γι' αὐτοὺς ἐποχή.

Στὴ χώρα τῶν Χαζάρων καὶ παρουσίᾳ τοῦ Χαγάνου ὁ Κωνσταντῖνος ἔκανε συζητήσεις μὲ τοὺς ἔβραιούς καὶ κατέπληξε τοὺς πάντας μὲ τὴ σοφία του καὶ τὴ διαλεκτικὴ του ἱκανότητα. Φαινομενικὰ δμως πείσθηκαν οἱ Χάζαροι. Οὐσιαστικὰ δὲν θέλησαν νὰ ἀλλάξουν πίστη. Βαπτίσθηκαν κάπου διακόσιοι, ἀλλὰ αὐτοὶ ἦταν πρώην εἰδωλολάτρες. Ἡ ἐντύπωση δμως ποὺ προκάλεσε ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν τεράστια. Ὁ Χαγᾶνος θέλησε νὰ τοῦ προσφέρῃ πολύτιμα δῶρα. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν τὰ δέχτηκε. Ἀντὶ γι' αὐτὰ ἔγινε νὰ τοῦ δοθοῦν αἰχμάλωτοι πολέμου. Ὁ Χαγᾶνος τοῦ ἔδωσε τότε διακόσιους αἰχμαλότους ποὺ τοὺς πήρε μαζῆ του ὁ Κωνσταντῖνος γιὰ νὰ τοὺς ἔναφέρῃ στὸ Βυζάντιο, ἀπὸ ὅπου προέρχονταν. Διπλωματικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς ἦταν πάντως, δτι ὁ Χαγᾶνος δήλωσε φιλία καὶ συμμαχία μὲ τὸν βυζαντινὸν αὐτοκράτορα.

Στὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Κωνσταντῖνος κατάφερε νὰ ἔναφέρῃ στὸ σωστὸ δρόμο τοὺς χριστιανοὺς τῶν Φούλλων, ποὺ εἶχαν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸ εἰδωλολατρικό τους περιβάλλον.

Μὲ τὴν πεῖρα τῆς ἀποστολῆς ἐκείνης μπόρεσαν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μεθόδιος νὰ ἀναλάβουν καὶ ἄλλες ἀποστολὲς καὶ πρὸ πάντων τὴν μεγάλη καὶ ἰστορικὴ ἀποστολὴ στὸν Σλάβον. Στὴν πεῖρα τους στηρίχθηκε καὶ ὁ Πατριάρχης Φώτιος γιὰ νὰ δργανώσῃ καὶ ἄλλες ἵεραποστολὲς στὸν Εὔξεινο Πόντο. Τὸ ἴδιο ἔκανε ἀργότερα καὶ ὁ μαθητὴς καὶ διάδοχος του Νικόλαος ὁ Μυστικὸς στέλνοντας ἀποστολὲς στὴ χώρα τῶν Χαζάρων γιὰ νὰ κατακτήσῃ τοὺς βρογειώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς Ρώσους καὶ τὰ ἄλλα σλαβικὰ φῦλα ἐκείνων τῶν μερῶν.

ΣΤ) ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑ: Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ εραπόστολοι τῶν σλάβων.

Τόσο οἱ Ἐλληνες τοῦ Βυζαντίου ὅσο καὶ οἱ νεώτεροι δὲν ἐνδιαφέροθηκαν γιὰ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν δύο μεγάλων ἵεραποστόλων τῶν σλάβων. Θεωρήθηκε ὑπόθεση ποὺ ἐνδιαφέρει μονάχα τοὺς σλάβους. Ἀντίθετα οἱ σλάβοι δὲν ἔπαιψαν νὰ ἔρευνοῦν ἀκατάπαυστα καὶ πάλι τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν μεγάλων ἐκείνων ἵεραποστόλων βγάζοντας μάλιστα καὶ συμπεράσματα ἔθνολογικὰ γιὰ τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Θεσσαλονίκη. Ποιά εἶναι ἡ ἀποψη τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης

πάνω στὰ ζητήματα αὐτά; Γιὰ νὰ δοθῇ ἀπάντηση χρειάζεται προηγούμενως μιὰ ἀναδρομὴ στὴν ἰστορία τῆς εἰκονομαχίας.

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς εἰκονομαχίας διασπάσθηκε ἡ Χριστιανωσύνη σὲ ἀνατολικὴ καὶ δυτική. Ἡ διάσπαση αὐτὴ δὲν ἦταν μόνο γεωγραφική. Ἦταν πρὸ πάντων διάσπαση σὲ δυὸ παραδόσεις, ἀνατολικὴ καὶ δυτική, ἐλληνικὴ καὶ λατινική. Ἡ ἀντιδικία τῶν δύο κόσμων γινόταν ἀντιδικία πνευματικῶν τάσεων ποὺ ζητοῦσαν ἡ μία τὰ πρότυπά της στὴν αὐτοκρατορία τοῦ Αὐγούστου καὶ ἡ ἄλλη στὸν ἐλληνικὸ κλασικισμὸ καὶ τὸν ἐλληνιστικὸ πολιτισμό. Ἡ ἀντιδικία αὐτὴ ἀποκαλύφθηκε στὸ ζήτημα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν σλάβων Μοραβίας καὶ Σλοβακίας, ποὺ παρουσιάστηκε μᾶλλον σὰν πολιτικὴ ἀνάγκη. Τόσο οἱ Φράγκοι ὅσο καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ζητοῦσαν μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸ νὰ φέρουν στὴ σφαῖδα τῆς δικῆς τους ἐπιρροής τοὺς σλάβους.

Τὸν καιρὸν ἐκεῖνο εἶχε καταλάβει τὴν ἔξουσία στὸ Βυζάντιο ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ' ἔχοντας στὸ πλευρό του τὸ θεῖο του τὸν Βάρδα. Γύρω τους συγκεντρώθηκαν δυναμικοὶ διανοούμενοι. ὅπως ὁ Λέων ὁ Μαθηματικός, ὁ Φώτιος, ποὺ τὸν ἀνέδειξαν Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ ἀγνωστος ὃς τότε Κωνσταντῖνος ὁ Φιλόσοφος, ὁ φωτιστής τῶν σλάβων, κ.ἄ.

Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς τιὸ ἔνδοξες τοῦ Βυζαντίου, ποὺ ἔφτασε τότε στὴν ἀκμὴ τῆς δόξας του καὶ βρισκόταν στὸ μεταίχμιο τῶν δύο κόσμων. Μετατηδοῦσε ἀπὸ τὶς ωμαϊκὲς παραδόσεις στὶς ἐλληνικές. Τότε, ἐντελῶς ἀποσδόκητα, ἥθετε στὴν Κωνσταντινούπολη μιὰ πρεσβεία ἀπὸ μιὰ μακρινὴ καὶ ἀγνωστὴ χώρα, τὴ Μοραβία. Ζητοῦσε ἵεραποστόλους καὶ ἐπισκόπους ποὺ νὰ μιλοῦν τὴ γλῶσσα τοῦ τόπου τους καὶ νὰ κηρύξτουν τὴν ἀληθινὴ πίστη στὸ λαὸ τῆς χώρας τους. Ἦταν φανερὸ πότε εἶχαν ἥδη γίνει χριστιανοὶ δωρισμένοι ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ κι' αὐτοὶ δὲν ἦταν ἴκανοι οιημένοι ἀπὸ τοὺς λατίνους. Ὁ πολὺς λαὸς ἔμενε μακρυά ἀπ' τὴν πίστη. Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ τοὺς ἔστειλε τὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὸν Μεθόδιο. Οἱ δυὸ ἀδελφοὶ συνάντησαν ἐκεῖ, στὴ Μοραβία, ἵσχυρότατη ἀντίδραση ἀπὸ τὸν λατινικὸ κλῆρο στὸ ἔργο τους καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιτάλους τοῦ Ρατισλάβου, ποὺ τοὺς εἶχε προσκαλέσει. Ἡ ωμαϊκὴ Ἐκκλησία τοὺς δέχθηκε μὲν πρόθυμα, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἥθελε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸ ἔργο τους καὶ ἔκανε τὸ πᾶν γι' αὐτούς, ὕστορα τὸ πέτυχε σ' ἓνα βαθμό, στὴ Μοραβία τούλαχιστον. Ὁ Κωνσταντῖνος πέθυνε καταβεβλημένος στὴ Ρώμη στὴν ἀκμὴ τῆς δράσεώς του. Ὁ Μεθόδιος τοποθετήθηκε ἐπίσκοπος Μοραβίας καὶ Παννονίας ἀπὸ τὸν Ηάπα, ποὺ ἥθελε νὰ οἰκειοποιηθῇ ἔτσι τὸ ἔργο τῶν δύο ἀδελφῶν. Πολλοὶ δμως λατīνοι ἀντέ-

δρασαν δυναμικά σ' αντό. Τὰ γεγονότα δύμως ήρθαν ἔτσι, ώστε τελικά παρὰ τὶς ἀντιδράσεις νὰ γίνη δὲ Μεθόδιος ἐπίσκοπος Παννονίας καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἀγίας Ἐδρας στὴν Παννονία. Στὸν Βυζαντινὸς ἀντιπαρέθετε δὲ Πάπας ἵνα Βυζαντινό! Ὁ Μεθόδιος συνάντησε φοβερὰ ἐμπόδια στὴν Μοραβία ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων του λατίνων κληρικῶν καὶ γερμανῶν ἐπισκόπων. Ὁ διάδοχος τοῦ Ρατισλάβου δὲν τὸν ὑποστήριξε καὶ δὲ Μεθόδιος ἀνυπεράσπιστος κατέληξε στὴν φυλακή, δῆτα βασανίστηκε ἀφάνταιστα ἀπὸ τὸν λατινογερμανὸν ἔχθρον του. Ἀποκαταστάθηκε δύμως καὶ πάλι στὸν ἀρχιεπισκοπικὸν του θρόνον ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πάπα. Τοτερα ἀπὸ διάβημα τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα ἔσαναγύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, δῆτα ἀνέφερε τὰ τῆς δράσεώς του καὶ τὶς ἐπιτυχίες τῆς ἱεραποστολῆς παρὰ τὰ ἐμπόδια. Ὁ Μεθόδιος ἔσαναγύρισε μὲ τιμὲς ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορα στὴν ἔδρα του. Ὡς τὰ τελευταῖα του ἀγωνιζόταν δὲ Μεθόδιος γιὰ νὰ μεταφράσῃ ἐλληνικὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα στὴ σλαβική. Λίγα δύμως χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του διώχθηκαν ἀνελέητα οἱ μαθηταὶ τοῦ Μεθοδίου, ἔλληνες καὶ σλάβοι, ἀπὸ τὴν Μοραβία καὶ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ αὐτήν, δοι δὲν πουλήθηκαν σκλάβοι σὲ ἔθραινος, καὶ ἐπικράτησαν καὶ πάλι εἰς λατίνοι. Ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν δύο ἀδελφῶν ἱεραποστόλων δὲν ἔμεναν πιὰ παρὰ ἡ γραφὴ τῆς σλαβικῆς καὶ ἡ μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κείμενων στὰ παλαιοσλαβονικά. Οἱ κόποι δύμως τῶν δύο ἱεραποστόλων δὲν πῆγαν χαμένοι. Καρποφόρησαν πλούσια σὲ περιοχές, ποὺ οἱ ἴδιοι δὲν ἔγνωρισαν. Η Βουλγαρία καὶ ἡ Ρωσία νιοθέτησαν τὴν προσπάθειά τους καὶ προσεχώρησαν στὴν Ὁρθοδοξία. Τὸ ἔργο τῶν ἱεραποστόλων θὰ ἀποκτοῦσε τώρα τὴν ἀναγνώριση ποὺ τοῦ ἔπειτε.

Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν δύο ἀδελφῶν ἔγινε πολὺς λόγος καὶ πολλὴ προπαγάνδα. Κανεὶς δύμως σοθαρὸς σλάβος ἔρευνητής δὲν μπόρεσε νὰ ὑποστηρίξῃ ὑπεύθυνα πὼς ἥταν σλάβοι. Τὸ δὲτι ἥταν γιοὶ δρουγγαρίου (κανεὶς σλάβος δὲν κατέλαβε καὶ μικρότερο ἀπὸ τὸ ἀξιώμα αὐτὸ δὲπι Μακεδονικῆς Δυναστείας). τὸ δὲτι δὲ Κωνσταντίνος τοποθετήθηκε καθηγητής τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας στὴν Κωνσταντ. νούπολη (πρᾶγμα ἀδιανόητο καὶ γιὰ ἓνα ἔστω ἐξελληνισμένο σλάβο). τὸ δὲτι οἱ σλαβικὲς μεταφράσεις παρουσιάζουν τέτοια οἰκείωση μὲ τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, ἀποδεικνύουν δὲτι ἥταν ἀδύνατο νὰ εἶναι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐλληνομαθεῖς σλάβοι. Γνωρίζουμε ἐπίσης πὼς ποτὲ δὲν μπῆκαν στὴν Θεσσαλονίκη οἱ σλάβοι παρὰ σὰν σκλάβοι ἡ βοηθητικοὶ βυζαντινῶν στρατευμάτων. Τὴ σλαβικὴ γλώσσα οἱ δύο ἀδελφοὶ πιθανὸν νὰ τὴν ἔμαθαν ὡς ἓνα

βαθμὸ ἀπὸ σλάβους ὑπηρέτες τους. Λὲν ἥταν δύμως καθόλου δύσκολο γι' αὐτοὺς τοὺς τόσο ἵκανοὺς ἀνθρώπους νὰ μάθουν, δπως καὶ τὶς ἄλλες γλῶσσες ποὺ μιλοῦσαν, στὴν Μαγναύρα, δπου γινόταν διδασκαλία καὶ ἔνων γλωσσῶν καὶ μάλιστα σλαβικῶν.

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ γλαγολιτικὸ ἀλφάβητο. Πολλὲς ὑποθέσεις ἔγιναν καὶ πολλὲς θεωρίες διατυπώθηκαν. Καμιὰ δύμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν καταγωγὴν τῆς γραφῆς αὐτῆς. Τὸ πιθανότερο εἶναι δτι ἴσως θέλησε δὲ Κωνσταντίνος νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐνσυνείδητα ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ γραφὴ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, κατὰ τὸ δποῖο ἔπειτε κάθε λαδὸς νὰ ἔχῃ πρωτότυπη δικὴ του γραφή, γιὰ νὰ θεωρῆται πολιτισμένος.

Οἱ ἀπόψεις ὁρισμένων, ποὺ ἔνδιαφέρονται γιὰ λόγους προπαγανιστικούς, πὼς ἡ γλῶσσα καὶ ἡ γραφὴ ποὺ χρησιμοποίησαν οἱ διὸ ἀδελφοὶ εἶναι ἡ λεγόμενη «μακεδονική», δὲν εὐσταθεῖ, γιατὶ οἱ παλαιοσλαβονικὲς μεταφράσεις τους δείχνουν μιὰ γλῶσσα ἔντεχνη λογοτεχνικά, πρᾶγμα ποὺ ἀποκλείει τὴν βουλγαρικὴ προέλευσή της. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ γεωργοὶ τῆς Βουλγαρίας δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν μιὰ τόσο ἀναπτυγμένη γλῶσσα. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἥταν δχι μόνον ἐφευρέτες τῆς σλαβικῆς γραφῆς, ἀλλὰ καὶ δημιουργοὶ τῆς ἀφηρημένης σλαβικῆς γλώσσας.

Η σημασία τῆς εἰσόδου τῶν σλάβων στὴν Ὁρθοδοξία σήμαινε γι' αὐτοὺς μιὰ καινούργια ἐποχή. Ἐμαθαν νὰ γράφουν τὶς γλῶσσες τους, τὶς πλούτισαν μὲ τὸν πλούσιο κόσμο τῶν ἰδεῶν τῆς Ὁρθοδοξῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν νομικῶν βιβλίων τοῦ Βυζαντίου, μπῆκαν σὲ ὀργανωμένη κοινωνικὴ ζωὴ μὲ βάση τὸν ἀπρόσωπο νόμο καὶ δχι τὶς ἔκαστοτε διαθέσεις τῶν ἀρχηγῶν τῶν γενῶν. Καὶ εἶχαν τὴν τύχη νὰ παρακολουθήσουν ἀπὸ κοντὰ τὴ λειτουργία ἐνὸς κράτους στερεοῦ καὶ ὀργανωμένου, δπως ἥταν τὸ Βυζάντιο τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Φωτίου καὶ τῆς Μακεδονικῆς Δυναστείας.

Z) Ἀρχιμανδρίτου ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑ-ΑΗ: Οἱ Ἐλληνες Τεραπόστολοι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν μεταξὺ τῆς Ρώμης.

Στὸ ζήτημα τῆς σχέσεως πῶν δύο ἱεραποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου μὲ τὴν Ρώμη ὑπάρχει ἀρκετὴ σύγχυση, ποὺ τὴν ἐπιτείνουν καὶ ἐσκεμμένες προσπάθειες νὰ τοὺς παραστήσουν δργανα ἱεραποστολῆς τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ποιά εἶναι ἡ ιστορικὴ ἀλήθεια;

Οἱ δύο ἀδελφοί, Ἐλληνες στὴν καταγωγή, εἶχαν ἀρκετὴ ἱεραποστολικὴ ἐμπειρία προτοῦ νὰ ἀποσταλοῦν στὴ Μοραβία. Στὴ Μοραβία εἶχε κηρυχθῆ δὲ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὸν δυτικοὺς

ίεραποστόλους χωρὶς μεγάλα ἀποτελέσματα δῆμως, δῆτας φαίνεται, γιατὶ οἱ Μοραβοὶ ἔτεροι φαν δυσπιστία πρὸς τοὺς δυτικούς. Εἶχαν τὸ φόρο μήπως τοὺς ὑποτάξουν πολιτικὰ στὴ γερμανικὴ αὐτοκρατορία. Ἐπὶ πλέον ἐκεῖνοι χρησιμοποιοῦσαν στὴ λατρεία τὴν ἀκατάληπτη γιὰ τοὺς Μοραβοὺς λατινικὴ γλῶσσα ποὺ ἥθελαν νὰ τὴν ἐπιβάλουν καὶ σ' αὐτούς. Οἱ νέοι ιεραπόλοι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ψυχικὴ εὐγένεια καὶ ἀνωτερότητα ποὺ τοὺς διέκρινε μιλοῦσαν στὸ λαὸ τῇ γλῶσσα του. Χρησιμοποιοῦσαν καὶ στὴ λατρεία τῇ γλῶσσα του. Ἐτοι ἡ διδαχὴ καὶ ἡ λατρεία ἔμπαιναν καὶ ζίζωναν βαθειὰ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τὴν καλλιεργοῦσαν.

Γιὰ ἔνα διάστημα οἱ δυὸ ἀδελφοὶ εἶχαν ἐλευθερία κινήσεως καὶ δούλευαν μὲ κάθε ἄνεση. Καὶ φυσικὰ ἦταν πάντοτε συνδεδεμένοι μὲ τὸν Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ δποὺ ἐφεροῦν καὶ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες τῶν καινούργιων πιστῶν, δπως καὶ πὸ ἀνατολικὸ Ὁρθόδοξο τυπικὸ τῆς λατρείας. Ἐπειδὴ ἐπόρκειτο γιὰ λαοὺς ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ γίνονταν χριστιανοὶ — ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ποὺ εἶχαν ἥδη ἀσταθῆ τὸ Χριστιανισμὸ μὲ ἐνέργειες τῶν δυτικῶν ιεραποστόλων — φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπάγωνται ἐκκλησιαστικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη, τοῦλάχιστον μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Μεθόδιου.

Ἡ ἀδικη καταδίκη τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τοὺς λατίνους ἐπισκόπους καὶ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Ρατισλάβου γιὰ πολιτικοὺς λόγους τοὺς ἐφεροῦν στὴν Ρώμη τὸ 867. Ἐκεῖ ἀθωόθηκαν πανηγυρικὰ καὶ μάλιστα — λέγεται καὶ γιὰ τὸν Κύριλλο — χειροτονήθηκαν ἐπίσκοποι ἀπὸ τὸν Πάπα. Γιατὶ δέχτηκαν οἱ δυὸ ἀδελφοὶ τὴ χειροτονία, ἀφοῦ δὲν ἦταν κανονικὴ μιὰ τέτοια ἐνέργεια τοῦ Πάπα; Φαίνεται πὼς βρέθηκαν σὲ πάρα πολὺ δύσκολη θέση καὶ κινδύνευε νὰ καταστραφῆ τὸ ἔργο τους. Ὁ Φώτιος δὲν ἦταν πιὰ σὲ θέση λόγῳ τῆς ἐκπτώσεώς του ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ τοὺς συμπαρασταθῆ. Ὁ Ρατισλάβος ἀπέκλινε πρὸς τὴ Δύση γιὰ λόγους πολιτικούς. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Μοραβίας ἔπαιρνε τὸ δρόμο τῆς ἔξαρτησεώς της ἀπὸ τὴ Ρώμη, ποὺ ἦταν ὡς ἐκείνη τὴν ἐποχὴν δρθόδοξη. Δὲν εἶναι δῆμως ἴστορικὴ ἀλήθεια πὼς οἱ δυὸ ἀδελφοὶ ἔγιναν καθολικοὶ μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἀποδίδουμε σήμερα στὸν δρόν αὐτόν.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κυρίλλου ὁ Μεθόδιος συνέχισε τὴ δράση του στὴ Μοραβία σὰν ἀνεξ-

άρτητος ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας της. Οἱ λατῖνοι κληρικοὶ τῶν γειτονικῶν του χωρῶν κήρυξαν ἄγριον πόλεμο ἐναντίον του. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Σβιατοπόλκος, ὁ διάδοχος τοῦ Ρατισλάβου. Μετὰ ἀπὸ καταγγελίες καὶ ἀθωώσεις τοῦ Μεθόδιου τελικὰ τὸν ἔρριξαν οἱ γερμανοὶ ἐπίσκοποι στὴ φυλακή, ὅπου ἔμεινε ἐπὶ τρία χρόνια περίπου κάτω ἀπὸ φοβερὲς συνθῆκες. Ὁ Πάπας τὸν ἀποκατάστησε στὴ θέση του μὲ τὸν δρόν νὰ χρησιμοποιῇ τὴ λατινικὴ γλῶσσα, πρᾶγμα ποὺ ὁ Μεθόδιος ἀγνόησε, γιατὶ ἥξερε ποὺ ὀδηγοῦσε. Ξανὰ πάλι κλήθηκε στὴ Ρώμη μετὰ ἀπὸ ὄρισμένο χρονικὸ διάστημα κατηγορούμενος καὶ πάλι. Οἱ λατῖνοι ἐχθροὶ του δὲν ἤσυχαζαν. Ὁ Μεθόδιος καὶ πάλι βγῆκε νικητὴς ἀπὸ τὴν καινούργια αὐτὴ περιπέτεια. Τὸ 882 κάλεσε τὸν Μεθόδιο στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος, δπου τὸν ὑποδέχθηκε μὲ μεγάλη χαρὰ ὁ Φώτιος. Στὴν Κωνσταντινούπολη δικαιώθηκε ἡ διαβεβλημένη δρθοδοξία τοῦ Μεθόδιου. Μὲ μεγάλες τιμὲς προπέμφθηκε καὶ πάλι γιὰ τὴν μακρινὴ ἐπαρχία του. Ἡ ἐχθρότητα δῆμως ποὺ συνάντησε ξανὰ καὶ ὅλες οἱ περιπέτειες καὶ ὁ μόχθος τῆς ιεραποστολῆς εἶχαν καταβάλει πιὰ τὸν γέροντα Μεθόδιο. Πέθανε εἰσιτηνικά, ἀλλὰ πικραμμένος γιατὶ ἡ κακότητα καὶ ἡ μικρότητα τῶν ἀνθρώπων δὲν ἄφηνε νὰ προχωρήσῃ τὸ ώραιο του ἔργο. Διάδοχό του ἄφηνε τὸν ἀγαπημένο του μαθητὴ Γόρασδο, ποὺ δῆμως δὲν κατώρθωσε ποτὲ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργο του, γιατὶ δὲν τὸν ἄφησαν.

Συμπερασματικὰ λοιπὸν μπορεῖ νὰ λεχθῇ πὼς οἱ Πάπαι θέλησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν νέα Ἐκκλησία στὴν Μοραβία καὶ γι' αὐτὸ εἶχαν συνταχθῆ μὲ τοὺς Κύριλλο καὶ Μεθόδιο. Αὐτοὶ δῆμως δὲν εἶχαν καθόλου ἀλλάξει τὸ φρόνημά τους. Παρέμειναν δῶς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους δρθοδόξοι. Οἱ δυτικοὶ οὐσιαστικὰ δὲν τοὺς ἀγάπησαν ποτὲ εἰλικρινά. Ἀπόδειξη ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς πὼς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεθόδιου τόσο ὁ ἴδιος, δσο καὶ οἱ πολυάριθμοι μαθηταί του θεωρήθηκαν αἰρετικοὶ καὶ καταδιώχθηκαν ἀνελέητα, ὥσπου τοὺς ἔδιωξαν δλους ἀπὸ τὴν Μοραβία. Ὁ Γόρασδος καθαιρέθηκε ἀπὸ τὴ Ρώμη. Διακόσιοι μαθηταί τοῦ Μεθόδιου ὑποχρεώθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μοραβία καὶ μερικοὶ ποντικοὶ σκλάβοι σὲ ἑβραίους δουλεμπόρους. Ἡ σλαβωνικὴ καταργήθηκε στὴ λατρεία καὶ στὸ σύμβολο προσετέθη τὸ Filioque.

(Συνεχίζεται)

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Υπό

**Αρχιεπισκόπου Αχρίδος
ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναφέρεται στὴ ζωὴ καὶ τὴν ιεραποστολικὴ δρᾶσι τοῦ Ἀγ. Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν του ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Μοράβα μέχρι τῆς Βουλγαρίας. Τὸ πρῶτο μέρος ἀσχολεῖται μὲ τὴν ιστορία τῶν δύο ἀποστόλων Κωνσταντίνου - Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τὴν τύχη τῶν μαθητῶν του Μεθοδίου στὸν Μοράβα μετὰ τὸν θάνατό του μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς καταστροφῆς (Κεφ. Β'—ΙΔ'). Κύριο πρόσωπο τοῦ δευτέρου μέρους (Κεφ. ΙΕ'—ΚΘ') εἰναι ὁ Κλήμης, ὁ ὅποιος ἐλέγετο καὶ Σλοβένσκυ (KLEMENT SLOVENSKY) καὶ ήταν ἔνας ἀπὸ τοὺς ἔπτὰ πρώτους ἀποστόλους καὶ ὄγίους τοῦ σλαβικοῦ κόσμου. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Μακεδονία καὶ διεδέχθη τὸν "Ἀγ. Μεθόδιο (885) στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Μοράβου. Ἐξωρίσθηκε ἀπὸ τὸν λατινικὸν αληθρὸν τῆς περιοχῆς, ὁ ὅποιος ἐγρηγοροποιοῦσε κάθε μέσο γιὰ νὰ περιορίσῃ τὴν δρᾶσι τῶν δρθιδόξων. Μετὰ τὴν καθαίρεσί του ἡγήθη τῆς ὅμιλος ποὺ κατηύθυνθη πρὸς τὴν Βουλγαρία (Γοράσδος, Ναούμ, Ἀγγελάριος, Σάρρεας), ὃπου ὁ τσάρος Βόρις τοὺς ἐδέχθη εὐχαρίστως καὶ τοὺς ἐγρηγοροποίησε γιὰ τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ λαοῦ του. Τὸ ἔτος 894 ὁ υἱός τοῦ Βόριδος Συμεὼν (893—927) διώρισε τὸν Κλήμεντα ἐπίσκοπο Βελίτσης ἢ Δρεμεδίτσης. Μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου του (27 Ἰουλίου 916) ὑπῆρξε προκαθήμενος τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐνωρὶς ἐτιμήθη ὡς "Ἄγιος".

Τὸ κείμενο μᾶς παραδίδεται σὲ τέσσερα χειρόγραφα τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰ. Ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες ἐκδόσεις ἀνασέρονται: ἡ κριτικὴ ἐκδοσίς τοῦ FRANZ MIKLOSICH (Vita Sancti Clementis Episcopi Bulgarorum, Vindobonae

1847) καθὼς καὶ ἡ ἐκδοσίς στὸ Fontes Rerum Bohemicarum, BD.I, Prag, 1873.

'Ως συγγραφεὺς τοῦ ἔργου ἀναφέρεται ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Θεοφύλακτος (1108), ὁ ὅποιος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ καὶ κατόπιν διάκονος εἰς τὴν Ἀγ. Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς. Διακεριμένος ἐπίσης θεολόγος τοῦ αἰῶνος του ἀσχολήθηκε ἐνωρὶς μὲ τὴν διοίκησι τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ 1090 ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος. "Αφῆσε πλούσιο ἔργο ἐξηγητικῶν καὶ ἐπιστολῶν ἀπ' ὃπου ἔπειδα ἀνάγλυφη ἡ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

'Ο FR. MIKLOSICH ισχυρίζεται ὅτι τὸ ἔργο δὲν ἀνήκει στὸν Θεοφύλακτο λόγῳ ἀντιφάσεων καὶ ἀναγρονισμῶν σὲ ωρισμένα σημεῖα. 'Ο N. A. TUNICKIJ ὑποστηρίζει ὅτι συγγραφεὺς τῆς βιογραφίας θὰ ὑπῆρξε κάποιος μαθητὴς τοῦ Κλήμεντος, τὸν ὅποιον ὁ Θεοφύλακτος χρησιμοποιεῖ ὡς πηγή. 'Ωστόσο ὅπως τὸ ἔργο παραδίδεται σήμερα ἔχει ὑποστῆ καὶ παρεμβολές ἀπὸ βουλγαρος συγγραφέα, ὃπου ὁ συγγραφεὺς φαίνεται βούλγαρος καὶ σύγχρονος τοῦ Κλήμεντος. (Κεφ. ΙΗ' καὶ ΚΒ'). 'Οπωσδήποτε ὅμως γιὰ νὰ συνθέσῃ τὸν βίο ὁ Θεοφύλακτος, ἀπὸ τὸν ὅποιον τὸν ἐγώριζαν δύο περίπου αἰῶνες ἀπὸ τὸν ἐξιστορούμενα γεγονότα, ἐγρηγοροποίησε τὴν πανηγυρικὴν παράδοσι (Κεφ. Β—Γ'), μία διήγησι τῆς μεταστροφῆς τοῦ Βόριδος, καὶ τὸν βίο ποὺ ἐγράψη ἀπὸ τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀγ. Κλήμεντος. Παρενέθαλε ἐπίσης στὸ Η' κεφάλαιο μία διδασκαλία περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγ. Πηνεύματος, σὸν δημηγορία τοῦ Γοράσδου καὶ τοῦ Κλήμεντος, ἡ ὅποια ὅμως εἶναι προσωπικὴ του καὶ ἀπαντᾶ καὶ σὲ ἄλλα ἔργα του.

Β ι β λ ι ο γ ρ α φ ι α

BECK HANS - GEORG: Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München, 1959.

GRIVEC FRANZ : Konstantin und Method Lehrer der Slaven, Wiesbaden, 1960.

STÖKL GÜNTER : Zwischen Rom und Byzanz, Band I. Graz, 1958.

Θρησκ. καὶ Ηθ. Εγκυρολογιδεια : Τόμος 6, Αθηνα 1965.

NINA MENTZOU

ΚΕΙΜΕΝΟΝ*

Α Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε, καὶ διηγήσομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γνῷ γενεὰ ἔτέρα, νίοι τεχθησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσῃ τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν Δασιδίδ εἰρηκεν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον. Δεῖ γὰρ τὴν θείαν μεγαλοσύνην ἐκδιηγεῖσθαι πάντοτε καὶ πρὸς ἄπαντας, οὐ ταύτη μόνον (ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγείλωμεν καὶ λαλήσωμεν, ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπόμενα). ἀλλ’ ὅτι καὶ τοῖς ραθυμοτέροις καὶ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπονυστάξασι διυπνισμός τις γίνεται ἡ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηρυττομένη μεγαλοπρέπεια. Οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ’ ἡμᾶς καιροὺς οὐκ ἂν τι τῶν ἀρχαίων χωρῆσαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυνθῆναι καὶ βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχεδὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρᾳ γενεᾷ οὐδὲν τοιοῦτον δωρηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν σπουδαῖον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης τοῦτον, ἐλεεινῶς γε ἀπενάρκησαν, κακῶς γε εἰδότες ἐκεῖνοι καὶ λίαν ἐπισφαλῶς. "Ο τε γὰρ τῆς φύσεως λόγος δὲ αὐτός ἐστι καὶ οὐκ ἡλλοίωται, καὶ κατέλιπτεν ἐαυτῷ Κύριος κἄν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἀνδρας μάλα πολλούς, οἱ γόνου τῶν κάτω συρομένων οὐδενὶ κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς τῷ τοῦ βίου φωτὶ διέλαμψον, φωστήρες ἐν κόσμῳ γεγονότες, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. "Ωσπερ οὖν καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς Πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι, λάμψαντες διδάγμασί τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καταστάντες παρὰ Θεῷ ἀμφιδέξιοι, ὃν τὸν πάντα μὲν βίον παραδιδόναι γραφῇ εὐχῆς ἔργον ἔμοι, πλὴν ἀλλὰ κρείττον τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως. "Ολίγα δέ τινὰ παραθέμενος τοῦ τε Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χάριν τεκμηριώσομαι, μεθ’ ἡμῶν ὅντος καὶ ἐσομένου πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, καὶ δείξω πάσιν ἀνθρώποις, ὡς οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν ἡλλοίωται, ἀλλὰ διέστραπται ἡ προαίρεσις.

Β Τίνες οὖν οἱ Πατέρες οὗτοι, τάχα ζητεῖτε μαθεῖν· Μεθόδιος, δος τὴν Πανόνων ἐπαρχίαν ἐκόσμησεν ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου γενόμενος, καὶ Κύριλλος, ὁ πολὺς μὲ τὴν ἔξω φιλοσοφίαν, πλείων δὲ τὴν ἔσω, καὶ τῆς τῶν ὅντων φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐνὸς "Οντος, παρ' οὐ τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινομένων τὸ εἶναι ἔλαβον. Οὗτοι γὰρ δὴ διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, Θεὸν βαλόντες ἐν ἑαυτοῖς, καὶ διὰ

* Κατὰ J.P. MIGNE, Pathologiae Cursus Completes, Series Greaca, τομ. 126, στ. 1192-1240. Πλήρης τίτλος : «Βίος καὶ πολιτεία, ὅμολογία τε καὶ μερικὴ θαυμάτων διῆγησις τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Αρχιεπισκόπου ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Α'. «Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε, καὶ διηγήσομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γνῷ γενεὰ ἔτέρα, νίοι τεχθησόμενοι καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον».

Αὐτὰ ἦχε πῆ δασιδίδ τότε, ἀλλὰ τὰ ἕδια λέμε κι' ἡμεῖς μαζί του σήμερα, γιατὶ πρέπει νὰ κηρύγγωνται τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ πάντοτε καὶ πρὸς ὅλους καὶ ὅχι μονάχα σὲ τούτη ἐδῶ τὴν περίστοση (γιατὶ δοσα κι' ἂν ἀναφέρουμε κι' δοσα κι' ἂν ποῦμε, ἀμέτρητα εἶναι αὐτὰ ποὺ ὑπολείπονται). Κοντά ὅμως σ' αὐτὰ ἡ διακήρυξη τῶν μεγαλείων τοῦ Θεοῦ γίνεται ἀφορμὴ καὶ γιὰ νὰ ξυπούν αὐτοὶ ποὺ τοὺς κυρίεψε μιὰ κάποια πνευματικὴ ραθυμία καὶ τοὺς ἐπιασε ὁ πνευματικὸς ὑπνος γιὰ τὰ καλὰ ἔργα. Γιατὶ θαρροῦν πολλοὶ πῶς στὶς μέρες μας δὲν συνεχίζεται διτι γινόταν τὰ παλιὰ χρόνια, ἀλλὰ πῶς οἱ παλιότεροι μὲν καιροὶ εἶχαν λαμπρυνθῆ μὲ θαύματα καὶ εἶχαν στολισθῆ μὲ τὴ ζωὴ ἀγίων ἀνδρῶν, πού, ἀν καὶ εἶχαν σῶμα, ζοῦσαν σὰν νὰ μὴ εἶχαν σχεδόν, ἐνῶ στὴ δικῆ μας γενιὰ δὲν ἔκανε τέτοια δῶρα δ Θεός. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο παρουσιάζουν μιὰ ἀξιοδάκρυτη πνευματικὴ νάρκη γιὰ μιὰ ἀνώτερη ζωὴ μὲ τὴ δικαιολογία πῶς τάχα δ σημερινὸς ἀνθρωπος δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸς μιᾶς τέτοιας ζωῆς καὶ τούτο γιατὶ βέβαια ἔχουν ἀσχῆμα ἀντιληφθῆ τὰ πράγματα καὶ καθόλου σωστά. Οἱ νόμοι ποὺ ρυθμίζουν τὴ φύση μας εἶναι οἱ ἕδιοι καὶ δὲν ἔχουν ἀλλάξει καὶ ἔχει καὶ στὶς μέρες μας δ Κύριος πάρα πολλούς δικούς του, ποὺ χωρὶς νὰ ὑποταχθοῦν στὰ γηγενὰ ἔλαμψαν μὲ τὸ φῶς τῆς ζωῆς τους πρὸς δόξαν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς καὶ ἔχουν γίνει «φωστήρες ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες».

Θὰ ἥταν εύχης ἔργων νὰ μποροῦσα νὰ γράψω μὲ κάθε λεπτομέρεια ὀλόκληρη τὴ ζωὴ τους, πῶς δηλαδὴ φώτισαν τὴ χώρα τῶν Βουλγάρων τελευταῖα μερικοὶ μακαριστοὶ Πατέρες καὶ διδάσκαλοι, ποὺ ἔλαμψαν μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὰ θαύματά τους καὶ φάνηκαν ἀξιοι στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ λόγο τους. Μιὰ τέτοια περιγραφὴ ὅμως ξεπερνάει τὴ δύναμη τοῦ λόγου. Παρουσιάζοντας ἐν τούτοις λίγα ἀτ' τὴ ζωὴ τους θὰ ἀποδείξω τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι μαζί μας καὶ θὰ εἶναι «πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας», σύμφωνα μὲ τὴ γνωστὴ ὑπόσχεση, καὶ θὰ δείξω σ' ὅλους πῶς δὲν ἔχει γίνει ἀλλοιώτικη ἡ φύση μας, ἀλλὰ ἔχει διαστραφῆ ἡ θέληση μας.

Β'. "Ισως λοιπὸν θέλετε νὰ μάθετε ποιοί εἶναι αὐτοὶ οἱ Πατέρες: Οἱ Πατέρες αὐτοὶ εἶναι δ Μεθόδιος, ποὺ σὰν ἀρχιεπίσκοπος Μοραβίας ἥταν τὸ κόσμημα τῆς Πανωνίας, καὶ δ Κύριλλος ποὺ κατεῖχε καλὰ τὴν κοσμικὴ φιλοσοφία καὶ ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴ χριστιανικὴ καὶ ιερὴ φιλοσοφία καὶ εἶχε ἐρευνήσει τὴ βαθύτερη φύση τῶν ὅντων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐνὸς "Οντος, τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιον ὅλα ἔχουν τὴν ὑπαρξη ἀπὸ τὸ μηδέν. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ μὲ τὴν καθαρὴ ζωὴ τους

τοῦ τὸν φόβον λαβεῖν ἐν γαστρὶ τὸ σωτηριῶδες Πνεῦμα ἀποτεκίνη σπεύδοντες εἴχοντο μὲν ίκανῶς λόγου διδασκαλικοῦ, 'Ελλάδι γλώσσῃ προφερομένου, καὶ πολλοὺς εἶλκεν ἡ τῆς τοι-αύτης σοφίας ὀλυσίς. 'Επεὶ δὲ τὸ τῶν Σθλο-θενῶν γένος εἴτ' οὖν Βουλγάρων ἀσυνέτως εἶ-χον τῶν 'Ελλάδι γλώσσῃ συντεθειμένων γρα-φῶν, ζημίαν ἡγοῦντο τούτο μεγίστην οἱ ἄγιοι, καὶ τὸ μὴ τὸν λύχνον τῶν Γραφῶν ἐπιχνάπτε-σθαι τῷ τῶν Βουλγάρων αὐχμῇ ρῷ τόπῳ ἀπαρακλήτου λύπης ἐποιοῦντο ὑπόθεστν ἥλιον, ἔμυσφόρουν, ἀπελέγοντο τὴν ζωήν. Τί γοῦν ποιοῦσι; Πρὸς τὸν Παράκλητον ἀποβλέπουσιν, οὐ πρῶτον δῶρον αἱ γλώσσαι καὶ τοῦ λόγου βιόθειας καὶ παρὰ τούτου τὴν χάριν ταύτην αἰ-τοῦνται, γράμματά τε ἔξευρέσθαι, διστύτητι Βουλγάρου γλώσσης κατάλληλα, καὶ δυνηθῆ-ναι τὰς θείας Γραφὰς πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἔ-θνους τῇ ἔρμηνείᾳ μεταγαγεῖν. 'Α μέλει καὶ νηστείᾳ εὔτόνῳ καὶ προσευχῇ ἐπιμόνῳ κακώ-σει τε σώματος καὶ ψυχῆς συντριβῇ καὶ ταπει-νώσει ἐκδόντες ἔαυτοὺς τοῦ ποθουμένου τυγ-χάνουσιν. 'Εγγὺς γάρ, φησί, Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔτι λα-λοῦντός σου ἔρει· 'Ιδοὺ πάρειμι. Θεός γάρ ἐγ-γίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐ Θεός πόρρωθεν. 'Αν-τακούούσιν οὖν καὶ οὗτοι τὴν τοῦ Πιεύματος χάριν, ὡς ὅρθρον ἔτοιμον, καὶ φῶς ἀνέτειλε τοῖς δικαίοις γνώσεως, καὶ ἡ σύζυγος αὐτὸν εὐφρο-σύνη τὴν προτέραν λύπην αὐτῶν ἀπήλασε. Τυ-χόντες οὖν τοῦ εὔκταίου τούτου χαρίσματος ἔξ-ευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοθενικὰ γράμματα, ἐρ-μηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς ἐκ τῆς 'Ελλάδος γλώσσης εἰς τὴν Βουλγαρικήν, ποι-οῦνται δὲ σπουδὴν τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν παραδοῦνται τὰ θεῖα μαθήματα. Οὐκ δλίγοι γάρ τῆς διδασκαλικῆς αὐτῶν πηγῆς ἔπινον, ὃν ἔγκριτοί τε καὶ τοῦ χοροῦ κορυφαῖοι Γο-ράσδοις τε καὶ Κλήμης καὶ Ναούμ καὶ Ἀγγε-λάριος καὶ Σάββας.

Γ' 'Επεὶ δὲ καὶ Παῦλον ἐγίνωσκον τοῖς ἀπο-στόλοις τὸ Εὐαγγέλιον κοινωνάμενον, τρέ-χουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Ρώμης, τῷ μακαρίῳ Πάπᾳ τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν ἐμ-φανταστικοῦ ἐπ' αὐτούς, καὶ μὴ εἰς κενὸν ἔδρα-μον. 'Ο δὲ τηνικαῦτα τοῖς ἀποστολικοῖς ἐμ-πρέπων θρόνοις Ἀδριανός, τὴν τούτων ἀκού-σας ἔλευσιν, ἔχάρη μὲν χαρὰν μεγάλην σφό-δρα. 'Εκ μακροῦ γάρ τῇ βροντῇ τῆς τερὶ τῶν ἀγίων φήμης καταπληττόμενος ἐπόθει καὶ τὴν ἀστραπὴν ἰδεῖν τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτος, ἐκεῖνο πάσχων πρὸς τοὺς θείους ἄνδρας, ὁ Μωϋ-σῆς πρὸς Θεόν, πρὸς καὶ ὅψιν αὐτῷ ἐμ-φανισθῆναι καὶ γνωστῶς ἰδεῖν ἐφέμενος. Οὐκ ἔτι δὲ κατέχειν οἶδος τε ἦν ἔαυτόν, ἀλλὰ

ἐγκατέστησαν μέσα τους τὸ Θεό καὶ μὲ τὸν θεῖο τοῦ φόβο, ποὺ κυοφόρησαν στὴν καρδιά τους, φρόντιζαν νὰ γεννήσουν τὴν πνευματικὴ σωτηρία, κατεῖχαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸν ἑλληνικὸ διδασκαλικὸ λόγο καὶ ἡ ὀλυσίδα αὐτὴ τῆς σοφίας τους τραβοῦσε πολλοὺς στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ.

'Επειδὴ οἱ Σλοβενοί, δηλ. οἱ Βούλγαροι, δὲν μπο-ροῦσαν νὰ καταλάβουν τὴν 'Αγία Γραφὴ στὰ ἑλλη-νικά, τὸ θεωροῦσαν αὐτὸ πολὺ μεγάλη πνευματικὴ ζημιὰ καὶ ἥταν γι' αὐτοὺς αἰτία ἀπαργύρητης λύ-πης τὸ στὶ δὲν ἄναβε ὁ λύχνος τῶν Γραφῶν στὴν κακοτράχαλη χώρα τῶν Βουλγάρων. Βρίσκονταν σὲ διμηχανία, δυσφοροῦσαν, θεωροῦσαν περιττὴ τὴν ζωήν. Τί κάνουν λοιπόν; Στρέφουν τὸ βλέμμα τους στὸν Πα-ράκλητο, ποὺ πρῶτο του δῶρο εἶναι οἱ γλώσσες καὶ ἡ βιόθεια τοῦ λόγου, καὶ ζητοῦν ἀπὸ αὐτὸν τούτη τὴ διπλῆ χάρη: καὶ νὰ βροῦν τέτοια γράμματα, ποὺ νὰ ἐκφράζουν τὴν τραχύτητα τῆς βουλγαρικῆς γλώσ-σης καὶ νὰ μπορέσουν νὰ μεταφράσουν στὴ γλώσσα αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τὴν 'Αγία Γραφὴ. 'Εκτὸς δύμως ἀπ' σύντο διπλήθηκαν σὲ αὐστηρὴ νηστεία, σὲ ἐπίμονη προσευχή, σὲ ταλαιπωρία τοῦ σώματος καὶ συντρι-βὴ ψυχῆς καὶ ταπείνωση μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιτύ-χουν αὐτὸ ποὺ ποθοῦσαν. Λέει ἄλλωστε ἡ Γραφή· «έγγυς Κύριος πᾶσι τοὺς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ» καὶ ἀλλοῦ, «ἔτι λαλοῦντος σου ἔρει· Ιδοὺ πάρειμι. Θεός γάρ ἐγγίζων εἰμὶ ἐγὼ καὶ οὐ Θεός πόρ-ρωθεν». Δέχονται λοιπὸν σὰν ἀπάντηση τῇ χάρῃ τοῦ Πιεύματος, τῇ δέχονται σὰν ροδαυγή, «καὶ φῶς ἀνέ-τειλε τοῖς δικαίοις γνώσεως», καὶ ἡ χαρὰ ποὺ συ-νάδευε τὴν ἀπάντηση ἔδιωξε τὴν λύπη ποὺ εἶχαν προηγουμένως. 'Αφοῦ λοιπὸν ἀπόκτησαν τὸ χάρισμα ποὺ λαχταροῦσαν, ἀνακαλύπτουν τὸ σλοβενικὸ ἀλ-φάρητο, μεταφράζουν τὴ Γραφὴ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στὰ βουλγαρικὰ καὶ φροντίζουν δραστήρια νὰ παρα-δώσουν τὴν ιερὴ διδασκαλία στοὺς πιὸ ἔξυπνους μα-θητάς τους. Καὶ δὲν ἔπιναν λίγοι ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς διδασκαλίας τους. 'Αναμεσά τους ἔξέχουν σὰν πιὸ διασκειριμένοι καὶ κορυφαῖοι τοῦ χοροῦ δό Γόρασδος, δό Κλήμης, δό Ναούμ, δό Αγγελάριος καὶ δό Σάββας.

Γ'. 'Επειδὴ γνώριζαν οἱ ἄγιοι, δτὶ καὶ δό Παῦλος γνωστοποίησε στοὺς ἀποστόλους τὸ εὐαγγέλιο, ποὺ κήρυξε, τρέχουν κι' αὐτοὶ στὸν ἐπίσκοπο Ρώμης, τὸν μακάριο Πάπα, γιὰ νὰ τοῦ παρουσιάσουν τὸ ἔργο τῆς μεταφράσεως τῆς 'Αγίας Γραφῆς καὶ νὰ βεβαιω-θοῦν ἄν προχώρησαν καλὰ ἡ μήπως ὅδικα κοπίασαν.

"Οταν δό τότε Πάπας Ἀδριανός, ἀξιος τοῦ ἀπο-στολικοῦ θρόνου, ἀκουσε πῶς ἔρχονται, χάρηκε πάρα πολύ, γιατὶ ἔδω καὶ πολὺν καιρὸ τὸν εἶχε καταπλή-ξει δι βροντὴ τῆς φήμης τῶν ἀγίων καὶ ποθοῦσε νὰ θῇ καὶ τὴν ἀστραπὴν τῆς χάριτος ποὺ εἶχαν μέσα τους. "Επαθε δηλαδὴ γιὰ τοὺς θείους ἐκείνους ἄνδρες δι, τι ἔπαθε καὶ δό Μωϋσῆς γιὰ τὸ Θεό, ποὺ λαχτα-ροῦσε νὰ τοῦ φανερωθῇ καὶ νὰ τὸν ιδῇ μὲ ἐνα πιὸ ἄμεσο καὶ ἀπτὸ τρόπο. Δὲν μποροῦσε δύμως νὰ συγ-κρατήσῃ πιὰ τὸν ἔαυτό του, ἀλλὰ μάζεψε γύρω του

τὸ ιερατικὸν ἄπαν σὺν τῷ παρευρεθέντι ἀρχιερατικῷ πρωσλαβόμενος ἔξῆλθεν εἰς τὴν τῶν ἀγίων συνάντησιν, τὸ τοῦ σταυροῦ τε σημεῖον προπορευόμενον αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰωθός ἔχων, καὶ τῷ τῶν λαμπάδων φωτὶ τὴν τῆς χαρᾶς ἐπισημαίνων φαιδρότητα, ἔστι δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὴν τῶν ἐπιξενούμων λαμπτρότητα, οὓς δοξάζων διοίσας ἁγίοις ἐνδιοξάζομενος Κύριος θαύματα πολλὰ τελεσθῆναι παρ’ αὐτῶν κατὰ τὸν τῆς εἰσόδου καιρὸν εὐδόκησεν. Ὡς δὲ καὶ τὸ ἔργον ἐμφανισθείη τῷ Πάπᾳ, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐν γλώσσῃ μετάθεσιν κατασκέψατο, ἀποστολικὸν οὖσαν γέννημα· οὐκ εἶχεν δὲ χρήσαιτο τῇ χαρᾷ ἐμακάριζε τοὺς ἄνδρας, παντοίοις ὄντοις ἀνεκάλει, πατέρας, ἐπιπούθητα τέκνα, χαρὰν οἰκείαν, στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κάλλους Ἑκκλησίας διάδημα. Ἐπὶ τούτοις τί ποιεῖ; Τὰς ἑρμηνευθείσας βίβλους λαβῶν, τῷ θείῳ θυσιαστήριῳ προσήγαγεν, οἵον τι ἀνάθημα ταύτας καθιερών τῷ Θεῷ καὶ δεικνύς, ὡς τοιαύταις θυσίαις καρπῶν χειλέων εὐαρεστεῖται Θεός, καὶ εἰς δόσμὴν εὐωδίας τὰς τοιουτοτρόπους καρπώσεις δέχεται. Τί γὰρ τῷ λόγῳ λόγου τοὺς λογικοὺς ἀλογίας λυτρουμένου τερπνότερον, εἴπερ τῷ δόμοιο τὸ δόμοιον ἥδεται; Ἀποστολικούς τε τοὺς ἄνδρας ἐπ’ ἐκκλησίας ἐκήρυξε, τῷ Παύλῳ τὸν ἵσον ὑποδύντας ἀγῶνα, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν προσφορὰν τελείαν καὶ ἀγίαν τῷ Θεῷ πρωσενεγκεῖν σπεύσαντας· εἴτα τῶν ἐπομένων τοῖς ἀγίοις, δοσοὶ καὶ Σθλοβενικῶν γραμμάτων ἰκανὴν πεῖραν ἔχειν καὶ βίῳ σεμνῷ κοσμηθῆναι παρὰ τῶν διδασκάλων ἐμαρτυροῦντο, τοὺς μὲν τοῦ τῶν πρεσβυτέρων, τοὺς δὲ τοῦ τῶν διακόνων, ἔστι δὲ οὓς καὶ ὑποδιακόνων βαθμοῦ ἡγίασεν, αὐτὸν δὲ τὸν μέγαν Μεθόδιον, καίτοι πολλὰ δραπετεύοντα καὶ ἀναδύομενον οὐσίον εἶναι κρίνας ἀμοιρεῖν τοῦ δόμοιος τὸν ἀξιωθέντα τοῦ πράγματος· ἵσον γὰρ πλημμελεῖσθαι, ὅταν τε τοῦ ὄντος τις τύχῃ πάμπολυ διωκισμένος τοῦ πράγματος, καὶ ὅταν ἐπίσκοπός τις ὧν τοῖς ἔργοις καὶ τῷ ἀξιώματι παρορᾶται τάξει τῶν ιδιωτῶν ὑποκρύπτεσθαι, καὶ λύχνος ὧν ὑπὸ τὴν κλίνην τῆς ἀφανείας τιθῆται. Ἀλλὰ Μεθόδιον μὲν οὕτως δὲ Ρώμης ἀρχιερεὺς τῷ ἐπισκοπικῷ τιμῷ ἀξιώματι, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπισκοπὴν δι’ αὐτοῦ· Κύριλλον δὲ τὸν ὄντως φιλόσοφον δέ μέγας ἀρχιερεὺς εἰς τὰ τῶν ἀγίων προσκαλεῖται ἀγια, ἐκεῖ λειτουργήσοντα ἔνδον τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, καὶ τῶν μυστηρίων μεταληψόμενον πνευματικώτερον καὶ θειότερον καὶ ποτηρίου τοῦ καινοῦ κοινωνήσοντα. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τούτῳ παραμείναι ἔαθεὶς τῇ σarkí, ἵνα τὴν τε τῶν γραμμάτων εὔρεσιν καὶ τὴν τῶν Γραφῶν μετάθεσιν πραγματεύσηται, μετὰ τὸ

δλους τοὺς Ἱερεῖς μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ποὺ ἔτυχε νὰ βρίσκωνται ἕκεῖ καὶ βγῆκε γιὰ νὰ ὑποδεχθῇ καὶ νὰ συναντήσῃ τοὺς ἀγίους. Μπροστά του προπορευόταν, ὅπως συνήθως, δὲ σταυρός, ἐνῶ μὲ ἀνασμένες λαμπάδες φανέρων τὴν λαμπρότητα τῆς χαρᾶς, μποροῦμε δομῶς νὰ πούμε καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν φιλοξενουμένων, ποὺ γιὰ νὰ τοὺς δοξάσῃ δὲ Κύριος, δὲ ποῖος δοξάζεται στὸ πρόσωπο τῶν ἀγίων του, εύδοκησε νὰ γίνουν πολλὰ θαύματα καθὼς ἐμπαίνων στὴν πόλη.

“Οταν παρουσιάσθηκε τὸ ἔργο στὸν Πάπα, καὶ ἔξῆτασε τὴν μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ποὺ ἦταν καρπὸς ἀποστολικός, δὲν εὗρισκε τρόπο νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν χαρὰ του. Μακάριζε τοὺς ἄνδρες ἐκείνους. Καὶ πῶς δὲν τοὺς ἀποκαλούσε. Πατέρας, ποθητὰ παιδιά του, χαρά του, στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κάλλους, διάδημα τῆς Ἑκκλησίας. Ἐκτὸς δομῶς ἀπὸ αὐτὰ τί ἄλλο νομίζετε ἔκανε; Πήρε τὰ κείμενα τῶν μεταφράσεων καὶ τὰ τοποθέτησε πάνω στὸ ἄγιο Θυσιαστήριο καθιερώνοντάς τα στὸ Θεὸν σὰν ἱερὸ ἀνάθημα καὶ δείχνοντας πῶς σὲ τέτοιες θυσίες, καρπὸν χειλέων, εὐαρεστεῖται δὲ Θεὸς καὶ τέτοιου εἴδους προσφορὲς δέχεται εἰς δόσμὴν εὐωδίας. Τί εἶναι δὲ πιὸ εὐχάριστο στὸ Λόγο ἀπὸ τὸν λόγο ποὺ λυτρώνει ἀπ’ τὴν ἀλογία τοὺς λογικοὺς ἀνθρώπους, ἃν βέδαια Ισχύη ἡ ἀρχὴ πῶς τὸ δόμοιο εὐχαριστιέται μὲ τὸ δόμοιο; Τοὺς ἄνδρες ἐκείνους τοὺς ἀνεκήρυξε δὲ Πάπας στὴ σύναξη τῆς Ἑκκλησίας ἀποστολικούς, γιατὶ ἀνέλαβαν ἀγῶνα δομοὶ μὲ ἐκείνον τοῦ Παύλου καὶ ἐσπευσαν νὰ προσφέρουν στὸ Θεὸν τέλεια καὶ ἀγια τὴν προσφορὰ τῶν ἐθνῶν. ”Επειτα ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους τῶν ἀγίων, αὐτοὺς ποὺ κατὰ τὴν μαρτυρία τους κατεῖχαν ἀρκετὰ τὰ σλοβενικὰ γράμματα καὶ διακρίνονταν γιὰ τὴν σεμνὴ ζωὴ τους, χειροτόνησε ἄλλους πρεσβυτέρους, ἄλλους διακόνους καὶ μερικοὺς ὑποδιακόνους. Καὶ μετὰ τὸν ἵδιο τὸν μέγα Μεθόδιο, ἃν καὶ ἔφευγε καὶ τὸ ἀπέφευγε πολύ, τὸν χειροτόνησε ἐπίσκοπο Μοραβίας καὶ Παννονίας, κρίνοντας πῶς δὲν ἦταν σωστὸ καὶ δίκαιο νὰ μὴν ἔχῃ τὸν τίτλο αὐτὸς ποὺ κατεῖχε τὸ περιεχόμενό του, ποὺ ἦταν δηλαδὴ οὐσιαστικὰ ἐπίσκοπος. Εἶναι στὸν ἵδιο βαθμὸ λάθος καὶ τὸ νάχη κανεὶς τὸ δόμοια, χωρὶς νὰ ἔχῃ σχέση μὲ τὴν οὐσία τοῦ πράγματος, καὶ τὸ νᾶναι ἐπίσκοπος μὲ τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀξία του καὶ δομῶς νὰ παραγνωρίζεται καὶ νὰ κρύβεται στὴν τάξη τῶν λαϊκῶν καί, ἐνῶ εἶναι λύχνος, νὰ τοποθετήται «ὑπὸ τὴν κλίνην» τῆς ἀσημόπτητος.

“Ετσι τίμησε ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης τὸν Μεθόδιο μὲ τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξιώματα ἡ καλύτερα τίμησε τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξιώματα μ’ αὐτόν. Τὸν Κύριλλο πάλι τὸν πραγματικὰ φιλόσοφο τὸν προσκάλεσε δὲ μέγας ἀρχιερεὺς στὰ ἀγια γιὰ νὰ λειτουργήσῃ ἐκεῖ μέσα στὴν ἀληθινὴ σκηνὴ καὶ γιὰ νὰ μετάσχῃ πνευματικώτερα καὶ θεικώτερα στὰ μυστήρια καὶ νὰ κοινωνήσῃ ἀφὸ τὸ καινὸ Ποτήριο. Φαίνεται πῶς γι’ αὐτὸ τοῦ εἶχε

ταῦτα διακονήσαι τῷ θείῳ βουλήματι παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τὴν γνῶσιν Θεοῦ προσλαμβάνεται. Προγνούς δὲ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα ἐπαμφιέννυται, καὶ πάλαι μὲν τούτοις ποθῶν, διὰ δὲ μετριοφροσύνην ὡς μέγα τι καὶ τὴν αὐτοῦ ἵσχυν ὑπερβαῖνον ἀναδυόμενος, καὶ φωτὶ φῶς προσλαβὼν εἰς οὐρανούς μετέστη, οὗ δὲ Χριστός, τὴν τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδα, τὰ τοῦ σκοτασμοῦ σκηνώματα, τὸν πηλὸν τῆς ἴλυος, τὴν ἐνταῦθα παροικίαν λιπῶν καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ Θεῷ τῶν πνευμάτων παρέθηκε, σῶμα δὲ ἔκεινο τὸ πρὸ τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαύσαν ὕμνοις ὑπό τε τοῦ θείου Πάπα καὶ τοῦ κλήρου παντὸς φιλοτιμηθέν ἐγκατετέθη τῷ ναῷ Κλήμεντος, Κλήμεντος ἔκεινου τοῦ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρου πεφοιτηκότος καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σοφίᾳ τὴν Ἑλληνικήν, οἷον δεσποίνη δούλην καθυποτάξαντος. Καὶ δέχεται τὸν φιλόσοφον δὲ φιλόσοφος, δὲ μέγας διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, δὲ τῶν ἔθνῶν καθηγητὴς τὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη φωτὶ τῆς γνώσεως φωτίσαντα εἰσοικίζεται. Ἐπισημαίνει δὲ καὶ Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδεχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας. Δαιμονῶντές τε γάρ τῇ σορῷ προσελθόντες ιάσεις εὔροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις μάστιξ ἐλάτειρα γέγονεν. "Ἄμα τε γάρ τις ἡ τῇ σορῷ προσίσθι ἡ τοῦ νομα ἐπικαλοῦτο τοῦ θεοφόρου τούτου Πατρός, καὶ τῆς τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν εὔρισκεν, ὅθεν πολὺς ἐν τοῖς Ρωμαίων στόμασιν δὲ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡς εἶναι τὰς μὲν θαυματουργίας τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπόθεσιν, ταύτην δὲ τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἐπίβασιν, τὴν δὲ τοῦ Ἀγίου τιμὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης βεβαίωσιν.

Δ' Άλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἡ τελευτὴ καὶ τιμὴ καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου Πάπα καὶ παρὰ Θεοῦ τετύχηκε. Μεθόδιος δὲ τὸν σύμπινον ἀποβαλάν καὶ συνέμπορον, τὸν τὰ πάντα καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ γνήσιον ἀδελφὸν, λύπῃ μὲν τὴν καρδίαν ἐπεβάλλετο, πάσχων τούτο δὴ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ συνθείας ἀλώσιμος ἦν. Παρεκαλεῖτο δὲ ἐτέρωθεν οὐδὲν ἥττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἐλπίζων ἔχειν τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου συλλήπτορα, ὃσῳ καὶ Θεῷ πλησιάζοντα ἐκτὸς τῆς σαρκὸς, ἀνυσιμωτέραν ἔχειν τὴν παρηρησίαν. Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν Μεθοδίων ἐπὶ τὴν χώρας ταύτης ἐπισκοπὴν ἀπιδεῖν, περιχυ-

έπιτραπή νὰ παραμένη στὸ σωματικό του σκήνωμα, γιὰ νὰ ἐφεύρῃ τὸ ἀλφάβητο καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἀφοῦ δῆμος ὑπηρέτησε μ' αὐτὰ τὸ θεῖο θέλημα, τὸν πῆρε κοντά του δὲ Θεός ποὺ τὸν διδαξε τὴν γνώση καὶ τὴ σοφία. "Οταν προσισθάνθηκε τὸ τέλος του, περιβλήθηκε τὸ μοναχικό σχῆμα, πράγμα ποὺ ἀπὸ καιρὸ ποθοῦσε, ἀλλὰ λόγω μετριοφροσύνης τὸ ἀπέφευγε σὰν κάτι πολὺ μεγάλο, ποὺ ἔπειρνούσε τὶς δυνάμεις του. Καὶ ἀφοῦ μὲ φῶς πῆρε ἄλλο φῶς, μετέστη στοὺς οὐρανούς, δῆπου ὑπάρχει δὲ Χριστός, ἀφίνοντας τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, τὰ σκοτεινὰ κατοικητήρια, τὴ λάσπη τοῦ βορβόρου, τὴ γήινη προσωρινὴ διαμονή. Καὶ τὸ μὲν πνεῦμα του τὸ παρέδωσε στὸ Θεό τῶν πνευμάτων, τὸ δὲ σῶμα ἔκεινο, ποὺ καὶ πρὶν ὑποστῆ τὴ φυσικὴ εἶχε ἀπολαύσει τὴν πνευματικὴν νέκρωση, ἀφοῦ τιμήθηκε μὲ φαλμαδίες ἀπὸ τὸν θεῖον Πάπα καὶ δλον τὸν κλῆρο, τοποθετήθηκε μέσα στὸν ναὸ τοῦ Κλήμεντος, ἔκεινου τοῦ Κλήμεντος ποὺ ὑπῆρξε μαθητής τοῦ κορυφαίου ἀποστόλου Πέτρου, καὶ ὑπέταξε σὰν θεραπαινίδα στὴν κυρά της τὴν Ἑλληνικὴ κοσμικὴ σοφία στὴ σοφία τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δέχεται δὲ φιλόσοφος τὸν φιλόσοφο, δὲ μεγάλος διδάσκαλος ὑποδέχεται τὴ φωνὴ τοῦ λόγου, δὲ καθηγητὴς τῶν εἰδωλολατρικῶν ἔθνῶν ἐγκαθιστᾶ κοντά του αὐτὸν ποὺ φωτίσει καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔθνη μὲ τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Ἀλλὰ καὶ δὲ Θεός φανερώνει μὲ πρόσθετη μαρτυρία γιὰ τὸν Κύριλλο ποιά δόξα τὸν περιμένει στὸν οὐρανὸ καὶ κάνει ικέρυκες τῶν ἀστράτων φανερὰ γενούσατα.

Δαιμονισμένοι ποὺ πλησίασαν τῇ σορῷ του θεραπεύθηκαν καὶ γιὰ πολλὲς ἀρρώστειες ἔγινε μαστίγιο ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος ποὺ τὶς ἔδιωξε. Μόλις πλησίαζε κανεὶς τῇ σορῷ ἡ ἔκαμνε ἐπίκιληση στὸ σύνομα τοῦ θεοφόρου αὐτοῦ Πατρός, ἀμέσως ἐλευθερώνταν ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη του ἀπὸ κάθε τί ποὺ τὸν βασάνιζε. Γι' αὐτὸ οἱ Ρωμαίοι θεωρούσαν τὸν Κύριλλο μεγάλον στὶς συζητήσεις τους καὶ ἀκόμα πιὸ μεγάλον στὴν καρδιά τους. "Ετσι οἱ μὲν θαυματουργίες του ἥτοιν ύλικὸ δόξης γι' αὐτόν, ἡ δόξα του πάλι φορεύς μεγαλύτερης τιμῆς, ἡ δὲ τιμὴ πρὸς τὸν ἀγιο ἐπιβεβαίωση τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ.

Δ' "Ετσι ἔξεδήμησε δὲ Κύριλλος καὶ αὐτὲς οἱ τιμὲς τοῦ ἀποδόθηκαν ἀπὸ τὸν Πάπα καὶ ἀπὸ τὸν Θεό. Ἡ καρδιὰ δῆμος τοῦ Μεθοδίου, ποὺ ἔχασε τὸν σύντροφο τῶν κόπων του καὶ τῆς πνευματικῆς τους ἐμπορίας, τὸν γνήσιο σὲ ὅλα καὶ κατὰ σάρκα καὶ ἐν Κυρίῳ ἀδελφό του, γέμισε ἀπὸ λύπη, γιατὶ πάθαινε κάτι ἐντελῶς ἀνθρώπινο καὶ ἥταν κυριεύμένος ἀπὸ τὴ συνήθεια. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ δῆμος παρηγοριόταν δχι λιγώτερο, γιὰ νὰ μὴ πῶ περισσότερο, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἔχει τὸν Κύριλλο βοηθὸν στὸ ἔργο τῆς διδασκαλίας, ποὺ δῆστο πιὸ κοντά στὸ Θεό ἥταν σὰν ἀσώματο πνεῦμα τόσο καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ παρηρησία εἶχε.

"Ἐπειδὴ δῆμος ἥταν καιρὸς νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν

θείς τὸ μνῆμα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θαμινὰ τὸ φίλον ὅνομα, τὸν Κύριλλον, ἀνακαλεσάμενος, καὶ τὴν σωματικὴν μὲν ἐρημίαν ἀνακλαυσάμενος, τὴν δὲ τῶν πρεσβειῶν χείρα εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος ὁδοῦ σὺν τοῖς μαθηταῖς εἴχετο. Ὡς δὲ τὸν Μόραβον καταλάβοι, αὐτὸ τοῦτο ἐπίσκοπος ἦν, ὃσα παρὰ Παύλου χρώματα τῇ τοῦ ἐπίσκοπου εἰκόνι ἐπεβλήθησαν, ἐαυτῷ ἐνεπιδεικνύμενος, καὶ πάντων προλάμπων τὸ διδακτικόν. Οὐ γάρ κατορύξας τὸ τάλαντον, οὐδὲ τὴν χάριν ἀπειπε μεταξὺ τοῦ πνευματικοῦ δώρου τὴν ἀρχὴν τρυφῆς ἀρχὴν ἐποιήσατο, ἀλλὰ πάσιν ἐκοινοῦτο τὸ ἀγαθόν, ἀνατέλλων ἐπίσης τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, καὶ περὶ τὸ διδόναι μὴ ἐνδιδούς τὸ Εὐαγγελίου σιτομέτριον. Ὅς γάρ καὶ πρὸ τῆς ἐπίσκοπῆς οὕτῳ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο, καὶ ταῦτα μὴ ἐγκινδυνεύων τῷ πράγματι, πῶς, ὅταν ἐπιστεύθη τὸ ἔργον καὶ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβε καὶ τὸ οὐαὶ ἦδη τῷ ἀποστόλῳ μὴ εὐαγγελιζομένῳ ἀποκληρούμενον, οὐκ ἔμελλε τῆς διδασκαλίας ἀνθέξεσθαι τε καὶ περιέξεσθαι, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτην ἔχειν τὰ θεῖα λόγια, ὑπέρ μέλι καὶ κηρίον αὐτῷ τασσόμενα τὴν γλυκύτητα; Ἀμέλει καὶ τῷ τότε ἄρχοντι Μοράβου Ραθισθλάδῳ καθ' ἐκάστην οὐ διέλιπε παρακινῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντολαῖς ρυθμίζων αὐτῷ τὴν ψυχήν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Πανονίας συμπάσης κρατοῦντα, Κοτζέλης ὅνομα τούτῳ, παιδεύων ἦν καὶ νουθετῶν τῷ φόβῳ Κυρίου καθηλώσθαι, καὶ τούτῳ ἐκκλίνειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ, οἵον τινι χαλινῷ ἀνακρουόμενον καὶ ἀναστελλόμενον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα Βορίσην, ὃς ἐπὶ τοῦ τῶν Ρωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν, καὶ τοῦτον ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ πάλαι μὲν τέκνον ἐποιήσατο, καὶ τῆς οἰκείας γλώσσης τῆς πάντα καλῆς ἐξηρτήσατο, καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργεσίαις ἀδιαλείπτως εἶχε δωρούμενος. Ὡς γάρ ὁ Βορίσης οὗτος καὶ ἀλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δεκτικῆς, ἐφ' οὐ καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ θείου τε καταξιούσθαι βαπτίσματος καὶ χριστιανίζειν ἤρξατο. Ὅτε δὲ καὶ οἱ ἄγιοι οὗτοι, Κύριλλος, φημί, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλήθος τῶν πιστεύοντων ἴδοντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν τέκνα γεννῶνται δι' ὑδατός τε καὶ Πνεύματος, καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματικῆς δέονται, γράμματα ἔξεύροντο καθ' ὃ προειρήκαμεν, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν μετάθεσιν ἐποιήσαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ θείας τροφῆς ικανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς αὔξησιν πνευματικὴν καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατρέχοιεν. Καὶ οὕτω τῆς Σκυθικῆς πλάνης τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγέν, τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδόν, τὸν Χριστόν, ἐπέγνωσαν, ὃ ψὲ μὲν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἦ δωδεκάτην τὸν θεῖον δ' οὖν

ἐπισκοπὴ τῆς χώρας αὐτῆς ὁ Μεθόδιος, πέφτοντας καὶ ἀγκαλιάζοντας τὸ μνῆμα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ λέγοντας καὶ ξαναλέγοντας τὸ ἀγαπημένο του ὅνομα, ἀφοῦ ἔκλαψε γιὰ τὴν σωματικὴ του μοναξιὰ καὶ ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν πρεσβειῶν του, πήρε μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπισκοπή του. Ὅταν ἔφτασε στὴ Ιμοραβία, φάνηκε πραγματικὸς ἐπίσκοπος, παρουσιάζοντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπισκόπου μὲ τὰ χρώματα ποὺ τὴ ζωγράφισε ὁ Παῦλος μὲ ίδιαίτερα τονισμένο τὸ «διδακτικόν», τὸ χάρισμα τῆς διδασκαλίας. Δὲν ἔκρυψε βέβαια τὸ τάλαντό του οὔτε ἀπαρνήθηκε τὴν πηγὴ τοῦ πνευματικοῦ δώρου κανοντας τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα ἀρχὴ τρυφηλῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἀντίθετα ἤθελε νὰ τοὺς κάνῃ ὅλους κοινωνοὺς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀνατέλλοντας στὸν ἴδιο βαθμὸ πρὸς ὅλους τὸν ἥλιο τοῦ λόγου καὶ δὲν τσιγγουνεύστων στὴν προσφορὰ τοῦ «σιτομετρίου» τῆς εὐαγγελικῆς διδαχῆς. Πῶς ἦταν ἄλλωστε δυνατὸν αὐτὸς ποὺ καὶ προτούν νὰ γίνη ἐπίσκοπος φρόντιζε τόσο πολὺ νὰ κηρύξτη, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ἔχῃ ίδιαίτερη εὐθύνη, πῶς ἦταν δυνατὸν τώρα ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκαν τὸ ἔργο καὶ ἔλαβε τὴν ἰερὰ παρακαταθήκη καὶ ἤξερε πῶς στὸν ἀπόστολο ποὺ δὲν κηρύζει ἀπομένει κλῆρος τὸ οὐαὶ, νὰ μὴν ἐπιμένῃ στὴ διδασκαλία καὶ νὰ μὴν ἀφοσιώνεται σ' αὐτὴν καὶ νὰ μὴ μελετᾶ ὅλημερις τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ποὺ τὸ θεωρούσε «γλυκύτερα ὑπέρ μέλι καὶ κηρίον»; Δὲν ἔπαινε μάλιστα νὰ συμβουλεύῃ καὶ νὰ προτρέπῃ καθημερινὰ τὸν τότε ἄρχοντα τῆς Μοραβίας Ραθισθλάδο κατευθύνοντας τὴν ψυχή του σύμφωνα μὲ τὶς θεῖες ἐντολές. Ἐκτὸς δῆμως ἀπ' αὐτὸν προσπαθούσε νὰ παιδεύῃ καὶ τὸν ἄρχοντα τῆς Πανονίας, ποὺ ὠνομάζόταν Κοτζέλης, καὶ νὰ τὸν συμβουλεύῃ νὰ παραμένῃ σταθερὰ προσκολλημένος στὸ φόρο τοῦ Κυρίου καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φόρου αὐτοῦ νὰ ἀποφεύγῃ κάθε κακὸ σὰν μὲ χαλινάρι ποὺ ἄλλοτε τὸ τεντώνουμε τραβώντας το καὶ ἄλλοτε τὸ χαλαρώνουμε. Ἀλλὰ καὶ τὸν Βούλγαρο ἄρχοντα Βορίση, ἐπὶ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ, κι' αὐτὸν ὁ μέγας Μεθόδιος ἀπὸ παλιὰ τὸν εἶχε πνευματικό του παιδί καὶ τοῦ ἔμαθε τὴν δημοφῇ γλώσσα του (τὴν ἑλληνική). Καὶ τότε τοῦ χάριζε συνεχῶς τὶς εὐεργεσίες τῶν λόγων του. Ὁ Βορίσης ἦταν ἄλλωστε ἔξυπνος ἄνθρωπος καὶ δεχόταν εύκολα τὸ καλό. Στὰ χρόνια του καὶ τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων ἀξιώθηκε νὰ δεχθῇ τὸ ἄγιο βάπτισμα καὶ ἀρχισε νὰ γίνεται χριστιανικό. Ὅταν οἱ ἄγιοι αὐτοί, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, εἶδαν τὸ πλήθος τῶν πιστῶν καὶ ὅτι γεννιῶνται πολλὰ πνευματικὰ παιδιά «δι' ὑδατος καὶ πνεύματος», δηλ. μὲ τὸ ἄγιο βάπτισμα, καὶ ὅτι ἔχουν ἀνάγκη πνευματικῆς τροφῆς, ἀνακάλυψαν τὰ γράμματα, ὅπως εἴπαμε προηγουμένως, καὶ μετέφρασαν τὴν Ἄγια Γραφὴ στὰ Βουλγαρικά, γιὰ νὰ ἔχουν τὰ νεογέννητα παιδιά τοῦ Θεοῦ ἀρκετὴ τροφὴ ὡστε νὰ μεγαλώνουν πνευματικὰ καὶ νὰ προχωροῦν γιὰ νὰ φτάσουν «εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ», στὴν πνευματικὴ ώριμότητα τοῦ Χριστοῦ.

ἀμπελῶνα εἰσεληλυθός τῇ τοῦ καλέσαντος χάριτι. Ἐν ἔτει γάρ ἔξακισχιλιοστῷ τριακοσιοστῷ ἑβδόμῳ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἡ τούτου τοῦ γένους κλῆσις γεγένηται.

Ε Οὐκ ἔλεγεν οὖν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νυμεσίαν τοῖς ἄρχουσι προσάγων ἐκάστοτε, καὶ τοῦτο μὲν πρὸς βίον σεμνὸν ὅδηγῶν, τοῦτο δὲ τὸ τῆς Ἑκκλησίας ἀπαραποίητον δόγμα παρατιθεὶς οἴον τι νόμισμα βασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνσφραγίζων ἀνεπιθεύλευτόν τε καὶ ἃ συλλογεῖ. Ἡσαν γάρ οἱ τοῦτο καὶ τότε παραχαράσσοντες καὶ μετακινοῦντες ὅρια, ἢ οἱ πατέρες ἡμῶν τῇ Ἑκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ἔθεντο, καὶ τῇ ὑπὸ τῶν Φράγγων εἰσαγομένῃ παραφθορᾷ πολλοὶ γὰς ψυχὰς ἐβλάπτοντο, οἵ τὸν μὲν Υἱὸν γεννήθηνται ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διετείνοντο, οἵς ὁ Ἀγιος ἀνθιστάμενος τοῦτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων, τοῦτο δὲ ἐκ φωνῶν Πατρικῶν λογισμοὺς καθήρει καὶ πᾶν ὑψωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώσεως ἐπαιρόμενον· πολλοὺς δὲ καὶ ἡχμαλώτιζεν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεὶς ἀπὸ τῆς πλάνου δόξης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους ἔξαγων ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τοῦτο στόμα Θεοῦ καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. Ὁθεν τοῖς πιστοῖς καθ' ἐκάστην πλαστυσμὸς ἐπεγίνετο, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανεν, ὁ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διδαχῆς Λουκᾶ λέγοντος ἀκηκόαμεν. Εἰ βούλει δέ μοι ἐκεῖνο τὸ παλαιόν, ὁ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὁ δὲ οἶκος Σαοὺλ ὑπεπόδιζε καθ' ἐκάστην ἐλασσονούμενος. Τὸ δὲ τῶν αἱρετικῶν σύστημα τῇ τοῦ λόγου δυνάμει καὶ τῇ ἀληθείᾳ νικώμενον, ὁ μόνον ἐδύναντο, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ὑπεβάλλοντο, τοῦ ἔξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τῷ κακοποιεῖν ἐγκαυχωμένου, τοῦτο δὴ καὶ εἰργάζοντο, μυρίαις κακώσεις καὶ πειρασμοῖς τὸν Ἀγιον θλίβοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν Σφεντόπλικον, ὃς μετὰ Ρασίσθλαβον ἥρξε Μοράβου, περιελθόντες ἀπάτῃ, βάρβαρον ἄνδρα καὶ τοῦ καλοῦ ἀνόητον, ὅλον τῆς δόξης ἐσατῶν ἐποιήσαντο. Τί γάρ οὐκ ἔμελλεν ἐκεῖνος, ἀνδράποδον ἡδονῶν γυναικείων ὃν καὶ τῷ βορδόρῳ τῶν μυστρῶν ἐγκυλιόμενος πράξεων, ἐκείνοις μᾶλλον διδόναι τὴν οἰκείαν γνώμην τοῖς θύραν αὐτῷ πρὸς τὰ πάθη πᾶσαν ἀνοίγουσιν, ἡ Μεθοδίῳ τῷ πάσης ἡδονῆς πικρίαν ψυχόλεθρον στηλιτεύοντι; Ὅπερ γάρ Εὐνόμιος ἐκεῖνος, ὁ τῆς τῶν Ἀνομίων ἄρξας αἱρέσεως, ἔξενρε πρὸς τὸ μαθητᾶς ἐπισπάσθαι πλείονας, τοῦτο δὴ καὶ τὸ Φράγγων ἔθνος ἀνόητον ἐπενόησε, τὸ τοῖς ἀμαρτάνουσι, φημί, πάντα συγχωρεῖν, ἀπόνως οὕτω καὶ ἀταλαιπώρως ὑπὲρ ἐνὸς τοῦ τοῖς ἐσατῶν συντίθεσθαι δόγματι, καὶ βίον ρυπαρὸν ἐνδιδόναι

"Ἐτοι ἀπαλλαγμένο τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ σκυθικὴ πλάνη γνώρισε τὸν ἀληθινὸν καὶ τὸν πέρα γιὰ πέρα σωστὸ δρόμο τοῦ Χριστοῦ, ὃν καὶ μπήκε πολὺ ἀργά, τὴν ἐνδεκάτη ἡ δωδεκάτη ὥρα, στὸν θεῖον ἀμπελῶνα, τὴν Ἐκκλησία, μὲ τὴ χάρη αὐτοῦ ποὺ τὸ κάλεσε. Ἡ κλήση τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἔγινε τὸ ἔτος ἔξι χιλιάδες τριακόσια ἔφτὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

Ἐ'. Δὲν ἔπαψε λοιπὸν ὁ ιμέγας Μεθόδιος νὰ νουθετῇ μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἄρχοντες σὲ κάθε εὐκαιρία δόηγώντας τους σὲ μιὰ σεμνὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ παραδίνοντας ἀπὸ τὴν ὅλην τὸ ἐκκλησιαστικὸ δόγμα χωρὶς παραποίησεις, σὰν γνήσιο βασιλικὸ νόμισμα, ἀποτυπώνοντάς το ὅλοκληρο καὶ ὀκέραιο στὶς ψυχές τους. Γιατὶ καὶ τότε ὑπῆρχαν παραχαράκτες ποὺ μετακινοῦσαν τὰ ὅρια ποὺ χάραξαν στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ οἱ Πατέρες καὶ πολλοὶ βλάπτονταν πνευματικὰ ἀπὸ τὴν φράγκικη διαφθορά. Οἱ ἀνθρώποι αὐτοὶ ὑποστήριζαν πῶς ὁ μὲν Υἱὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ Ἀγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ ἄγιος ἀντιστεκόταν χρησιμοποιώντας ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος λόγους τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο πατερικὲς μαρτυρίες καὶ κατέρριπτε τοὺς συλλογισμοὺς καὶ κάθε ἀλαζονικὴ ἐπαρσή τους ἐναντίον τῆς θείας γνώσεως καὶ σφίας. Ἐτοι αἱχμαλώτιζε πολλοὺς στὴν ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ ξαναφέροντάς τους ἀπὸ τὴν πλαινεμένη στὴν ἀληθινὴ καὶ ἀμεγάδιαστη διδασκαλίας καὶ δημιουργώντας ἀπὸ ἀνάξιους ἔντιμους ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸν ἦταν καὶ ὀνομαζόταν στόμα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ οἱ πιστοὶ γινόταν κάθε μέρα πιὸ πολλοὶ καὶ «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε», δπως ἀναφέρει δ Λουκᾶς στὶς Πράξεις γιὰ τὴν διδαχὴ τῶν ἀποστόλων. Θὰ μπορούσαμε, ὃν θέλετε, νὰ ἀναφέρουμε κι' ἐκεῖνο ποὺ λέγεται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη: «ὁ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὁ δὲ οἶκος Σαοὺλ ὑπεπόδιζε καθ' ἐκάστην ἐλασσονούμενος». Καὶ ἡ φάρα τῶν αἱρετικῶν, ἐπειδὴ τὴν νικοῦσε ἡ ἀλήθεια τοῦ λόγου, ἔκανε δὲ τι μποροῦσε, ἡ καλύτερα δὲ τι ὑπέβαλλε στοὺς αἱρετικοὺς δ πατέρας τους, ποὺ εἶναι «ἔξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος» καὶ ἔχει καύχημα του τὴν κακοποιοῖσα. Αὐτὸν καὶ ἔβαζαν σὲ ἐφαρμογὴ καταπίεζοντας τὸν ἄγιο μὲ χίλιες δυὸς κακοποιήσεις καὶ πειρασμούς, ἀφοῦ πήραν μὲ τὸ μέρος τους ξεγελώντας τον καὶ τὸν Σφεντόπλικο, ἄρχοντα τῆς Μοροβίας μετὰ τὸν Ρατισλάδο καὶ ἀνθρωπότονος βάρβαρον, ποὺ δὲν καταλάβαινε τί εἶναι καλό, καὶ τὸν ἔκαναν σύμφωνον μὲ τὴ γνώμη τους. Γιὰ ποιόν λόγο θὰ δίσταξε ἐκεῖνος, ποὺ ἦταν ἀνδράποδο τῶν ἡδονῶν καὶ κυλιόταν στὸ βόρδορο τῶν βρωμερῶν πράξεων, νὰ συνταχθῇ καλλίτερα μαζί τους, ἀφοῦ τοῦ ἄνοιγαν διάπλατα τὶς πόρτες τῶν παθῶν, παρὰ μὲ τὸν Μεθοδίο ποὺ χτυπούσε ἀμειλικτα τὴν πικρία τῶν πνευματοκτόνων ἡδονῶν; Ἐκεῖνο ποὺ βρήκε ὁ γνωστὸς Εὐνόμιος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀνομοίων, γιὰ νὰ παρασύρῃ περισσότερους ὀπαδούς, τὸ ἵδιο σοφίστηκε καὶ τὸ ἀνόητο ἔθνος τῶν Φράγκων. Ἀνέχεται δηλαδὴ δλαχάρη σα

ύπερ τοῦ δόγμα στρεβλὸν κερδῆσαι, ὥσπερ ἂν εἴ τινες ἀλλήλοις ἀντιδιδοῖεν, οὐ μὲν κοπρίαν, οὐ δὲ βόρβορον, ἄξιοί τε τῶν τοιούτων ἔκεινοι θησαυρισμάτων τῆς πραγματείας, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐμπόρευμα ρυπαρὸν καὶ τὸ ἀντάλλαγμα βδελυρόν. Ὅπο τούτων οὖν ὁ Σφεντόπλικος διαφθαρεὶς τῶν πάντα χαριζομένων αὐτῷ, τοῖς Μεθοδίου λόγοις ἐλάχιστα προσεῖχε τὸν νοῦν, τούναντίον μὲν οὖν καὶ ὡς ἔχθρῳ προσεφέρετο. Βδέλυγμα γάρ, φησίν, ἀμαρτωλῷ θεοσέβεια: καίτοι τί μὲν οὐκ ἔλεγεν ἰλαρόν, τί δὲ οὐκ ἡπείλει φοβερὸν ὁ μέγας τῷ ἄρχοντι; Τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὴν τοῦ δόγματος εἰσάγων ὀρθότητα, καὶ ταύταις προσέχειν ὡς τὴν ζωὴν προξενούσαις καὶ πηγαῖς οὔσαις τοῦ σωτηρίου διατασσόμενος. "Ο τε γὰρ Κύριος ἐν τῇ ἑρεύνῃ τῶν Γραφῶν τὴν ζωὴν κείσθαι ἐδίδαξεν, Ἡσαΐας τε ἀντλεῖν ἡμῖν ὕδωρ οὐκ ἐκ τοῦ τῶν αἱρέσεων βορβόρου, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ἐντέλλεται, τοῦτο δὲ καὶ ἐκφοβῶν, ὡς, εἰ τοῖς αἱρετικοῖς προσθῆται, καὶ ἐαυτὸν διαφθερεῖ καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν, τοῖς ἔχθροῖς γινόμενος εὐεπιχείρητος καὶ εὔχειρις. Δυσσέεια γὰρ καν πρὸς ὀλίγον ἀνθῆ, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ περὶ αὐτὴν καταρρεῖ, ἵνα μὴ κακίαν εὔσεβεῖς μάθωσι, καὶ ταῦτα, ἔλεγε, μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τῷ ἄρχοντι προσγενήσεται, ἀπέρ οὖν καὶ κατὰ τὰς τοῦ Ἀγίου προρρήσεις γέγονε. Καὶ γὰρ ἔως μὲν Μεθόδιος ἐν τοῖς ζώσιν ἔξεταζόμενος ἦν, οὔτε οἱ ἄρχων τὴν ὡδῖνα τῆς καρδίας ἐξέρρηξεν, ἀλλ' εἶχε τὸν βασιλίσκον τοῖς ὠδῖς τῶν ἀσπίδων ἐγκρυπτόμενόν τε καὶ ἐντρεφόμενον, οὔτε ή δίκη τὴν οἰκείαν ἐπήγαγε μάστιγα, ἀλλ' εἶχε μὲν ἐντεταμένον τὸ τόξον καὶ τὴν ρομφαίαν ἐστίλθου, οὕπω δὲ βέλος ἀπέστειλεν ἐν καρδίᾳ τοῦ ἔχθρου, οὐδὲ τὴν χείρα τῇ πληγῇ ἐπεστήριξεν. Ἐπεὶ δὲ ὁ τε Ἀγιος ἀπῆν καὶ ή κακία πᾶσα παρῆν, οὐκ ὑπὸ παραπετάσματι καὶ προσωπείῳ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτουσα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς πόρνης ὄψιν ἀναισχυντήσασα καὶ διωγμὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγείρασσα, τότε δὴ καὶ Θεὸς τὸν ἄρχοντα ποιηλατῶν οὐκ ἐνέλειψεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

Σ' Τότε δὲ Μεθόδιος τῷ ἄρχοντι προείπε τὴν οἰκείαν τελευτὴν μετὰ τρεῖς ἐσομένην ἡμέρας, τῶν συχνῶν παραινέσεων τὴν πρόρρησιν ταύτην βεβαίωσιν, ὡς ἐγὼ κρίνω, ποιούμενος. Εἰ γὰρ η πρόρρησις πρωφήτην αὐτὸν ἐποίει εἰς ἔργον ἐκβάσα, καὶ τῶν μελλόντων τὴν προοψίαν λαχόντα τῷ Πνεύματι πρόδηλον, ὡς καὶ τὸ παρὰ τούτου συνεργούμενον δόγμα πνευματικὸν καὶ θεόπνευστον. Καὶ τοὺς ὄμιλητὰς αὐτοῦ συγκαλέσας μιμεῖται Παῦλον, μᾶλλον δὲ τὸν ἐμὸν

κάνουν οἱ ἀμαρτωλοὶ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πάνε χωρὶς κόπο καὶ ταλαιπωρία σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα του. Καὶ ὑποχωροῦν ἀκόμη καὶ στὴ βρώμικη ζωὴ προκειμένου νὰ κερδίσῃ ἔδαφος τὸ διαστρεβλωμένο δόγμα, σὰν νὰ ἔδιναν δηλαδὴ γιὰ ἀντάλλαγμα μεταξύ τους οἱ μὲν κοπρὶα οἱ δὲ βόρβορο, ἄξιοι νὰ συνάζουν τέτοιους θησαυροὺς ἀπὸ τὸ ἐμπόριο αὐτό, δηπου καὶ τὸ ἐμπόρευμα βρωμερὸ εἶναι καὶ τὸ ἀντάλλαγμά του ἀγδιαστικό. Διεφθαρμένος ὁ Σφεντόπλικος ἀπὸ αὐτούς, ποὺ τὰ ἐπέτρεπαν δλα, πολὺ λίγο πρόσεχε σὲ δσα ἔλεγε ὁ Μεθόδιος. Ἄντιθετα τοῦ συμπεριφερόταν σὰν νὰ ἦταν ἔχθρος. «Βδέλυγμα ἀμαρτωλῷ θεοσέβεια», λέγει καὶ ή Ἀγία Γραφή. Καὶ ὅμως τί ἀπαλές παραινέσεις καὶ τί ἀπειλὲς φοβερὲς δὲν χρησιμοποιοῦσε ὁ μέγας γιὰ τὸν ἄρχοντα;

"Ἄλλοτε μὲν παρουσίαζε τὸ δόγμα μὲ βάση τὴν Ἀγία Γραφὴ καὶ τὸν προέτρεπε νὰ ἔχῃ τὸ νοῦ του προσηλωμένο σ' αὐτή, ποὺ εἶναι πηγὴ ζωῆς καὶ σωτηρίας. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀλλωστε δίδαξε πώς στὴν ἔρευνα τῶν Γραφῶν ὑπάρχει ζωὴ καὶ ὁ Ἡσαΐας μᾶς παραγγέλλει ν' ἀντλοῦμε νερὸ δχι ἀπὸ τὸν βόρβορο τῶν αἱρέσεων, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς πηγὲς τῆς σωτηρίας. Ἀλλοτε πάλι φοβέριζε τὸν ἄρχοντα λέγοντας πώς τὸν προσχωρήση στοὺς αἱρετικοὺς καὶ τὸν ἐαυτὸν του θὰ καταστρέψῃ καὶ δλους τοὺς ὑπηκόους του, ἐφόσον γίνεται εὔκολη λεία τῶν ἔχθρών του. Κι' ἄν παρουσιάζεται ἀνθοστόλιστη γιὰ λίγο ή ἀσέβεια, μὲ τὸν καιρὸ δμως δλα γύρω της καταρρέουν, γιὰ νὰ μὴ μάθουν οἱ εὔσεβεῖς τὴν κακία. Καὶ ἔλεγε πώς αὐτὰ θὰ συμβοῦν στὸν ἄρχοντα μετὰ τὸ θάνατό του (τοῦ Μεθοδίου), δπως καὶ ἔγιναν πραγματικὰ σύμφωνα μὲ τὶς προρρήσεις τοῦ ἄγιου. "Οσο βέβαια ζούσε ὁ Μεθόδιος οὔτε οἱ ὡδῖνες τῆς καρδιᾶς τοῦ ἄρχοντα ἔσπασαν — εἶχε δμως τὸν βασιλίσκο κρυμμένον καὶ τρεφόμενον μέστα στὰ αύγα ἀσπίδων — οὔτε ή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ σήκωσε τὸ τιμωρητικὸ μαστιγίο της, ἀλλὰ εἶχε τεντωμένο τὸ τόξο καὶ τρόχιζε τὴν ρομφαία καὶ δὲν ἔξαπέλυε ἀκόμη τὸ βέλος στὴν καρδιὰ τοῦ ἔχθρου καὶ δὲν κρατοῦσε τὸ χέρι σταθερὰ πάνω στὴν πληγή. "Οταν δμως ἔφυγε ὁ ἄγιος καὶ παρουσιάστηκε δλη ή κακία μὲ ἀσυγκάλυπτη καὶ χωρὶς προσωπεῖο τὴν ἀσχήμια της, προσβάλλοντας τὴν ἀδιάντροπη ὄψη της καὶ ξεσηκώνοντας διωγμὸν ἐναντίον τῶν Ὁρθοδόξων, τότε δὲν δίστασε ὁ Θεὸς νὰ καταδιώξῃ τὸν ἄρχοντα μὲ τιμωρίες. 'Αλλὰ γι' αὐτὰ θὰ μιλήσουμε ἀργότερα.

ΣΤ'. Τότε ὁ Μεθόδιος προείπε στὸν ἄρχοντα πώς θὰ πέθαινε σὲ τρεῖς μέρες. Τὴν πρόρρηση αὐτὴ τὴν ἔκανε, νομίζω, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν οἱ συμβουλές του. "Αν δηλαδὴ η πρόρρηση μὲ τὴν πραγματοποίηση τὸν ἔκαμε προφήτη καὶ ἀπεδείκνυε ὅτι εἶχε λάβει τὸ χάρισμα τῆς προορατικότητος μὲ τὴν δύναμη τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ήταν φανερὸ πώς καὶ τὸ δόγμα, που δίδασκε, ήταν πνευματικὸ καὶ θεόπνευστο. Ἀφοῦ μάζεψε τοὺς μαθητὰς του γύρω του, μιμήθηκε τὸν Παῦλο, η καλύτερα τὸν Ἰησοῦ μου. Τοὺς παρηγόρη-

’Ιησούν, καὶ τοῖς ἔξιτηρίοις αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ στηρίζει ρήμασι, καλόν γε κλῆρον τοῖς παισὶν ἐκείνος διατυπούμενος καὶ τῶν καμάτων ἐπάξιον ὃν ἡνέσχετο, ἵνα τὴν τοιαύτην περιουσίαν ἔστω κτήσηται. Τίς ὁ κλῆρος, τάχα ποθεῖτε μαθεῖν· τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια τὰ ἐπιθυμητὰ ὑπέρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν, καὶ ἡ σοφία, ἣν κρείττον ἐμπεπορεύσθαι ἦ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς. Οἴδατε γάρ, φησίν, ὡς σπλάχνα ἐμά, τὴν τῶν αἱρετικῶν ἐν κακίᾳ δύναμιν, καὶ ὅπως δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πάντα τρόπον, τοὺς πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν ποτίζειν σπουδάζουσι, δύο ταῦτα προσλαμβανόμενοι καὶ προσάγοντες, πιθανότητά τε καὶ αὐτηρότητα, τὴν μὲν τοῖς ἀπλουστέροις, τὴν δὲ τοῖς δειλοτέροις. Ἀλλὰ ὑμῖν ἀμφοτέρωθεν καλῶς ἔχειν τὰς ψυχὰς ἐλπίζω καὶ εὔχομαι. Οὕτε γάρ πιθανό τη λόγων παρασυρήσεσθε καὶ διὰ τῆς κενῆς ἀπάτης συλαγωγῆθησεσθε· τεθεμελίωσθε γάρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀποστολικῆς ὅμολογίας καὶ διδασκαλίας πέτραν, ἐφ’ ἣν τῆς Ἑκκλησίας ὠκοδομημένης πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι. Πιστὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος, οὕτε φοβερῷ τινι τοὺς τῶν καρδιῶν πύργους διασεισθήσεσθε· ἐμάθετε γάρ. Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ ὕψους ἡμέρας μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων κακῶσαι. Μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἄλλους ἐπιστηρίζετε φυλάττειν τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς Πατέρων ἐλάθομεν, ἣν ἀπαιτήσουσιν ἡμᾶς ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως. Ἰδού, προεῖποι ὑμῖν καὶ ἀμαρτίας ἐνόχους διὰ τοῦ προειπεῖν ἐποίησα, Εἰ μὴ γάρ ἥλθον, φησί, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον. Ἀθώος εἰμὶ ἐκ τοῦ αἵματος ὑμῶν· οὐ γάρ ὑπεστειλάμην τοῦ λαλῆσαι ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ τοῦ σκοποῦ ἔργῳ κατὰ τὸν Ἱεζεκιὴλ ἐπηγρύπνησα. Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ’ ὡς σοφοί, καὶ πάσῃ φυλακῇ τὰς ὑμῶν τε αὐτῶν καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν καρδίας τηρήσατε· ἐν μέσῳ γάρ παγίδων διαβήσεσθε καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατήσετε. Καὶ γάρ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν εἰσελεύσονται καθ’ ὑμῶν λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, τοῦ ἀποσπάν τὸν λαὸν ὅπίσω αὐτῶν· οἵς ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, ὁ Παῦλος ὑμῖν ταῦτα δι’ ἐμοῦ διατίθεται. Ὁ δὲ ἐπὶ πάντα Θεός καὶ Πατήρ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς ἀπαθῶς Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύμενον δόηγήσει ὑμᾶς εἰς πάσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀμέμπτους παραστήσει εἰς καύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων εἰπὼν τὸ πνεῦμα τοῖς δορυφορήσασιν αὐτὸν ἀγ-

σε καὶ τοὺς στήριξε μὲ τὰ στερνά του λόγια παρουσιάζοντας στὰ πνευματικά του παιδιά τὴν ἐκλεκτὴ κληρονομία ποὺ τῆς ἄξιζαν οἱ κόποι στοὺς ὅποιους ὑποβολήθηκε, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὴν τὴν πνευματικὴ περιουσία. Ἰσως θέλετε νὰ μάθετε ποιός εἶναι ὁ πνευματικὸς αὐτὸς κλῆρος, ή πνευματικὴ αὐτὴ κληρονομία. Ἡταν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τὰ «ἐπιθυμητὰ ὑπέρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν» καὶ ἡ «σοφία, ἣν κρείσσον ἐμπεπορεύσθαι ἦ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρού». Γνωρίζετε βέβαια, εἶπε, ὡς σπλάχνα μου, πόση εἶναι ἡ δύναμη τῶν αἱρετικῶν, ποὺ βασίζεται στὴν κακίᾳ, καὶ πῶς φροντίζουν, νοθεύοντας τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ κάθε μέσο, νὰ ποτίζουν τοὺς διπλανούς τους μὲ τὴ θολὴ ἀνατροπὴ τῆς πίστεως. Γι’ αὐτὸ τὸ σκοπὸ χρησιμοποιοῦν καὶ παρουσιάζουν αὐτὰ τὰ δυὸ μέσα: τὴν εὐλογοφάνεια καὶ τὴ βία. Τὴν πρώτη γιὰ τοὺς πιὸ ἀφελεῖς καὶ τὴν ἄλλη γιὰ τοὺς πιὸ δειλοὺς. Ἐλπίζω δύμας πῶς κι’ ἀπ’ τὶς δυὸ μεριὲς εἶναι προφυλαγμένες καλὰ οἱ ψυχές σας, πρόγymα ποὺ εὔχομαι. Οὕτε βέβαια ἀπὸ τὴν πειστικότητα τῶν λόγων θὰ παρασυρθῆτε οὕτε ἀπὸ τὴ μάταια ἀπάτη θὰ κυριεύθητε, γιατὶ εἰσθε θεμελιώμενοι στὴν πέτρα τῆς ἀποστολικῆς ὅμολογίας καὶ διδασκαλίας, πάνω στὴν δόπια χτισμένη ἡ Ἑκκλησία δὲν φοβάται νὰ «κατισχύσωσιν αὐτῆς πύλαι αὖδου». Αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση τῆς προστασίας εἶναι ἄξιος ἐμπιστοσύνης· δὲν θὰ σαλέψῃ τὴν καρδιά σας καμμιά φοβερὴ ἀπειλή, γιατὶ γνωρίζετε τὸ «μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων» κακῶσαι. Μᾶλλον στηρίζετε τοὺς ἄλλους νὰ φυλάγουν τὴν Ἱερὰ παρακαταθήκη, ποὺ πήραμε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς Πατέρας καὶ ἡ δόπια θὰ μᾶς ἀπαιτηθῇ τὴν ἡμέρα τῆς ἀνταποδόσεως. Σᾶς τὸ λέω προκαταβολικὰ καὶ σᾶς καθιστῶ μὲ τὴν προειδοποίησή μου ἐνόχους ἀμαρτίας σὲ περίπτωση παραβάσεως της. «Εἰμὴ ἥλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον», λέγει ἡ Ἀγία Γραφή. «Ἀθῶσς εἰμὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν· «οὐ γάρ ὑπεστειλάμην τοῦ λαλῆσαι ὑμῖν», ἀλλὰ ἀγρύπνησα σὰν ἀκοίμητος σκοπός, δπως λέει καὶ ὁ προφήτης Ἱεζεκιὴλ. «Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ’ ὡς σοφοί» καὶ φυλάγετε ἄγρυπνα καὶ τὶς δικές σας καὶ τῶν ἀδελφῶν τὶς καρδιές. Γιατὶ θὰ περάσετε ἀνάμεσα ἀπὸ παγίδες καὶ θὰ περπατήσετε ἐπάνω σὲ ἐπικίνδυνες ἐπάλξεις πόλεων. Καὶ τούτῳ γιατὶ μετὰ τὸ θάνατό μου «εἰσελεύσονται καθ’ ὑμῶν λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, τοῦ ἀποσπάν τὸν λαὸν ὅπισα αὐτῶν». Σταθεροὶ στὴν πίστη ἀντισταθῆτε σ’ αὐτούς, σᾶς παραγγέλλει μὲ τὸ στόμα μου δ Παῦλος. «Ο δὲ παντοκράτωρ Θεός καὶ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ποὺ γεννήθηκε ἀπ’ αὐτὸν ἀπαθῶς πρὸ αἰώνων καὶ τὸ Ἀγιον Πνεῦμα, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, «όδηγήσει ὑμᾶς εἰς πάσαν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀμέμπτους παραστήσει εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ». Αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀφοῦ εἶπε, παρέδωσε τὸ πνεῦ-

γέλοις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς φυλάξσοις ἄγειν δέδωκε, τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἐμπρέψας, πολλῷ δὲ μόχθῳ καὶ κόπῳ οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων σωτηρίαν κατεργασάμενος. Οὐ γάρ ἐσκόπει τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦτο ζῶν μόνον, ὃ τοὺς ἄλλους ὠφέλει· δηλοῦ δὲ καὶ τὸ πλήθος τῶν τε πρεσβυτέρων καὶ διαικόνων καὶ ὑποδιαικόνων, οὓς τελευτῶν διακοσίους τῇ ἐνορίᾳ τῆς οἰκείας ἐκκλησίας ἔγκατέλιπεν. Εἰ γάρ οἱ τοῦ βήματος μόνοι τοσοῦτοι, πόσον εἶναι τῶν λαϊκῶν τὸ πλήθος εἰκάσωμεν. Ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος, δὲν καὶ προφθάσας ὁ λόγος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Μεθοδίου ὁμιλητῶν ἀπηρίθμησεν, ὃς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου τὰ τελευταῖα γνόντος ἀνακεκήρυκτο.

Z Άλλὰ γάρ οὐκ ἦνεγκεν ἡ πάντολμος πληθὺς τῶν αἱρετικῶν τὸν Μεθόδιον ἔχειν καὶ μετὰ θάνατον ζῶντα ἀντίμαχον· ἀλλά, Δεῦτε, εἰπόντες, Γοράσδον καταδυναστεύσωμεν τε καὶ ἐνεδρεύσωμεν· ἀνόμοιος γάρ ἐστιν ἡμῖν ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ παρηλλαγμέναι αἱ τρίθοι αὐτοῦ, καὶ διειδίζει ἡμῖν ἀμαρτήματα, καὶ εἰ ζῆν οὐτος ἔαθείη, ἀναβιώῃ ἂν ἡμῖν ὁ Μεθόδιος· τούτον μὲν τῆς ἐπισκοπικῆς ἀρχῆς παραλύουσι, Βιχνίκον δέ τινα τοῦ τῆς αἱρέσεως ἀκράτου μεθυσθέντα καὶ τοὺς ἄλλους μεθύσκειν δυνάμενον, καὶ μέντοι διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Μεθόδιου τῷ τοῦ ἀναθέματος Σατανᾶ παραδοθέντος μετὰ τοῦ θιάσου τῶν σὺν αὐτῷ μαινομένων, τούτον, ὃ πόνοι καὶ ἀγῶνες τοῦ Μεθόδιου καὶ Τριάς συγχειμένη τὰς ἴδιότητας, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν θρόνον διὰ τούτον κατάγουσι, καὶ ὅσον διὰ Μεθόδιου ἔνδοξος ἦν καὶ τῶν πολλῶν προφανύμενος, τοσοῦτον διὰ Βιχνίκον τῇ τῆς ὁδοξίας κοιλάδι ἐπικλινύμενος.

H 'Αλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆς ἐπισκοπῆς παρανόμως καὶ μηδὲν αὐτῷ προσήκον ἐδράξατο, ἐαυτῷ λαθὼν τὴν τιμὴν καὶ ἀρπαγμὸν ἡγησάμενος, τὸν δὲ ὑπὸ Θεοῦ κληθέντα τυραννίδι θραχίσιος ἀμαρτωλοῦ παραγκωνισάμενος. Κεφαλὴν δὲ ἡ αἴρεσις αἱρεῖ, καὶ κατὰ τῆς ὁρθοδοξίους πληθύος τῶν Μεθοδίου μαθητῶν γαυριᾷ· καὶ δὴ θερυθήσαντες καὶ τοῖς πιστοῖς ἐπιπαστάντες, Διὰ τί, φασίν, ἔτι τοῖς Μεθοδίου λόγοις τοῖς ὁδωδόσι καὶ νεκροῖς εύνοιύστερον προσδιάκεισθε, ἀλλὰ μὴ τῷ ζῶντι ἀρχιεπισκόπῳ συνίστασθε, καὶ ὁμολογεῖτε ἐκ Πατρὸς Υἱὸν γεννηθέντα καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον; Οἱ δὲ διὰ Γοράσδου καὶ Κλήμεντος ἔφασαν· "Οτι μὲν Μεθόδιος ἔτι ζῇ, ἐκ τοῦ Κυρίου πάντως ἐμάθωμεν, ποτὲ μὲν τὸν εἰς αὐτὸν

μα του στοὺς δορυφόρους του ἀγγέλους, ποὺ τὸν φύλαξαν στὸ δρόμο τῆς ζωῆς του, γιὰ νὰ τὸν χειραγωγήσουν στὴ νέα του πορεία, ἀφοῦ διέπρεψε ἐπὶ εἰκοσιτέσσερα χρόνια σὰν ἀρχιερεὺς καὶ μὲ πολὺν μόχθο πραγματοποίησε δχι μόνον τὴ δική του, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τὴ σωτηρία. Δὲν κυνηγοῦσε δηλ. μόνο τὸ δικό του συμφέρον, ἀλλὰ «τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι καὶ ζοῦσε νόχτα μέρα μόνον γι' αὐτό, πῶς νὰ ὠφελήσῃ δηλαδὴ τοὺς ἄλλους. Αὔτὸ μαρτυρεῖ τὸ πλήθος τῶν διαικόνων πρεσβυτέρων, διαικόνων καὶ ὑποδιαικόνων, ποὺ ἄφησε πεθαίνοντας στὴν Ἐκκλησία του. "Αν μόνον οὗτοὶ οἱ λειτουργοὶ τοῦ ἀγίου βήματος ήταν τόσοι, μπορούμε νὰ φανταστούμε πόσο ήταν τὸ πλήθος τῶν λαϊκῶν. 'Ανάμεσα σ' ὅλους αὐτοὺς πρώτος ήταν ὁ Γόρασδος, ποὺ κάναμε ηδη λόγον γι' αὐτόν, κατατάσσοντάς τον στοὺς ἑξαιρετικῶτερους μαθητὰς τοῦ Μεθοδίου καὶ ποὺ ἀναδείχθηκε ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μοραβίας ἀπὸ τὸν ἕδιο τὸν "Αγιο ὅταν προσισθάνθηκε τὸ τέλος του.

Z'. Δὲν ἀνεχόταν ὅμως τὸ παράτολμο πλήθος τῶν αἱρετικῶν νὰ ἔχῃ τὸν Μεθόδιο καὶ μετὰ τὸν θάνατο του ζωντανὸν ἀντίπαλο. Εἰπαν λοιπόν· ἐλάτε νὰ παραφυλάξουμε καὶ νὰ καταπιέσουμε τὸν Γόρασδο. «'Ανόμοιός γαρ ἐστιν ἡμῖν ὁ βίος αὐτοῦ καὶ παρηλλαγμέναι αἱ τρίθοι αὐτοῦ» καὶ μᾶς ἐλέγχει γιὰ τὰ ἀμαρτήματά μας. "Αιν τὸν ἀφῆσουμε νὰ ζῇ θὰ ξαναζῇ ἀνάμεσά μας ὁ Μεθόδιος. Καὶ καθαιροῦν τὸν Γόρασδο ἀπὸ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο καὶ ἀνεβάζουν στὸ θρόνο κάποιον Βιχνίκον, ποὺ εἶχε μεδύσει ἀπὸ τὸ ίκρασὶ τῆς αἱρέσεως καὶ μποροῦσε νὰ μεθάπτω καὶ ἄλλους. Καὶ ἔμως γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἀναθεματίσθηκε ἀπὸ τὸν Μεθόδιο μαζὶ μὲ δῆλη τὴν παρέα του. Αὔτὸν — ἄχ, κόποι καὶ ἀγῶνες τοῦ Μεθοδίου καὶ Τριάς ποὺ συγχέουν τὶς ἴδιότητές σου! — αὐτὸν ἀνεβάζουν στὸ θρόνο η. καλύτερα, μὲ αὐτὸν κατεβάζουν τὸν θρόνο καὶ ὅσο ἔνδοξος καὶ περίβλεπτος ήταν ἐξ αἰτίας τοῦ Μεθοδίου, ἄλλο τόσο βυθιζόταν ἐξ αἰτίας τοῦ Βιχνίκου στὰ βάθη τῆς ἀτιμίας.

H'. Καὶ ὁ Βιχνίκος μὲ αὐτὸν τὸν παράνομο καὶ ἀτάριαστο τρόπο ἄρπαξε τὴν ἐπισκοπὴν παίρνοντας μόνος του τὴν τιμὴν καὶ θεωρώντας την ἀντικείμενο ἀρπαγῆς. Τὸν προσκαλεσμένο δὲ ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν Γόρασδο, τὸν παραγκώνισε μὲ τὴ βία καὶ μὲ τὸ ἀμαρτωλὸ του τυραννικὸ χέρι. Καὶ σηκώνει κεφάλι ἡ αἱρεση καὶ φέρνεται ἀλαζονικὰ στὸ ὁρθόδοξο πλήθος τῶν μαθητῶν τοῦ Μεθοδίου. Μὲ ζωηρές μάλιστα διαμαρτυρίες καὶ ξεσηκωμένοι ἐναντίον τῶν πιστῶν ἔλεγαν: Γιατὶ εἰσθε εὐνοϊκώτερα διατεθειμένοι γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Μεθοδίου, ποὺ εἶναι νεκρὰ λόγια καὶ μυρίζουν πτωματίνη, καὶ δὲν ἔρχεσθε μὲ τὸ μέρος τοῦ ζωντανοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ δὲν ὁμολογεῖτε Υἱὸν γεννηθέντα ἐκ Πατρὸς καὶ Πνεῦμα "Αγιον ἐκπορευόμενον καὶ ἐξ Υἱοῦ; Αὔτοὶ δημως μὲ τὸ στόμα τοῦ Γοράσδου καὶ τοῦ Κλήμεντος ἀπάντησαν: Τὸ ὅτι ζῇ ὁ Μεθό-

πιστεύσαντα κανά ἀποθάνη ζήσεσθαι φάσκοντος, ποτὲ δὲ διδάσκοντος τὸν Θεὸν τῷ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ὡς ζῶσιν, ἀλλ' οὐ νεκροῖς ἐπιλέγεσθαι. Τί γοῦν ἀμαρτάνομεν, εἰ τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα διδάσκαλον ἔχομεν, πνευματικῶς ἡμῖν συνόντα καὶ συλλαλοῦντα καὶ καθ' ὑμῶν συνεπιρρωνύοντα; Τὴν δὲ καινὴν ταύτην πίστιν ὑμῶν οὔτε ἀπὸ Γραφῆς μαρτυρομένην οἰσοῦν εὐρόντες οὕθ' ὑπὸ Πατέρων ἀγίων συντεθεὶμένην, ὀκνοῦμεν ὑποβαλεῖν ἐαυτοὺς ἀναθέματι, τοῦ Παύλου διαρρήδην βιώντος· Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Ἡμεῖς γάρ Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ, ἐπεὶ καὶ Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀληθείας, ἢ ὁ Υἱός, καὶ νοῦν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα πιστεύομεν, ἐξ Υἱοῦ δὲ τοῦτο προερχόμενον οὔτε μεμαθήκαμεν, οὔτε μαθησόμεθα, οὔτε τὴν πίστιν ἀρνησόμεθα, καὶ χείρονες ἀπίστων ἐσόμεθα, οὐ μὰ τὸν ὄγιασμὸν τῆς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος χάριτος, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς μὲν προϊέντος τὸ Πνεῦμα καὶ εἶναι τούτου αἴτιον κοὶ προβολέα τὸν τοῦ Υἱοῦ γεννήτορα πεπιστεύκαμεν· εἶναι δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ οἰκεῖον καὶ δι' αὐτοῦ χορηγεῖσθαι τοῖς ἀξίοις ἐκάστοτε· ἔτερον δὲ τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἔτερον τὸ χορηγεῖσθαι· τὸ μὲν γάρ τοῦ πῶς εἶναι τὸ Πνεῦμα ἐκφαντορικόν, ὡς γάρ ὁ Υἱός ἐστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόντος· τὸ δὲ χορηγεῖσθαι οὐ τὸ πῶς εἶναι δηλοῖ, ἀλλὰ πλουτισμὸν ἐνδείκνυται καὶ διάδοσιν. Καὶ ἵνα παραδείγματί τινι τὸν λόγον, ὡς ἐγχωρεῖ, φωτίσωμεν, ἐννόησόν μοι βασιλέα τινα πλούτον μάλα πολὺν ἐκ τῶν οἰκείων θησαυρῶν προβαλλόμενον, τοῦτον δὲ τὸν οὐδὲν παραλαβόντα οἰκείον τε αὐτοῦ ἔχειν καὶ διανέμειν τοῖς εὐαρεστοῦσιν αὐτῷ· βασιλεὺς δὲ Πατήρ· πλούτος, ὡς ἐν εἰκόνι φάναι, τὸ Πνεῦμα ἐκ τῶν τοῦ Πατρὸς ἀρρήκτων θησαυρῶν προβληθὲν· υἱὸς βασιλέως δὲ τοῦ Πατρὸς Υἱός, οὐ τὸ Πνεῦμα, καὶ δι' οὐ χορηγεῖται. Ὁράτε τὸ Πνεῦμα, πῶς ἡμεῖς οἴδαμεν, οὐ προερχόμενον, δι' Υἱοῦ δὲ χορηγούμενον. Εἴ δὲ τὸ ἐμφυσῆσαι τὸν Υἱὸν τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἰπεῖν, Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον, τούτο σε ταράττει, παχέως τοῖς Εὐαγγελίοις ὡμίλησας. Χάρισμα γάρ τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῶν τοῦ Πνεύματος δέδωκε, τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν, ὡς δηλοὶ τοῖς ἔξῆς· πνεύματα δὲ

διος, ἀκόμη κι' ἂν πέθανε, τὸ μάθαμε ἀπ' τὸν ἕδιο τὸν Κύριο, ποὺ ἄλλοτε ἔλεγε πῶς ὅποιος πίστεψε σ' αὐτὸν ζῇ κι' ἂν ἀκόμη πεθάνῃ καὶ ἄλλοτε διδασκε πῶς ὁ Θεὸς λογάριαζε γιὰ ζωντανοὺς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ. Σὲ τί λοιπὸν ἀμαρτάνομε, ἂν ἔχουμε διδάσκαλόν μας αὐτὸν ποὺ ζῇ ἐν Θεῷ καὶ νοιώθουμε νὰ εἶναι πνευματικά μαζί μας καὶ νὰ συνομιλή καὶ νὰ μᾶς ἐμψυχώνῃ στὸν ἀγῶνα μας ἐναντίον σας; Ἐπειδὴ δὲν βρήκαμε οὔτε νὰ μαρτυρῇ κανένα βιβλίο τῆς Ἅγιας Γραφῆς οὔτε νὰ ἔχουν συνθέσει οἱ ἄγιοι Πατέρες αὐτὴν τὴν καινούργια διδασκαλία σας, φοβούμεθα νὰ ὑποβάλουμε τὸν ἔσαυτο μας στὴν καταδίκη τοῦ ἀναθέματος, τὴ στιγμὴ ποὺ δὲ Παῦλος φωνάζει σταφῶς: «Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». Ἐμεῖς βέβαια πιστεύουμε, δτι τὸ Πνεῦμα εἶναι Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ εἶναι Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀλήθειας, δτι δηλ. καὶ δὲ Χριστός, καὶ ἀκόμα πιστεύουμε πῶς εἶναι τὸ Πνεῦμα νοῦς Χριστοῦ. Ὁμως δτι προέρχεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὔτε τὸ μάθαμε οὔτε θὰ τὸ μάθουμε οὔτε θὰ ἀρνηθοῦμε τὴν πίστιν γιὰ νὰ γίνουμε χειρότεροι ἀπὸ ἀπίστους. «Οχι, μὰ τὸν ἀγιασμὸν τῆς χάριτος τοῦ Ἀγίου Πνεύματος! Ἀντίθετα πιστεύουμε, δτι τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ δτι δὲ γεννήτωρ τοῦ Υἱοῦ εἶναι αἴτιος καὶ προβολεὺς τοῦ Πνεύματος. Ἀκόμη πιστεύουμε πῶς τὸ Πνεῦμα ἀνήκει στὸν Υἱὸν καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται στοὺς ἀξίους. Ἄλλο ὅμως εἶναι τὸ ἐκπορεύεσθαι καὶ ἄλλο τὸ χορηγεῖσθαι. Τὸ μὲν ἐκπορεύεσθαι φανερώνει τὸ πῶς ὑπάρχει τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα, ὅπως δηλ. δὲ Υἱὸς εἶναι γεννητὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔτσι καὶ τὸ "Ἀγιον Πνεῦμα εἶναι ἐκπορευόντος. Τὸ χορηγεῖσθαι ὅμως δὲν δηλώνει τὸν τρόπο τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ πλουτισμὸν καὶ διάδοσή του (τοῦ Ἀγ. Πνεύματος). Καὶ γιὰ νὰ κάνουμε περισσότερο φανερὸν αὐτὸν ποὺ λέμε, σκεφθῆτε τὸ ἔχης παραδείγματα: Φοιντασθήτε κάποιον βασιλιά, ποὺ βγάζει πάρα πολλὰ πλούτη ἀπὸ τὰ θησαυροφυλάκιά του. Αὐτὰ τὰ πλούτη τὰ ἔχει στὴ διάθεσή του ὁ γιός, ἀφοῦ τὰ παραλάβει, καὶ τὰ μοιράζει σὲ δσους τοῦ εἶναι εὐάρεστοι. Βασιλιάς εἶναι δὲ Πατήρ. Πλούτος, γιὰ νὰ μιλήσουμε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα, εἶναι τὸ Πνεῦμα, ποὺ προήλθε ἀπὸ τοὺς ἄρρητους θησαυροὺς τοῦ Πατρός. Γιὸς τοῦ βασιλιά εἶναι δὲ Υἱὸς τοῦ Πατρός, τοῦ ὅποιου εἶναι τὸ Πνεῦμα καὶ διὰ τοῦ δποίου χορηγεῖται. Ἀντιλαμβάνεσθε λοιπὸν πῶς ξερούμε ἐμεῖς τὸ δόγμα περὶ Ἀγίου Πνεύματος, ὅχι προερχόμενου, ἀλλὰ χορηγουμένου δι' Υἱοῦ. "Αν ὅμως (ἐσένα ποὺ τ' ἀκούς αὐτά) σοῦ δημιουργὴ ἐσωτερικὴ ταραχὴ τὸ δτι ἐνεφύσησε δὲ Υἱὸς στοὺς ἀποστόλους καὶ εἰπε· «λάβετε Πνεῦμα "Ἀγιον», σημαίνει πῶς μὲ παχυλὴ ἀντίληψη διάβασες τὰ Εὐαγγέλια. Γιατὶ τότε ἔδωσε στοὺς ἀποστόλους ἔνα ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ χάρισμα τῆς ἀφέσεως ἀμαρτιῶν, ὅπως φαίνεται στὴ συνέχεια. Εἶναι ἄλλωστε προσφιλῆς ἐκφραση τοῦ Ἡσαΐα νὰ ὀνομάζη «πνεύματα» τὶς ἐνέργειες τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Δὲν

τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος καὶ τῷ Ἡσαΐᾳ φίλον καλεῖν· ἀλλ’ οὐκ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τηνικαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἔχαριστα. Δῆλον δέ· καὶ γάρ, εἰ τότε τὸ Πνεῦμα δέδωκεν, ἢ περισσὴ λοιπὸν ἡ ἐν τῇ πεντηκοστῇ τούτου κάθιδος, ἢ ἄλλου πνεύματος, εἰ μὴ περισσή. Ποιὸν οὖν τοῦτο; Ὡς εἶχεν ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἄγιον πρεσβεύουσα φαίνεται. Εἰ δὲ δύο εἶν, ὁπότερον οὖν τούτων οὐχ ἄγιον; Εἰ τοίνυν τὸ ἄγιον διὰ τοῦ ἐμφυσήματος, καὶ δὲ Κύριος δέδωκεν αὐτὸ ἐκεῖνο, ἀλλ’ οὐχ ἐν πνευματικὸν χάρισμα, τὸ κατελθὸν ἐν τῇ πεντηκοστῇ, δῆλον ὡς οὐχ ἄγιον· ἀλλ’ εἰς κεφαλὰς ὑμῶν τὸ βλάσφημον τράποιτο. Δύο δὲ ποιοῦντες ὑμεῖς ἀρχάς, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τοῦ δὲ Πνεύματος τὸν Υἱόν, ἄλλην τινὰ μανίαν μανιχαϊκὴν μαίνεσθε. Ἡμῖν δὲ εἰς μὲν Θεός, μία δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀρχῆς, δὲ Πατήρ τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατήρ, τοῦ δὲ Πνεύματος προβολεύς· ὡσπερ οὖν καὶ εἰς ἥλιος ἀρχὴ τῆς τε ἀκτίνος καὶ τῆς λάμψεως εἴτε θάλψεως. Τῇ τοίνυν ἀκτίνῃ καὶ ἡ λάμψις σύνεστι εἴτε θάλψις, ὡσπερ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα, καὶ τῇς ἀκτίνος ἡ λάμψις ἐστίν, ὡσπερ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· ἅμφω μέντοι ἔκ μιᾶς ἀρχῆς. Καὶ ὡσπερ ἐν τῷ ὑποδείγματι διὰ τῆς ἀκτίνος ἡ λάμψις ἦτοι θάλψις τῷ σωματικῷ κόσμῳ δίδοται, οὕτω διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται τῇ νοητῇ κτίσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπὶ πάσιν. Εἰ μὲν ὡς Μανιχαῖοι τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, οὕτως ὑμεῖς ἄλλο προενεγκεῖν ἔχετε τὴν τοιαύτην περὶ τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν εἰσηγησάμενον, δείξατε τούτῳ κεκανονισμένον, καὶ σιωπήσομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς εὐεργέτας τιμήσομεν. Εἰ δὲ τέσσαρις μὲν ἀρχαῖς ὁ τῆς Ἐκκλησίας παράδεισος ἐκ μιᾶς πηγῆς χεομέναις ποτίζεται, Ματθαίῳ, Μάρκῳ, Λουκᾷ καὶ Ἰωάννῃ, οἵμαι, συνήκατε. Ο δὲ πέμπτον εἰσάγων εὐαγγέλιον τρισκατάρατος· Ἰωάννης δὲ ἡμῖν τὸν Υἱὸν παρεισάγει λέγοντα τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Παύσασθε καθ’ ἑαυτῶν πηγνύντες τὸ ξίφος ἐντατικώτερον, παύσασθε τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ μεγάλῳ εὐαγγελιστῇ, καὶ ἐξ οὐ καὶ δι’ οὐ καὶ εἰς ὃν Εὐαγγέλιον πᾶν, μαχόμενοι καὶ χωρὶς τοῦ Πνεύματος τὰ περὶ τοῦ Πνεύματος δογματίζοντες, μᾶλλον δὲ τῷ ἐναντίῳ ὑποφθεγγόμενοι πνεύματι.

χάρισε ὅμως τότε τὸ ἵδιο τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα στοὺς μαθητάς. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερό. Ἐὰν ἔδωσε τότε τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα, ἢ ἡταν περιττὴ ἡ κάθιδος του τὴν Πεντηκοστὴ ἢ ἡταν κάθιδος ἄλλου πνεύματος, ἀν δὲν ἡταν περιττή. Ποιό ἡταν λοιπὸν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα; Εἶναι φανερὸ πῶς ἢ Ἐκκλησία πρεσβεύει ὅτι ἔνα "Άγιον Πνεῦμα ἔχει. "Αν ἡταν δυὸ Πνεύματα, ποιό λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ὅχι "Άγιο; "Αν τὸ "Άγιον Πνεῦμα εἶναι ἔκεινο ποὺ δόθηκε μὲ τὴν ἐμφύσηση καὶ ὃν δὲ Κύριος ἔδωσε τὸ ἵδιο τὸ "Άγιον Πνεῦμα καὶ ὅχι ἔνα πνευματικὸ χάρισμα, εἶναι φανερό, πῶς αὐτὸ πὼν κατέβηκε τὴν Πεντηκοστὴ δὲν ἡταν "Άγιο. Ἡ βλασφημία ὅμως αὐτὴ νὰ πέσῃ στὰ κεφάλια σας! Δημιουργῶντας δυὸ ἀρχές τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν Πατέρα τοῦ δὲ "Άγιον Πνεύματος τὸν Υἱὸν εἰσθε τρελλοί, κυριευμένοι ἀπὸ τὴν μανιχαϊκὴ τρέλλα; Γιὰ μᾶς ἔνας εἶναι δ Θεὸς καὶ μία ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ποὺ προέρχονται ἐξ αὐτοῦ, δ Πατήρ. Εἶναι μὲν Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, προβολεὺς δὲ τοῦ "Άγιον Πνεύματος, ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει ἔνας ἥλιος σὰν αἰτιώδης ἀρχὴ καὶ τῆς ἀκτίνας καὶ τῆς λάμψης ἡ θέρμης. Στὴν ἀκτίνα λοιπὸν συνυπάρχει καὶ ἡ λάμψη ἡ ἡ θέρμη, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ λάμψη εἶναι τῆς ἀκτίνας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὰ δυὸ ὅμως προέρχονται ἀπὸ μία ἀρχή. Καὶ ὅπως στὸ παράδειγμα, ποὺ ἀναφέραμε, δίνεται στὸν ύλικὸ κόσμο ἡ λάμψη, δηλαδὴ ἡ θέρμη, ἔτσι χορηγεῖται καὶ στὴ νοητὴ κτίση τὸ "Άγιο Πνεῦμα διὰ τοῦ Υἱοῦ σὲ δῶλους. Ἐὰν σεῖς θέλετε νὰ προσφέρετε κάποιο ἄλλο εὐαγγέλιο, ὅπως οἱ Μανιχαῖοι τὸ κατὰ Θωμᾶν, ποὺ εἰσήγαγε αὐτὴν τὴν διδασκαλία, ἀποδείξατε, ὅτι εἶναι κανονικὸ βιβλίο τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἐμεῖς θὰ σωπάσουμε ἡ μᾶλλον θὰ σᾶς τιμήσουμε σὰν εὐεργέτας. Ἐὰν ὅμως δ παράδεισος τῆς Ἐκκλησίας ποτίζεται ἀπὸ τέσσερα ποτάμια, ποὺ προέρχονται ἀπὸ μιὰ πηγή, ἐννοῶ τὸν Ματθαίο, Μάρκο, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννη, τότε συμφωνεῖτε. "Οποιος ὅμως εἰσάγει πέμπτο εὐαγγέλιο, εἶναι τρισκαταραμένος. Ο Ἰωάννης μᾶς παρουσιάζει τὸν Υἱὸν νὰ λέγῃ: «Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Σταματήστε νὰ μάχεσθε ἐναντίον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ μεγάλου Εὐαγγελιστοῦ, καὶ «Ἐξ οὐ καὶ δι’ οὐ καὶ εἰς ὃν» ὀλόκληρο τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ νὰ δογματίζετε χωρὶς "Άγιο Πνεῦμα περὶ τοῦ Πνεύματος ἡ καλλίτερα φιθυρίζοντας ὅτι σᾶς ὑποβάλλει τὸ ἀντίθετο πνεῦμα, δ διάβολος.

(Συνεχίζεται)

Απόδοση ύπὸ 'Αρχιμ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΒΙΤΤΗ

ΜΗΝΥΜΑ "ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ,, ΚΑΙ

COUNCIL OF EASTERN ORTHODOX YOUTH LEADERS OF THE AMERICAS (CEOTLA)

Εύχαριστούμεν τὸν Παντοδύναμον Θεὸν διότι ἔχά-
ρισε πλουσίας τὰς εὐλογίας Του εἰς τὸ Συνέδριον
τῶν 'Αντιπροσώπων τοῦ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ καὶ τοῦ Συμ-
βουλίου ἡγετικῶν στελεχών τῶν κινήσεων νεολαίας τῆς
'Ανατολικῆς Ὁρθοδοξίας ἐν Ἀμερικῇ CEOTLA, τὸ
συνελθόν ἐν Νέᾳ Υόρκῃ τὴν 23ην καὶ 24ην Σεπτεμ-
βρίου 1966.

Σκοπὸς τοῦ συνεδρίου ὑπῆρξεν ἡ παροχὴ τῆς εὐ-
καιρίας εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ CEOTLA καὶ
τοῦ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ νὰ ἔλθουν εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν,
ν' ἀνταλλάξουν σκέψεις καὶ νὰ συζητήσουν τὴν δυναστό-
τητα μελλοντικῆς συνεργασίας εἰς τομεῖς κοινοῦ ἐνδια-
φέροντος καὶ εὐθύνης. Μὲ εύγνωμοσύνην ἀναλογιζό-
μεθα τὴν πρώτην συνάντησην τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ
CEOTLA καὶ τοῦ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ εἰς τὸ συνέδριον
τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν τὸ 1954 ἐν
Evanston, Ill., εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ αἱ
δύο Συνομοσπονδίαι εύρισκοντο ἀκόμη εἰς τὸ στά-
διον τῆς διοργανώσεως των. Τὰ ἐπακολουθήσαντα:
ἀλληλογραφία, δημοσιεύματα καὶ φιλάδελφοι ἀπο-
στολαὶ ἀντιπροσώπων ἐδημιούργησαν περίοδον ἐγ-
καρδίων μὲν ἀλλὰ τυπικῶν σχέσεων, αἱ ὅποιαι πρέπει
τώρα νὰ δώσουν τὴν θέσιν των εἰς μέσα καὶ τρόπους
ποὺ θὰ ἐκφράζουν ἔντονα καὶ ἀποτελεσματικὰ τοὺς
κινούς σκοπούς μας.

Τὸ διαρκῶς ἀναπτυσσόμενον σῶμα ἡγεσίας τοῦ
Χριστιανικοῦ κόσμου ἔχει ἀναγνωρίσει τὴν ὑπαρξίν
καὶ πρόοδον μας, ἀλλὰ ἔφθασε πλέον εἰς σημεῖον νὰ
ἀναμένῃ ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξίαν πολὺ περισσότερα
πράγματα ἀπὸ τὰ κατὰ τύπους εὐχετήρια γράμματα
καὶ τὰς ὑπηρεσιακὰς - ἐπισήμους ἀντιπροσωπείας.
Καὶ ἡμεῖς δῆμος οἱ ἕδιοι, μέσα εἰς τὴν προσπάθειαν
νὰ ἀξιοποιήσωμεν τὰ πνευματικὰ καὶ ὄργανωτικὰ δε-
δομένα μας, ζητοῦμε τώρα περισσότερα ἀπὸ τὸν ἕδιον
τὸν ἔαυτον μας.

Τὸ CEOTLA καὶ δ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ εύρισκονται εἰς
τηλήρη ἐνότητα δόσον ἀφορᾶ εἰς τὴν βασικώτατην ἀρ-
χήν, τὴν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πλήρους ἀφοσιώσεως
πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διὰ τῆς Μιᾶς
'Αγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἑκκλησίας.
'Αλλ' ἐπίσης προσευχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν δτι —συμ-
φώνως καὶ πρὸς τὰς διερευνητικὰς συζητήσεις αὐτῆς
τῆς συνελεύσεως— διὰ μέσου τῶν ἀνεγνωρισμένων
ὅδων καὶ ὑπευθύνων διοικητικῶν ὄργάνων τοῦ ΣΥΝ-
ΔΕΣΜΟΥ καὶ τοῦ CEOTLA θὰ δημιουργηθῇ μία νέα
μορφὴ δράσεως,, διὰ τῆς ὅποιας οἱ κοινοὶ σκοποὶ
τῶν δύο Συνομοσπονδιῶν θὰ ἐπεκταθοῦν ἔτι περισ-
σότερον διὰ προγράμματος συνεργασίας ἀπὸ κοινοῦ.

Ἐμεμέθα πλήρως ἐνήμεροι δτι εἰς δῆλην τὴν ὑφῆ-
λιον οἱ ἀνθρωποι ἔχουν ἐμπλακῆ εἰς πείσμονας ἔξορ-
μῆσεις κοινωνικῆς καὶ θήικῆς τάξεως, αἱ ὅποιαι ἐπη-

ρεάζουν τὴν ζωὴν καὶ τὸ μέλλον πάσης ἀνθρωπίνης
ὑπάρχειας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δὴ ἀπειλοῦν αὐτὴν ταύτην
τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρωπίου γένους. Ἡ θετικὴ καὶ
ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπισις αὐτῶν τῶν πολυσχι-
δῶν ἀναστατώσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀπαιτεῖ ὅχι
μόνον τὰς δεξιωτέρας ικανότητας τῆς ἀγωνιζομένης
ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ἔγκειται εἰς τὴν συντονι-
σμένην, ὑπεύθυνον σύμπραξιν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ,
πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως.

"Εχομεν λοιπὸν τὴν πεποίθησιν δτι ἡ συνειδητο-
τι σύντησις τῶν κριτίμων καιρῶν, τοὺς ὅποιους ἀντιμε-
τωπίζει ἡ γενεά μας, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἀπόλυτον
ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Ἀγίαν Ὁρθόδοξον Ἑκκλη-
σίον μας καὶ τὴν συμμετοχὴν αὐτῆς ἐντὸς τῆς Οἰ-
κουμενικῆς Κινήσεως, μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἐκδηλώσω-
μεν τὴν ἐμπιστοσύνην μας εἰς τὸ παντοδύναμον ἔλεος
καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ διὰ συντονισμένων μέτρων
ἡνωμένης δράσεως. Αἱ συσκέψεις μας διηρεύνησαν καὶ
ἀνεξήτησαν πλήθος δυνατοτήτων τοιαύτης μελλοντι-
κῆς συνεργασίας, μεταξὺ τῶν ὅποιών εἰναι αἱ κάτωθι:

- α) Συμμετοχὴ ἀξιωματούχων τοῦ CEOTLA καὶ τῶν
κατ' ἔθνικότητα Προέδρων ἢ Ἀντιπροσώπων τῶν
ἐππτὰ Ὁρθοδόξων Κινήσεων Νεολαίας ἐν Ἀμε-
ρικῇ, ὡς παραπρητῶν εἰς τὴν κατ' Αύγουστον
τοῦ 1967 Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ
ἐν Ἀθήναις*.
- 6) Διακεκέψεις τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσώπων καὶ
ἡγετῶν Νεότητος ἐπὶ τῇ εὔκαιριφ τῆς Συνελεύ-
σεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν ἐν
Upsala τῆς Σουηδίας κατὰ τὸ 1968.
- γ) Καὶ τελικῶς μία μελλοντικὴ Παγκόσμιος Συνέ-
λευσις Ὁρθοδόξων Νέων, ἡ ὅποια νὰ πρωθήσῃ
περαιτέρω ὅτι ἔχει ἐγκαινιασθῇ καὶ ἐπίτευχθῇ
εἰς τὰς μέχρι τοῦδε συναντήσεις.

Εἰλικρινῶς πιστεύομεν δτι ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ καὶ τοῦ CEOTLA ὑπῆρξαμεν ἀντάξιοι
τῆς ἐμπιστοσύνης, τῆς ὅποιας ἐτύχομεν ἀπὸ τοὺς ἐν-
τολοδότας μας Ὁμίλους, καὶ δτι εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον
αἱ συσκέψεις μας θὰ ἀποφέρουν καρποὺς ἀξίους τῆς
ἐμπιστοσύνης αὐτῆς.

'Ἐν κατακλεῖδῃ εὐχόμεθα ὑπὲρ ὑγείας καὶ μακρο-
ημερεύσεως τῶν πνευματικῶν μας ποιμένων καὶ τῶν
σεβασμιωτάτων ἱεραρχῶν μας, δεόμενοι ὅπως αἱ εὐ-
λογίαι τοῦ Παντοδύναμου Θεοῦ καθοδηγοῦν καὶ ἐν-
δυναμώνους δλους τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως
πρὸς πραγμάτων τοῦ θελήματος Αύτοῦ, ὡς ἐν οὐ-
ρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

* 'Ἡ προγραμματισθεῖσα Γεν. Συνέλευσις δὲν ἐπρα-
γματοποιήθη διὰ τεχνικούς λόγους.

Πορευθέντες

μαρτυρεύσατε πάντα τὰ ἔδυτα (Μαρτ. 1967)

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Γραφεῖα: Σίνα 30, 'Αθῆναι (135) τηλ. 628.192.

Τπεύθυνος: 'Αρχιμ. 'Αναστ. Γ. Γιαννουλάτος.

Εμβάσματα: Λίδα 'Αργυρώ Κοντογεώργη.

Τπεύθυνος Τυπογραφείου: 'Αθ. 'Αθανασόπου-
λος, Ρ. Παλαμίδη 5, 'Αθῆναι Τηλ. 319.306.

Ἐλληνικὴ ἔκδοσις: 'Ετησία Συνδρομὴ Δρ. 20
Τιμὴ φύλλου » 4

Ἄγγλικὴ ἔκδοσις: Δολ. 1

Γίνονται δεκταὶ συνδρομαὶ ἐνισχύσεως τῆς προσ-
παθείας.

Διὰ τὰ ἐνυπόγραφα ἀριθμαὶ εὐθύνονται οἱ συντά-
κται των. 'Επιτρέπεται πᾶσα ἀναδημοσίευσις,
νπὸ τὸν ὅρον ὃτι θὰ ἀναφέρεται ή ἐκ τοῦ «Πο-
ρευθέντες» προέλευσίς της.